

Dvorac i arboretum Opeka u Vinici - razdoblja gradnje i obnove

Gregurec, Emilija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:808864>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

DVORAC I ARBORETUM OPEKA U VINICI – RAZDOBLJA
GRADNJE I OBNOVE

Emilija Gregurec

Mentor: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor

Komentor: dr.sc. Franko Ćorić, docent

ZAGREB, 2021.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

Dvorac i arboretum Opeka u Vinici – razdoblja gradnje i obnove

Opeka Manor and Garden in Vinica – the Periods of its Construction and Renovation

Emilija Gregurec

Sažetak

Dvorac Opeka, smješten unutar značajnog arboretuma u mjestu Marčan u općini Vinica, sagradila je obitelj Keglević u 17. stoljeću te je isti poslužio kao dom još dvjema plemićkim obiteljima – Drašković i Bombelles – od kojih je svaka svojim graditeljskim intervencijama pridonijela konačnom izgledu dvorca kakav poznajemo danas. Svojom slojevitom stilskom građom dvorac nosi veliku arhitektonsku, povijesnu i ambijentalnu vrijednost.

Pokušaji zaustavljanja propadanja, saniranja i adaptiranja devastiranog dvorca bili su višekratni, ali su redom bili neuspješni. Od 2011. godine, kad je tim Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo temeljita istraživanja dvorca Opeka te ostalih objekata u arboretumu, radi se na obnovi. Istraživanja su pokazala da se konzervatorsko – restauratorskim zahvatima treba prezentirati najbolje sačuvani sloj građevine, a cijela znamenitost s perivojem prenamijeniti u funkciju koja bi obuhvaćala obrazovno-kulturno-gospodarsku vrijednost. Time bi projekt revitalizacije dvorca Opeka zasigurno pridonio gospodarskom rastu regije. Godine 2018. usvojen je projekt revitalizacije dvorca koji bi obuhvaćao sve navedene karakteristike.

U sljedećim poglavljima dvorac Opeka smješten je u kontekst profane arhitekture 18. i 19. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj. Na kraju rada razrađen je projekt obnove dvorca iz 2018. godine. Kroz analizu projekta istaknut će se prednosti i nedostaci ovakvog pothvata s

ciljem poticanja zahvata na preostalim zapuštenim dvorcima Hrvatskoga zagorja te stavljanja u primjerenu novu namjenu.

Rad je pohranjen u : knjižnica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži : br. str, br. reprodukcija itd. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *dvorac i arboretum Opeka u Vinici, obitelj Bombelles, obitelj Drašković, obitelj Keglević, obnova, prenamjena, rekonstrukcija*

Mentori: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor, Filozofski fakultet; dr.sc. Franko Ćorić, docent, Filozofski fakultet

Ocjenjivači: dr. sc. Marko Špikić, redoviti profesor, Filozofski fakultet; dr. sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor, Filozofski fakultet; dr.sc. Franko Ćorić, docent, Filozofski fakultet

Datum prijave rada: 8. travnja 2020.

Datum predaje rada: 23. veljače 2021.

Datum obrane rada: 4. ožujka 2021.

Ocjena:

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Emilija Gregurec, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Dvorac i arboretum Opeka u Vinici – razdoblja gradnje i obnove* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 24. veljače 2021.

Vlastoručni potpis

ZAHVALA

Zahvaljujem svojim mentorima – dr. sc. Dubravki Botica i dr.sc. Franku Ćoriću – koji su me podržali u ideji istraživanja projekta konzerviranja, restauriranja i prenamjene dvorca Opeka. Konstruktivnim komentarima te idejama pomogli su mi da uspješno privedem pisanje ovog diplomskog rada ka kraju.

Zahvaljujem Konzervatorskom odjelu u Varaždinu, Gradskom muzeju Varaždin te Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu na suradnji prilikom istraživanja povijesti i arhitekture dvorca Opeka te što su mi omogućili uvid u arhivsku dokumentaciju i u dokumente važne za provođenje projekta obnove i prenamjene kompleksa Opeka.

Zahvaljujem mr.sc. Rajki Tršinski, ravnateljici Srednje škole Arboretum Opeka, koja je kroz ugodan razgovor objasnila tijek događanja kojima se osigurao nastavak projekta obnove te prenamjene dvorca i arboretuma Opeka.

Zahvaljujem svim svojim prijateljima i prijateljicama, kolegama i kolegicama koji su me podržali u raznim idejama i projektima te što su učinili moj studentski život nezaboravnim.

Posebnu zahvalu želim uputiti svojoj dragoj obitelji – roditeljima, baki i djedu, sestri Nini, šogoru Matiji te dečku Jurici – koji su me svakodnevno hrabрили, podupirali i motivirali u ispunjenju svojih želja te planova.

Svima Vam od srca hvala!

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. HIPOTEZE I CILJEVI RADA.....	3
1.2. MATERIJALI, METODE I ISPITANICI	3
2. POJAVA BAROKA U EUROPI – PERIODIZACIJA I OSNOVNE ZNAČAJKE	8
2.1. Utjecaj srednjoeuropske barokne arhitekture na hrvatsku rezidencijalnu arhitekturu	9
3. BAROKNI DVORCI NA PODRUČJU SJEVEROZAPADNE HRVATSKE	10
3.1. Tipologija i oblikovanje baroknih dvoraca na prostoru sjeverozapadne Hrvatske ...	10
3.2. Primjeri baroknih dvoraca u Hrvatskom zagorju	11
4. POLOŽAJ PLEMSTVA I GLAVNI NARUČITELJI U MONARHIJI OD 16. DO 18. ST. NA PODRUČJU KONTINENTALNE HRVATSKE	15
4.1. Ugarske i hrvatske plemićke obitelji u kontinentalnoj Hrvatskoj u razdoblju od 16. do 18. stoljeća	17
5. UTJECAJ PLEMIĆKIH OBITELJI NA RAZVOJ VINIČKOG KRAJA	19
5.1. Obitelj Keglević.....	20
5.2. Obitelj Drašković.....	20
5.3. Obitelj Bombelles	21
6. ANALIZA KOMPLEKSA DVORCA I ARBORETUMA OPEKA.....	26
6.1. Dvorac Opeka	26
6.1.1. Prostorna organizacija	27
6.1.2. Pročelja.....	30
6.1.3. Unutrašnjost	36
6.1.4. Oprema	37
6.2. Arboretum.....	38
6.2.1. Vrtlareva kuća	40
6.2.2. Ledenica	41

6.2.3.	Bazen.....	42
6.2.4.	Jezero i most.....	42
6.2.5.	Klupe i žardinjere.....	43
6.2.6.	Spomenik konju i psu.....	44
6.2.7.	Sušara hmelja	46
6.2.8.	Kapelica.....	46
6.2.9.	Staklenik.....	48
6.2.10.	Preostali perivojni inventar i dendroflora.....	49
7.	POVIJEST GRADNJE DVORCA OPEKA	51
7.1.	Izgradnja u doba Nikole III. Keglevića	51
7.2.	Popravci i dogradnje u doba Franje I. Draškovića	53
7.3.	Dvorac u doba Franje III. Draškovića	54
7.4.	Historicističko preuređenje dvorca obitelji Bombelles	56
7.5.	Dvorac kroz 20. stoljeće	59
8.	VALORIZACIJA I PREZENTACIJA DVORACA U HRVATSKOJ	61
8.1.	Konzervatorske smjernice za očuvanje i prenamjenu dvoraca u Hrvatskoj.....	63
8.2.	Hrvatski primjeri prenamjena dvoraca i intervencija na njima	65
9.	VALORIZACIJA DVORCA I ARBORETUMA OPEKA	69
9.1.	Konzervatorske smjernice za zahvate na dvorca i arboretumu Opeka.....	70
10.	REVITALIZACIJA DVORCA I ARBORETUMA OPEKA	73
10.1.	Projekt prenamjene dvorca u Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi..	74
11.	ZAKLJUČAK	79
	IZVORI	83
	POPIS LITERATURE	87
	POPIS SLIKOVNIH PRILOGA.....	90
	SUMMARY	93

1. UVOD

Dvorac Opeka pripada trokrilnom tipu dvoraca oblikovanog u slovo U. Dvorac je bio više puta pregrađivan nakon promjena u vlasničkim odnosima. Prvi vlasnici dvorca bili su plemićka obitelj Keglević koja je dvorac dala sagraditi u 17. stoljeću.¹ U 18. stoljeću dvorac je prešao u vlasništvo plemićke obitelji Drašković², dok je krajem 18. stoljeća dvorac pripao obitelji Bombelles³. Krajem 18. i početkom 19. stoljeća obitelj Bombelles je preoblikovala dvorac i perivoj u historicističkom stilu. Tada su u perivoju bili zasađeni vrijedni primjerci neautohtonih vrsta biljaka i drveća. Sadržaj perivoja bio je upotpunjen parkovnom opremom zbog čega je 1947. proglašen spomenikom parkovne arhitekture, a 1961. godine proglašen arboretumom.⁴

Nakon nacionaliziranja četrdesetih godina 20. stoljeća dvorac je izgubio svoju stambenu namjenu, a već krajem osamdesetih je bio zapušten te od tada ubrzano propada zajedno s arboretumom. Danas je dvorac u ruševnom stanju, a arboretum neredovito uređivan. Od 2011. godine provode se istražni radovi. Terenskim istraživanjem prepoznale su se osnovne karakteristike dvorca Opeka – slojevitost zidne građe te razlike u oblikovanjima dekorativnih i arhitektonskih elemenata koje su posljedica promjena vlasništva nad dvorcem.

Od 2018. godine postoji projekt obnove i prenamjene dvorca s arboretumom. Projektom je predviđeno prenamijeniti dvorac s arboretumom u *Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi* u kojem bi surađivali Srednja škola Arboretum Opeka, Varaždinska županija, Srednja škola Bedekovčina, Agronomski fakultet u Zagrebu, Parkovi d.d. Varaždin i Srednja škola Ludbreg.⁵ Idejni projekt zahvata i prenamjene je prihvaćen, a u tijeku je izrada glavnog i izvedbenog projekta.

Prenamjena je prilagođena strateški povoljnom smještaju dvorca i arboretuma te potrebama gospodarskog razvoja lokalnoga kraja. Dvorac i arboretum nalaze se u mjestu

¹ Puhmajer, Petar, »Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)«, u: Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda 3 (2012.), str. 12. – 13.

² Isto, str. 13.

³ Isto, str. 15. – 16.

⁴ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka – Katalog perivojne opreme*, Zagreb, 2015., str. 11.

⁵ Brkić, Dragan, Uspostava regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi „Arboretum Opeka“, http://ss-arboretumopeka-marcan.skole.hr/eu_projekti?news_hk=5570&news_id=735&mshow=1311#mod_news (pregledano 3. veljače 2021.)

Marčan koje administrativno pripada općini Vinica u Varaždinskoj županiji. Vinički je kraj smješten na graničnom području prema Sloveniji zbog čega bi suradnja s inozemnim centrima kompetentnosti bila olakšana. Riječ je o kraju u kojem je razvijen niz gospodarskih djelatnosti poput poljodjelstva, stočarstva, vinogradarstva, trgovine i građevinarstva.

Prenamjena u *Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi* obuhvatit će sve grane poljoprivrede te istovremeno osigurati polaznicima i posjetiteljima jedinstven doživljaj prilikom posjeta dvorca kao kulturne znamenitosti, čime bi se osigurala održivost obnovljenog i prenamijenjenog objekta.

Rad *Dvorac i arboretum Opeka – razdoblja gradnje i obnove* podijeljen je u četiri veće cjeline. Na početku rada bit će prikazana periodizacija baroka u Habsburškoj Monarhiji pod čijom je vlašću tada bio kontinentalni dio Hrvatske. Utjecaj srednjoeuropskog baroknog stila ostavio je snažan odjek na arhitekturu u Hrvatskoj. Kroz tipologiju baroknih dvoraca u Hrvatskom zagorju prikazat će se srednjoeuropski utjecaj na konkretnim primjerima sačuvanih baroknih dvoraca.

Kroz drugo poglavlje o političkom i gospodarskom stanju onoga vremena progovorit će se i o hrvatskom plemstvu te njihovom položaju u Monarhiji od 17. do 18. stoljeća. Brojni su dvorci nastali u ruralnim dijelovima u nešto skromnijim izdanjima, ali i dalje s iznimnim arhitektonskim i dekorativnim elementima. Plemićke obitelji obilježile su povijest preuređenja dvorca Opeka. U pregledu plemićkih obitelji bit će navedeni pojedinci koji su zaslužni za promjene kroz koje su dvorac i perivoj prolazili kroz niz stoljeća.

U središnjem dijelu rada prikazano je postojeće stanje dvorca i arboretuma Opeka. Danas su ruševnost i zapuštenost neke od glavnih osobina koje se vežu uz njega. Kako bi se lakše shvatila slojevitost arhitektonskih zahvata, predstaviti će se prošlost dvorca te građevinske promjene koje su utjecale na njegov konačan izgled.

U zadnjem dijelu rada govorit će se o valorizaciji dvoraca u Hrvatskoj i konzervatorskim smjernicama za zahvate na njima. Prikazat će se općenito stanje baroknih dvoraca te obraditi konkretni primjeri adekvatnih te neadekvatnih prenamjena dvoraca u Hrvatskoj kako bi se lakše shvatilo što se kroz 20. stoljeće događalo s njima. Iako su u posljednje vrijeme nadležne institucije pokrenule potrebne korake u valorizaciji i zaštiti dvoraca, njihove smjernice se i dalje ne poštuju u potpunosti.

U nastavku će se prezentirati smjernice Konzervatorskog odjela u Varaždinu te svi dokumenti koje je bilo potrebno ishoditi za pokretanje projekta konzerviranja, restauriranja i prenamjene dvorca Opeka. Kako bi projekt bio uspješno proveden do kraja, važno je istaknuti sve faze koje je potrebno provesti kako bi se zaustavilo propadanje građevne strukture te metode kojima bi se propale strukture rekonstruirale. Dvorac Opeka je projekt koji bi mogao ukazati na isplativost brige o kulturnim objektima. S obzirom na važnost ovog projekta, u zaključku će se istaknuti značaj za lokalnu zajednicu, ali i za gospodarski rast kraja i regije.

1.1. HIPOTEZE I CILJEVI RADA

Promatranjem mnogobrojnih kulturnih dobara koji nemilosrdno propadaju diljem Hrvatske, uključujući barokne dvorce Hrvatskoga zagorja kojima pripada dvorac Opeka, lako se može doći do zaključka da se s kulturnom baštinom u Hrvatskoj vrlo često nepravilno postupa. Kroz rad *Dvorac i arboretum Opeka – razdoblje gradnje i obnove* bit će istaknuta važnost promišljanja o prenamjenama napuštenih profanih objekata. U radu će se također razmotriti na koji način pristupiti određenom ruševnom objektu, kako mu odrediti primjerenu i ostvarivu novu funkciju te ciljanu skupinu korisnika. Sve dvojbe i promišljanja o obnovama i prenamjenama profanih objekata primjenjive su i na primjeru dvorca Opeka u Marčanu.

Zbog pogodnog geografskog smještaja dvorac Opeka ima potencijal koji se može iskoristiti u gospodarske i kulturne svrhe, odnosno u svrhu ruralnog razvoja. Cilj ovog rada jest sagledati dvorac i arboretum Opeka kao cjelinu važnu za lokalnu zajednicu. Stoga će se razmotriti njegov značaj u obrazovno-kulturno-gospodarskom kontekstu koristeći se metodologijom povijesno-umjetničkog istraživanja i razgovorom s pojedincima uključenima u proces revitalizacije dvorca Opeka u Marčanu. Zbog promišljanja o prenamjeni dvorca u više različitih funkcija, u radu će se ukazati na održivost i isplativost ovog projekta.

1.2. MATERIJALI, METODE I ISPITANICI

Istraživanje dvorca i arboretuma Opeka započelo je terenskim istraživanjem s ciljem da se ustanovi trenutno stanje dvorca i arboretuma. Zbog ruševnog stanja dvorca nije moguća temeljita analiza na terenu zbog čega su neki dijelovi analize arhitektonskih dijelova dvorca preuzeti iz teksta Petra Puhmajera iz Hrvatskog restauratorskog zavoda o istražnim radovima

na dvorcu Opeka u Marčanu⁶ te iz *Elaborata o dvorcu Opeka u Marčanu*⁷ iz 2011. godine. Dijelovi dvorca zabilježeni su detaljnim fotografiranjem⁸.

Dvorac Opeka spominje se u preglednoj literaturi i člancima te stručnim tekstovima. Polazišni tekst rada i istraživanja bio je rad višeg konzervatora Petra Puhmajera *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)* iz 2012. godine.

Dvorcem Opeka bavili su se i drugi povjesničari umjetnosti – Ivana Peškan i Vesna Pascuttini Juraga. Zajedno su istražile viničku kulturnu baštinu te ju predstavile u preglednom radu *Baština viničkog kraja kroz stoljeća* (2011.).⁹ Vesna Pascuttini Juraga napisala i pregledni rad – *Kulturna baština općine Vinica*¹⁰ – u sklopu projekta *Ruralna detoksikacija upoznavanjem bogatstva kulturne baštine DETOX SLO-HR 98* – u okviru programa prekogranične suradnje INTERREG V-A Slovenija – Hrvatska 2014-2020 u kojem ističe važnost dvorca i arboretuma Opeka za cijeli vinički kraj.

U knjizi *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*¹¹ Mladena Obada Šćitarocija navode se važne godine, povijesni događaji i vlasnici dvorca Opeka čija se arhitektura potom analizira te smješta u kontekst kraja gdje je dvorac izgrađen. Također se navode karakteristike baroknih perivoja. U *Katalogu perivojne opreme*¹² perivoja dvorca Opeka Bernarde Ratančić i Petra Puhmajera navedeni su i opisani svi objekti koji se nalaze ili su se nalazili u arboretumu Opeka.

O karakteristikama baroknih dvoraca te palača poslužila su dva sintezna rada. Prva je knjiga *Barokna arhitektura*¹³ Katarine Horvat-Levaj. Osim pregleda barokne arhitekture u Hrvatskoj, autorica opisuje važne povijesne događaje koji su utjecali na formiranje baroknog stila na području kontinentalne Hrvatske. Drugi važan tekst je knjiga *Barokni dvorci*

⁶ Puhmajer, Petar, »Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)«, u: Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda 3 (2012.), str. 9-28.

⁷ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat konzervatorsko – restauratorskih istraživanja*, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2011.

⁸ Fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020., 2. studenoga 2020.

⁹ Peškan, Ivana, Pascuttini Juraga, Vesna, »Baština viničkog kraja kroz stoljeća«, u: Peristil 54/2011., 111.-118.

¹⁰ Pascuttini Juraga, Vesna, »Kulturna baština općine Vinica – sudjelovanje u projektu Ruralna detoksikacija kulturne baštine DETOX SLO-HR 98 u okviru prekogranične suradnje INTERREG V-A Slovenija – Hrvatska«, u: Kaj, LI, Zagreb 5-6 (2018)

¹¹ Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, [3. izdanje], Zagreb: Školska knjiga, 2005.

¹² Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka – Katalog perivojne opreme*, Zagreb, 2015.

¹³ Horvat-Levaj, Katarina, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.

Hrvatskog zagorja (1995.)¹⁴ Vladimira Markovića. U njoj autor detaljno analizira karakteristike baroknih dvoraca te svakog pojedinačno smješta u geografski i vremenski kontekst.

Tomislav Đurić i Dragutin Feletar u knjizi *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*¹⁵ detaljno smještaju dvorac Opeku u geografski kontekst. Pritom ističu sačuvane arhitektonske dijelove dvorca i uspostavljaju direktnu vezu s imanjem u Zelendvoru. Za lakše razumijevanje zemljišnih čestica te za analiziranje promjena u tlocrtima dvorca Opeke s perivojem poslužile su povijesne karte – jozefinska karta vojnih izmjera Habsburške Monarhije od 1764. do 1784. godine¹⁶ i katastarska karta iz 1860. godine.¹⁷

O političko-gospodarskom stanju u vrijeme Habsburške Monarhije opširno je opisano u knjizi Željka Holjevca i Nenada Moačanina *Hrvatsko-slavonska Vojna Krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*.¹⁸ Sa stanjem u gradovima u Hrvatskoj i Slavoniji u ranome srednjem vijeku detaljnije se pozabavio Neven Budak¹⁹, a pri analizi ekonomsko-društvenog stanja u Hrvatskom zagorju korišten je članak Josipa Adamčeka²⁰.

Jedna od glavnih karakteristika dvorca Opeka danas je slojevitost kao posljedica višestrukih promjena vlasnika. Riječ je o trima plemićkim obiteljima o kojima se osnovne informacije mogu pronaći u više izvora. Glavni pregledni rad je *Enciklopedija Hrvatskog zagorja*²¹ u kojoj se nalaze osnovni podaci o obiteljima Keglević, Drašković i Bombelles te o dvorcu Opeka zajedno s arboretumom.

¹⁴ Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995. [prvo izdanje 1971.]

¹⁵ Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*, Čakovec : Kulturno-prosvjetno društvo "Zrinski", 1971.

¹⁶ Usporedi: *Provinz Kroatien (1783–1784) - Josephinische Landesaufnahme*, Österreichisches Staatsarchiv, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-croatia/?layers=145&bbox=1793308.3092482293%2C5832073.424103486%2C1819086.697037405%2C5839717.126932004> (pregledano 9. srpnja 2020.)

¹⁷ Usporedi: *Habsburgermonarchie - Franziszeischer Kataster*, Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen, Magyar Nemzeti Levéltár, Hrvatski Državni Arhiv, Budapest Főváros Kormányhivatala Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály, Österreichisches Staatsarchiv, State Archives of Transcarpathian Oblast, <https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1329392.7959357859%2C5592167.426783678%2C4629026.432950275%2C6570561.3888339335> (pregledano 9. srpnja 2020.)

¹⁸ Holjevac, Željko, Moačanin, Nenad, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. - Zagreb : Leykam International, 2007.

¹⁹ Budak, Neven, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku* : (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća), Zagreb – Koprivnica : Nakladna kuća "Dr. Feletar", 1994.

²⁰ Adamček, Josip, »Ekonomsko-društveni razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću«, u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj : od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća*, uredila Mirjana Gross (1981), 15. – 40.

²¹ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017.

Dina Missoni napisala je tekst *Obitelj Bombelles uprizorena na fotografijama iz albuma Gradskog muzeja Varaždin*²² u kojem su prikazane fotografije iz svakodnevice obitelji Bombelles. Ljerka Perči napisala je tekst *Knjižnica plemićke obitelji Bombelles kao vrelo za istraživanje vrtne umjetnosti u okolici Varaždina*²³ s brojnim podacima o sačuvanim knjigama iz knjižnice obitelji Bombelles, među kojima se posebno ističu oni o istraživanju vrtova i popisu biljaka zasađenih u perivoju dvorca Opeka.

Na međunarodnom znanstveno-stručnom skupu *Villas, stately homes and castles: compatible use, valorisation and creative management* okupile su se mnoge institucije i pojedinci koji su raspravljali što se može učiniti po pitanju unaprjeđenja kulturnog nasljeđa u funkciji razvoja regije. Pritom se istaknula važnost održivih projekata kojima bi se osigurali zaštita, opstanak i promidžba objekata.²⁴ Rezultat ovog skupa su objedinjeni radovi u pet volumena. Iz prvog volumena o praksi, alatima i metodama korišten je članak Nikše Božića i Damira Krajnika²⁵ o načinima prezentiranja hrvatskih dvoraca. U istraživanju valorizacije i problematike zapuštenih dvoraca korišten je članak Mladena Obada Šćitarocija i Bojane Bojanić Obad Šćitaroci o *Kriterijima vrjednovanja dvoraca*²⁶ objavljenog u hrvatskom izdanju zbornika radova *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja* u sklopu istoimenog međunarodnog znanstveno-stručnog skupa.

Izvor informacija o valorizaciji reprezentativne arhitekture kontinentalne Hrvatske daje mrežna stranica Ministarstva kulture i medija. Na toj se mrežnoj stranici može pronaći dokument s osnovnim konzervatorskim smjernicama te preporukama za obnovu i prenamjenu dvoraca. Ministarstvo kulture i medija nudi pregled kulturnih dobara preko *Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske*, odnosno *Web Registra*.²⁷ *Web Registar* sadrži osnovne podatke o svakom upisanom kulturnom dobru koji se svakodnevno mijenjaju i nadopunjuju sukladno

²² Missoni, Dina, »Obitelj Bombelles uprizorena na fotografijama iz albuma Gradskog muzeja Varaždin«, IM 49, Varaždin, 2018.

²³ Perči, Ljerka, »Knjižnica plemićke obitelji Bombelles kao vrelo za istraživanje vrtne umjetnosti u okolici Varaždina«, IM 35 (3-4), Varaždin, 2004.

²⁴ Usporedi: Božić, Nikša »Proslov«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 8.

²⁵ Božić, Nikša, Krajnik, Damir, »Promotion of Croatian castles through the framework of the Villas project«, u: *Villas, Stately Homes and Castles: Compatible Use, Valorisation and Creative Management*, vol. 1, *Experiences, Tools and Methods*, (ur.) Raffaella Lioce, Venecija: Edizioni Lunargent, 2006.

²⁶ Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, »Kriteriji vrjednovanja dvoraca: odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 144-158.

²⁷ Usporedi: *Registar kulturnih dobara*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/registar-kulturnih-dobara-16371/16371> (pregledano: 26.kolovoza 2020.)

postupcima utvrđivanja svojstva kulturnog dobra, reviziji rješenja o zaštiti kulturnih dobara, brisanju iz Registra zbog gubitka svojstava te promjena ostalih važnih podataka o dobrima.

Prilikom analize konzervatorskih metoda koje će se primijeniti na dvorcu Opeka, poslužila je metodologija prikazana u radu Ive Maroevića *Sadašnjost baštine*²⁸ sa stručnim promišljanjima o održavanju spomenika kulture, ali i o tome kako istaknuti povijesnost spomenika graditeljstva pri njegovoj obnovi.

Rad obuhvaća i buduće zahvate te prenamjenu dvorca. U *Idejnom rješenju rekonstrukcije dvorca Opeka*²⁹ tvrtke za projektiranje i usluge Core d.o.o. moguće je pronaći opis zatečenog stanja dvorca iz 2020. godine te detaljno opisane radove koji se planiraju izvesti. Među tim se navode i planirani sadržaji u prostorijama dvorca označenima na tlocrtima.

Detaljnije informacije o prenamjeni dvorca Opeka u *Regionalni centar kompetentnosti za poljoprivredu* dobiveni su metodom intervjuiranja. Osnovne informacije o tijeku administrativnih dogovora oko rekonstrukcije i prenamjene dobiveni su razgovorom s Rajkom Tršinski, ravnateljicom Srednje škole „Arboretum Opeka“ u Marčanu.

Ostale informacije o prenamjeni dvorca Opeka u *Regionalni centar kompetentnosti za poljoprivredu* mogu se pronaći i na mrežnoj stranici novina *7plus Regionalne vijesti Varaždinske županije*³⁰ te na mrežnoj stranici Srednje škole „Arboretum Opeka“.³¹

²⁸ Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, Zagreb : Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske : Društvo konzervatora Hrvatske : Sveučilište u Zagrebu, 1986.

²⁹ Peković, Željko, *Idejno rješenje – rekonstrukcija dvorca Opeka*, Dubrovnik, 2020.

³⁰ Nepoznati autor, »Za rekonstrukciju dvorca već ugovoreno 30 milijuna kuna«, u: Info bilten Varaždinske županije, Varaždin, ožujak 2020.

³¹ Usporedi: Srednja škola „Arboretum Opeka“ Marčan, http://ss-arboretumopeka-marcan.skole.hr/eu_projekti

2. POJAVA BAROKA U EUROPI – PERIODIZACIJA I OSNOVNE ZNAČAJKE

Pojava baroknog stila usko je povezana s društveno-političkim promjenama u Europi. Od 16. stoljeća europske su vladavine bile obilježene pojmovima poput protureformacije ili apsolutizma. Stoga je barok u Srednjoj Europi kompleksnije definirati i datirati zbog različitih povijesnih te društvenih promjena u tom razdoblju. Razdoblje 16. i 17. stoljeća obilježili su mnogi ratovi, ali i reforme na različitim društvenim područjima. Uz snažan talijanski utjecaj baroka veliki je odjek ostavio i srednjoeuropski barok 17. i 18. stoljeća.

Francuska je u 17. stoljeću postala izrazito centralistička država s naglaskom na apsolutističku vladavinu kralja. Sukladno apsolutističkoj vlasti kralja Luja XIV., barokni stil je poslužio kao norma u francuskoj arhitekturi. Barok je pritom iskorišten gotovo kao materijalizirano sredstvo iskazivanje dominacije nad ostalim državama Europe kojim se nastojalo stvoriti novi uzor u stvaranju arhitekture. Ideje baroknog stila pronašle su plodno tlo u rezidencijalnoj arhitekturi, oblikovanju vrtova, uređenju interijera, ali i kulture življenja općenito.³² Budući da je pojavnost baroka u Francuskoj ovisila o idejama vladara, njegova periodizacija usko je vezana uz godine vladavine kraljeva. Stoga se barok u Francuskoj determinira prema trima kraljevima : stil Luja XIV., Louis quatorze (1643. – 1715.), stil Luja XV., Louis quinze (1715. – 1774.) i stil Luja XVI., Louis seize (1774. – 1792.).³³

Periodizacija relevantna za područje kontinentalne Hrvatske vezana je uz razvoj baroknog stila u Habsburškoj Monarhiji. Preciznije ju determinira Hellmut Lorenzo. On barokno razdoblje dijeli na 17. stoljeće (do 1680.), visoki barok (1680. – 1730./40.) i kasni barok – rokoko – rani klasicizam (1740. – 1780./90.).³⁴ Za razvoj baroka na području današnje kontinentalne Hrvatske zaslužna je vlast Habsburške Monarhije. Banska Hrvatska je tada bila pod habsburškom upravom, dok je preostali teritorij današnje Hrvatske bio podijeljen u više regija koje su pripadale različitim vlastima. Razdoblje od 16. do 18. stoljeća bilo je obilježeno neprekidnim strahom od osmanskih upada na područje kontinentalne Hrvatske. Slijedom društvenih i političkih događanja na tom području događale su se promjene i u arhitektonskom smislu.

³² Botica, Dubravka, *Arhitektura baroka : udžbenik kolegija Arhitektura renesanse i baroka na preddiplomskom studiju povijesti umjetnosti*, Zagreb: FF Press, 2019., str. 13.

³³ Botica, Dubravka, *Arhitektura baroka : udžbenik...*, str. 13.

³⁴ Hellmut Lorenz (ur.) *Barock*, München: Prestel, 1999, str. 219. – 234.

Konačan izgled novoizgrađenih objekata ovisio je mnogo o željama naručitelja, najčešće iz plemićkih obitelji, o njihovim financijskim mogućnostima te o zemljišnim posjedima koje su posjedovali. Širenje stilova je pojava koja ne obuhvaća sve krajeve jednakim intenzitetom niti u istom periodu. Pojava novog stila na nekom prostoru sklona je modifikacijama sukladno potrebama društva, ali i njegovog ukusa.³⁵

2.1. Utjecaj srednjoeuropske barokne arhitekture na hrvatsku rezidencijalnu arhitekturu

Dvorac Versailles bio je polazišna ideja svim apsolutističkim vladarima koji su nastojali primijeniti tu vrstu organizacije vlasti i u svojim državama. Tako je ubrzo nastala pojava nazvana „mali Versaillesi”³⁶, vrlo dominantna na području Srednje Europe, ali i na širem području.

Na području Srednje Europe je već 1693. godine arhitekt Fischer von Erlach predložio tadašnjem caru Josipu I. projekt izgradnje dvorca Schönbrunn koji je svojom veličinom i impozantnošću trebao nadmašiti i sam Versailles. Građen ipak prema drugom Erlachovom projektu, Schönbrunn je zasjao u bečkoj okolini.³⁷

Istovremeno s Fisherom von Erlachom je arhitekt Lucas von Hildebrandt osmišljao projekte dvoraca te vrtних palača, od kojih se najviše istaknula palača Belvedere s početka 18. stoljeća. Prema narudžbi nadvojvode Eugena Savojskog, vrtna je palača građena na padajućem terenu u predgrađu Beča. Čine ju dvije zgrade – Gornji i Donji Belvedere³⁸ – koje povezuje geometrijski ureden perivoj.

Barokna arhitektonska ostvarenja s područja Srednje Europe snažno su utjecala na razvoj barokne arhitekture na području kontinentalne Hrvatske, posebice na područje današnjeg Hrvatskog zagorja, poznatog po mnogobrojnim dvorcima znanih plemićkih i velikaških obitelji.

³⁵ Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995. [prvo izdanje 1971.], str. 7.

³⁶ Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, str. 8.

³⁷ Isto, str. 9.

³⁸ Isto, str. 114.

3. BAROKNI DVORCI NA PODRUČJU SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Hrvatsko zagorje smješteno je na području između alpskog i panonskog dijela što je rezultiralo posebno prepoznatljivim krajolikom. Kuće i gospodarski objekti, ali i utvrde, dvorci i kurije često su našle svoje mjesto upravo na brežuljcima ove regije. Raštrkano raspoređeni objekti posljedica su zagorskog feudalnog sustava u kojem su vlastelinstva hrvatskih plemića te velikaša bila smještena upravo na hrvatskim brjegovima, kasnije i u nizinskim predjelima.

Vrlo često su na vlastelinskim posjedima plemićke obitelji gradile svoja ladanjska zdanja o čemu i danas svjedoči mnoštvo dvoraca i kurija od kojih su neki već obnovljeni, neki djelomično sačuvani, a neki samo u temeljima. Samo na području Hrvatskoga zagorja nalazi se pedesetak dvoraca i četrdesetak kurija.³⁹

Podatak koji potvrđuje gustu raspoređenost kulturnih dobara jest činjenica da je samo na području Hrvatskoga zagorja zaštićeno oko 275 objekata graditeljske baštine, od čega devedesetak dvoraca i kurija.⁴⁰ Hrvatsko zagorje je stoga, uz područje jadranske obale, kulturnim dobrima najbogatije područje Hrvatske.⁴¹

3.1. Tipologija i oblikovanje baroknih dvoraca na prostoru sjeverozapadne Hrvatske

Tipološki se barokni dvorci Hrvatskoga zagorja mogu podijeliti po broju krila na višekrilne i jednokriline. Višekrilni se dvorci mogu podijeliti na zatvorene tlocrte s četiri krila, otvorene tlocrte s tri, kojemu pripada i dvorac Opeka, ili dva krila te na dvorce kompaktnog tlocrta.⁴² Četverokrilna koncepcija karakteristična je za razdoblje ranog baroka, odnosno za razdoblje 16. i 17. stoljeća. Osim kod dvoraca, četverokrilna struktura prisutna je i u gradnji baroknih gradskih palača, ali i u gradnji samostana.⁴³

S vremenom je došlo i do promjena u razvoju gradnje kasnobarokne profane arhitekture. Sve više su se gradili objekti s tri ili dva krila pri čemu se stvarala mogućnost

³⁹ Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, [3. izdanje], Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 15.

⁴⁰ Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, str. 7.

⁴¹ Isto, str. 7.

⁴² Isto, str. 16.

⁴³ Horvat-Levaj, Katarina, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015., str. 423.

otvaranja arhitekture perivojima i stvaranja počasnog dvorišta po uzoru na *cour d'honneur*⁴⁴ u Francuskoj. U trokrilnim konceptima središnje je krilo dobivalo na važnosti pri čemu su glavne dvorane prvoga kata smještane upravo u središte tog krila. U baroknom se razdoblju unutrašnji raspored ogleda u oblikovanju pročelja, često s rizalitom istaknutim središnjim dijelovima, naglašenima bogatom arhitektonskom dekoracijom. U interijeru se naglašava glavno stubište s bogato oblikovanim ogradama te hodnicima koji postaju glavni komunikacijski pravci u organizaciji dvoraca. Interijer dvoraca se oprema freskama i štukaturama, ali i kaljevim pećima, kaminima te ostalim namještajem.⁴⁵ Za dvorce Hrvatskoga zagorja je također važno napomenuti da su često sadržavale kapele. One su vrlo često bile dvoetažne, pri čemu je prizemlje bilo korišteno kao ulaz, dok je prvi kat bio korišten kao empora ili pjevalište. U manjim dvorcima nije bilo prostora za kapele. Stoga su u takvim primjerima umjesto kapela bile uzidane niše u zid ili su u rjeđim primjerima plemićke obitelji imale kapele u perivoju.⁴⁶

3.2. Primjeri baroknih dvoraca u Hrvatskom zagorju

U 17. stoljeću gradnja profanih objekata se još uvijek temeljila na načelima fortificirane arhitekture. Gradilo se četverokrilne dvorce zatvorenog tipa s unutrašnjim dvorištem okruženog trijemovima te vrlo često s cilindričnim kulama na vanjskim uglovima. Jedan od takvih primjera je Draškovićev dvorac u Klenovniku (1616. – 1667.), danas bolnica za plućne bolesti i TBC.⁴⁷ Vodeći se načelima fortificirane arhitekture,⁴⁸ dvorac u Klenovniku pripada četverokrilnom, zatvorenom tipu dvorca s unutrašnjim dvorištem. Barokni se stil očituje na vanjskim pročeljima dvoraca, kao u slučaju dvorca Drašković u Klenovniku, koja su rastvorena brojnim prozorskim otvorima, dok su pročelja prema unutrašnjem dvorištu arkadno rastvorena u ritmiziranom rasporedu.

U 18. stoljeću gradilo se nizinske ladanjske dvorce lokalnoga plemstva. Ladanjska zdanja su bila otvorenog tipa, vrlo često trokrilna u tlocrtu, ali i dvokrilna te jednokrilna, ovisno o mogućnostima naručitelja. U gradnji baroknih dvoraca sve više je uočljiv utjecaj srednjoeuropske rezidencijalne arhitekture kasnog baroka i rokoka. Promjene u ukusu u

⁴⁴ Počasno dvorište dvorca koje se otvara prema gradu u obliku zrakasto raspoređenih ulica koje vode u središte grada.; Usporedi: Müller, Werner, Vogel, Gunther, *Atlas arhitekture 2*, Zagreb: Golden marketing, 2000., str. 439.

⁴⁵ Usporedi: Horvat-Levaj, Katarina, *Barokna arhitektura*, str. 582. – 585.

⁴⁶ Usporedi: Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, str. 17.

⁴⁷ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017., str. 416.

⁴⁸ Pelc, Milan, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o., 2012, str. 281.

arhitekturi zamjećuju se na naglašenim elementima poput središnjeg ulaznog dijela pročelja istaknutog u obliku rizalita. Vrlo često je na rizalitnim dijelovima bio smješten portal dodatno naglašen lučnim ili volutastim nadvojima.

Primjer takvog oblikovanja je trokrilni dvorac Lužnica, smješten zapadno od Zaprešića. Ispod središnje tri prozorske osi rizalitno istaknute na pročelnom krilu, nalazi se portal u rustikalno oblikovanoj prizemnoj zoni, dok je prozorska zona prvoga kata bogato ukrašena arhitektonskom baroknom plastikom te figuralnim reljefnim prikazima. Karakterističan element su četiri cilindrične kule na uglovima krila koje u ovom slučaju nisu imale fortifikacijsku funkciju, već su poslužile kao svjedočanstvo ondašnje gradnje rezidencijalnih objekata. Kule na uglovima dvorca Lužnice imale su samo dekorativnu te stambenu funkciju kojom se pridonijelo povijesnoj scenografiji⁴⁹ te ambijentalnosti prostora.

Na mnogim zagorskim baroknim dvorcima vidljivi su utjecaji iz Štajerske. Obitelj Patačić započela je 1740. godine izgradnju trokrilnog dvorca Zajezda, smještenog između Budinščine i Zajezde. Dvorac je u tlocrtu trokrilni od kojih tri krila stvaraju unutarnje dvorište, dok ga s četvrte strane zatvara zid sa segmentno zaključenim portalom. Dvorac je arkadno rastvoren prema unutarnjem dvorištu, dok je s vanjske strane raščlanjen prozorskim otvorima pravokutnog oblika sa žbukanim okvirima. U unutrašnjosti su prizemlje i prvi kat bili povezani trokrakim stubištem u srednjem krilu koje je vodilo u glavne komunikacijske pravce – arkadno rastvorene hodnike smještene na vanjskim dijelovima krila prema unutrašnjem dvorištu. U središnjem krilu na prvome katu nalazila se glavna dvorana oko koje su se nizale prostorije. Osim ovakvog tipičnog rasporeda prostorija u baroknom objektu, štajerski utjecaj vidljiv je i na kapeli smještenoj na kraju sjevernog bočnog krila.⁵⁰ Kapela je obuhvaćala prizemlje i prvi kat s kojeg se pristupalo pjevalištu. U pravokutnom tlocrtu vidljivi su zasječeni uglovi na koje se naslanjao češki svod kapele, što je arhitektonski element prepoznatljiv u arhitekturi Štajerske iz 18. stoljeća.⁵¹

Godine 1750. počela je gradnja jednokrillnog, jednokatnog dvorca u Gornjoj Bedekovčini pravokutnog oblika u tlocrtu. Sva četiri pročelja podijeljena su u dvije horizontalne zone. Donja zona je stiliziranog rustikalnog oblikovanja s ujednačenim pravokutnim prozorskim otvorima te portalom u središtu. Prva zona je oblikovana bogatije, pri čemu je svaka prozorska os odijeljena sa slijepim pilastrom s ukladama, a prozorski otvor

⁴⁹ Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, str. 113.

⁵⁰ Isto, str. 100.

⁵¹ Isto, str. 101.

dodatno naglašen dekorativnom prozorskom nadstrešnicom. Plastično oblikovanje na dvorcu može se ponovno povezati s utjecajem štajerske arhitekture.⁵² Prostorije su bile povezane stubištem u obliku slova T kojeg je pratila kamena perforirana ograda s baroknim motivima. Interijer dvorca bio je ukrašen štuko dekoracijama. Kao i dvorac u Zajezdi, dvorac u Gornjoj Bedekovčini imao je kapelu na sjeveroistočnom dijelu koja se prostirala na dvije etaže.

Obitelj Oršić izgradila je nekoliko dvoraca na području Hrvatskog zagorja, od kojih se dva posebno ističu. Prvi je dvorac u Gornjoj Stubici izgrađen 1756. godine. Dvokrilni, dvoetažni dvorac je zapravo bio prigraden uz postojeći kaštel koji je naknadno bio srušen⁵³, a zajedno su činili trokrilnu strukturu s unutrašnjim dvorištem. Dva preostala krila su prema dvorištu arkadno rastvorena hodnicima koji vode u prostorije te u kapelu koja je bogato ukrašena iluzionističkim freskama i dobro očuvana. Na ulaznom pročelju se ponovno ponavlja tip oblikovanja portala sa segmentnim zaključkom i s uklađenim slijepim pilastrima koji pridržavaju dekorativni luk s grbom obitelji. Posebnost ovoga dvorca je klasicistički trijem s timpanonom iz 19. stoljeća.⁵⁴

Dvadeset godina kasnije, točnije u razdoblju od 1770. do 1775., sagrađen je novi dvorac obitelji Oršić u Gornjoj Bistri. Dvorac svojim oblikovanjem arhitekture s pripadajućim perivojem predstavlja primjer otmjene barokne rezidencije dobrostojeće plemićke obitelji u 18. stoljeću.⁵⁵ U tlocrtnoj organizaciji dvorac je trokrilan u obliku slova U, pri čemu se posebno ističe ovalna dvorana na prvome katu središnjeg krila, odnosno veža u prizemlju. Ponavlja se organizacija prostorne komunikacije kroz nizanje prostorija povezanih hodnicima s vanjske strane pročelja prema unutarnjem dvorištu te stubištem koje povezuje prizemlje i prvi kat. Ovaj dvorac nudi mnoštvo neprocjenjivih baroknih elemenata – od bogato oslikane ovalne dvorane svođene kupolom do kapele opremljene rokoko inventarom i baroknim slikama.⁵⁶ Kao i na ostalim navedenim primjerima, glavni portal dvorca u Gornjoj Bistri izveden je u baroknom stilu.

⁵² Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, str. 77., 101.

⁵³ Isto, str. 80.

⁵⁴ Obad-Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, str. 82.

⁵⁵ Isto, str. 68.

⁵⁶ Isto, str. 70. – 73.

Postojanje vrtova i uređenih perivoja oko dvoraca nije u svakom primjeru moguće dokazati. Međutim, prema starim katastarskim kartama vidljivo je da su uz dvorac Drašković u Klenovniku i dvorac u Loboru postojali ranobarokni vrtovi.⁵⁷

U 18. stoljeću gradnjom većeg broja dvoraca oblikovano je i nekoliko vrtova. Za njih osam je potvrđeno da su imali uređene vrtove kao što su dvorac Bela, dvorac u Ludbregu i Oroslavju. Krajem 18. stoljeća vrtove su uređeni i u Velikom Bukovcu, Začretju i Zelendvoru.⁵⁸

Kroz 19. stoljeće nastaje niz perivoja uz hrvatske dvorce, dok su neki raniji bili obnavljani ili preoblikovani prema engleskom tipu s romantičarskim elementima. Prema oblikovanju u Hrvatskom zagorju najbrojniji su krajolično oblikovani perivoji za koje su karakteristične velike površine, nepravilne staze te poneke gredice s oblikovanim grmljem i cvijećem.⁵⁹

Vrtovi koji su kasnije bili oblikovani u perivoje kroz povijest nisu nastajali spontano, već su bili pomno osmišljeni u postojećem krajoliku. Nastajali su uz šume, usred livada ili unutar naselja, a vrlo često se uz njih pružaju potoci ili rijeke kojima se postiže ambijentalna cjelina. Ambijentalnosti perivoja pridonosi dendroflora, među kojom se posebno ističe drveće od kojeg je oblikovana prilazna aleja s drvoredima. U Hrvatskom zagorju je potvrđeno njih osamnaest, među kojima se posebno ističu prilazne aleje u vrtovima dvorca u Gornjoj Bistri i Bajnskih dvora.⁶⁰

Perivoj nisu činile samo biljke, već i parkovna arhitektura. Plemičke obitelji boravile su većinu svoga vremena na svojim ladanjskim kompleksima. Perivoji su bili korišteni u svrhu relaksacije pa su tako nastali brojni sadržaji poput paviljona, skulptura, fontana, klupa, žardinijera, igrališta i oranžerija. Ladanjski su kompleksi često obuhvaćali i gospodarske zgrade kojima su se osiguravali prihodi te prehrambene namirnice za vlastite potrebe.⁶¹

⁵⁷ Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, str. 23.

⁵⁸ Isto, str. 23.

⁵⁹ Isto, str. 24.

⁶⁰ Isto, str. 26. – 27.

⁶¹ Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskoga zagorja*, str. 10. – 12.

4. POLOŽAJ PLEMSTVA I GLAVNI NARUČITELJI U MONARHIJI OD 16. DO 18. ST. NA PODRUČJU KONTINENTALNE HRVATSKE

Upravo u razdoblju od 16. do 18. stoljeća habsburšku su vladavinu obilježili neprekidni napadi Osmanskog Carstva s ciljem lakšeg probijanja i osvajanja Beča. Pod habsburškom direktivom na području Vojne Krajine organizirana je vojska. Osmanlijska su pustošenja pod vodstvom sultana Sulejmana Veličanstvenog u prvoj polovici 16. stoljeća hrvatske pokrajine sveli na tzv. ostatke ostataka.⁶² Kako bi se Monarhija uspješnije obranila, od Drave pa sve do Jadranskoga mora strateški je sagradila niz obrambenih utvrda, uključujući utvrde u Sisku i Senju sredinom 16. stoljeća.⁶³

Uspostavom obrambenog sustava i učvršćivanjem krajiške obrane smanjio se osmanski prodor. Opasnost je ipak prouzročila masovno iseljavanje s pogođenih područja. Ugroženi stanovnici su se preselili u zapadnu Ugarsku i austrijske pokrajine, dok su neki odlučili ostati unutar hrvatskih granica. Rezultat ovih migracija bio je nagli porast broja stanovnika i posjeda te ekonomski rast na sjeverozapadu Hrvatske.⁶⁴ Brojne plemićke obitelji su iz područja Vojne krajine bježale u sigurnije krajeve sjeverozapadne Hrvatske gdje su nastali novi privatni feudalni posjedi, dok su napušteni dvorovi i palače na području Vojne krajine poslužili kao vojne utvrde Osmanlijama. Budući da je sjeverozapadna Hrvatska bila udaljenija i sigurnija zona od Osmanlija, mnoge su plemićke obitelji svoja utočišta pronašle na posjedima krupnijih velikaša koji su prebivali u utvrđenim dvorovima ili gradovima.⁶⁵

Plemstvo i svećenstvo pripadali su višim staležima koji su odigrali važnu ulogu u razvoju političkog i kulturnog života. O važnosti plemstva govori činjenica da je sve do 18. stoljeća „biti plemić“ bilo najviše društveno ostvarenje jedne uspješne obitelji.⁶⁶

⁶² Holjevac, Željko, Moačanin, Nenad, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*, Zagreb : Leykam International, 2007., str. 12

⁶³ Holjevac, Željko, Moačanin, Nenad, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*, str. 13.

⁶⁴ Usporedi: Adamček, Josip, »Ekonomsko-društveni razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću«, u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj : od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća* (uredila Mirjana Gross), 1981., str. 18.

⁶⁵ Marković, Mirko, *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo : njihova uloga u političkom, kulturnom i nacionalnom životu Hrvata*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003., str. 24.

⁶⁶ Štefanec, Nataša, »Plemstvo«, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, (uredila Lovorka Čoralić), Zagreb: Matica hrvatska, 2013., str. 91.

Na područje Zagreba i Varaždina dolazili su svećenički redovi – isusovci i franjevci. Njihova prosvjetiteljska misija došla je do velikog izražaja, a zalagali su se za izgradnju crkvi i škola.⁶⁷

U Varaždinu, glavnom središtu kontinentalne Hrvatske, prebivale su brojne plemićke obitelji poput obitelji Erdődy, Patačić, Keglević, Sermage i dr. U Hrvatskom zagorju stoljećima se slijedila tradicija feudalizma, ali zbog novih potreba za ugodnim i kvalitetnijim načinom života pokrenula se građanska inicijativa za gospodarski i kulturni razvoj grada Varaždina. U gradu su sve više naseljavale plemićke obitelji te gradile nove palače. Građani su poticali razvitak grada i obnavljali svoje građanske stambene objekte prema habsburškom ukusu. Drugim riječima, grad Varaždin je u tom razdoblju doživio svojevrsnu „renesansu” zbog čega ga se vrlo često naziva *Malim Bečom*.⁶⁸

Kako je postupno prestajala opasnost od osmanlijskih napada, tako se briga o fortifikacijskim sustavima grada Varaždina i ostalih gradova kontinentalne Hrvatske smanjila. S vremenom su plemićke obitelji podizale dvorce, ladanjske kuće ili kurije van gradskih zidina.⁶⁹

Funkcija dvoraca i ladanjskih kompleksa nije bila samo stambenog karaktera, već i gospodarskog. Plemićke obitelji su svoje posjede održavale zemljoradnjom te vlastelinskim prihodima. Živjeli su u povoljnijim životnim uvjetima od običnog pučanstva, odnosno seljaka kojima je obaveza bila davanje desetine vlasteli. Sitno plemstvo nije bilo školovano do te mjere da bi dovoljno poznavali vještine potrebne za normalno uključivanje u međunarodnu trgovinu. Stoga su vrlo često ostali vezani uz svoje posjede. Građanstvo, odnosno obrtnici i trgovci su u Banskoj Hrvatskoj bili malobrojniji od onih u Europi.⁷⁰ Za razliku od sitnog plemstva, velikaši i grofovi upuštali su se u pokretanje velikih poslova, tvornica te manufaktura. Otvarale su se tvornice šećera, voska i svijeca, tvornice stakla, kožare, svilane i slične gospodarske radnje.⁷¹

O gospodarskim pothvatima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj svjedoče brojne novootvorene manufakture. Grofovi Sermage otvorili su manufakturu sukna na imanju u Stenjevcu. Njihov model su uskoro preuzeli grofovi Drašković u Trakošćanu, Patačići u

⁶⁷ Horvat-Levaj, Katarina, *Barokna arhitektura*, str. 44.

⁶⁸ Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*, Čakovec : Kulturno-prosvjetno društvo "Zrinski", 1971., str. 15.

⁶⁹ Štefanec, Nataša, *Plemstvo*, str. 97.

⁷⁰ Isto, str. 94.

⁷¹ Isto, str. 94.

Vidovcu i Batthyány u Ozlju.⁷² U okolici Požege i Daruvara velikaši poput obitelji Pejačević ulagali su u osnivanje staklane, dok je u okolici Samobora obitelj Erdödy pokušala razviti eksploataciju i prerađu ruda.⁷³

Plemstvo je najčešće zarađivalo od poljoprivrede. Pripadnici velikaških obitelji su vrlo često obnašali visoke službe na koje su ih postavljale habsburške ili crkvene vlasti. Budući da je habsburška vlast kontrolirala izgradnju cestovne i trgovišne infrastrukture, poduzetnički iskoraci domaćeg stanovništva bili su u malom broju. Stroga habsburška kontrola nad kontinentalnom hrvatskom imala je i svoje prednosti. Ceste, luke i trgovina bile su otvorene za prodaju inozemnih skupocjenih namirnica, začina i luksuzne robe⁷⁴ zbog čega je hrvatsko plemstvo ipak uspijevalo živjeti ugodnijim životom.

4.1. Ugarske i hrvatske plemićke obitelji u kontinentalnoj Hrvatskoj u razdoblju od 16. do 18. stoljeća

Od 18. stoljeća su sve prisutnije promjena u političko – gospodarskom smislu. U vrijeme osmanske opasnosti mnoge su domaće plemićke obitelji izgubile veći dio svojih posjeda, a neke su izgubile i velikaški status. No, neke su obitelji ostale vjerne habsburškoj vlasti zbog čega su uspjele sačuvati visoke pozicije u vlasti, dok su neke u suradnji s Crkvom zadržale vodeće crkvene pozicije.⁷⁵

Na području Hrvatske obitavale su i surađivale kako ugarske, tako i hrvatske plemićke obitelji zbog čega su neke plemićke obitelji imale posjede i na području Hrvatske i na području Ugarske.⁷⁶ Brojne su ličnosti iz plemićkih obitelji bile društveno i politički aktivne, a zajedno su utjecali na širenje i usvajanje baroknog stila u Hrvatskom zagorju.

Od 16. stoljeća plemićka obitelj Erdödy pripadala je velikaškim krugovima i ostala poznata kao najstarija ugarska plemićka obitelj u Hrvatskoj.⁷⁷ Uz obitelj Erdödy, obitelj Drašković je bila jedna od najznačajnijih i najbogatijih plemićkih obitelji u Hrvatskoj. Svojim je naručiteljstvom mnogo doprinijela u umjetničko-kulturnom smislu. Prebivali su u dvorcima Trakošćan i Klenovnik koji i danas predstavljaju plemićku moć. Osim tih dvoraca,

⁷² Štefanec, Nataša, *Plemstvo*, str. 94.

⁷³ Isto, str. 94.

⁷⁴ Isto, str. 96.

⁷⁵ Isto, str. 95.

⁷⁶ Isto, str. 95.

⁷⁷ Bagarić, Marina, Botica, Dubravka, Dundović, Boris »*Likovna baština ugarskoga plemstva u Hrvatskoj*«, u: *Ars et Virtus. Hrvatska - Mađarska. 800 godina zajedničke kulturne baštine*, Bagarić, Marina, Damjanović, Dragan, Andreis, Iva Sudec, Vugrinec, Petra (ur.) Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2020., str. 195.

posjedovali su zemljišne posjede u Brezovici, Božjakovini, Bukovcu, Vinici i Zelendvoru.⁷⁸ Obitelj Keglević pripadala je hrvatskim plemićkim obiteljima koja je također posjedovala višestruke posjede, od kojih se ističe dvorac u Loboru. Pripadnici ove obitelji bili su istaknuti političari, pravnici te zemljoposjednici poznati i izvan Hrvatske.⁷⁹ Ostale plemićke obitelji koje su se istaknule bile su obitelj Zrinski, Patačić, Janković, Pejačević⁸⁰ i dr.

⁷⁸ Lovas, Krisztina M., Pásztor, Katalin, »Plemićke obitelji hrvatskoga podrijetla«, u: *Ars et Virtus. Hrvatska - Mađarska. 800 godina zajedničke kulturne baštine*, Bagarić, Marina, Damjanović, Dragan, Andreis, Iva Sudec, Vugrinec, Petra (ur.) Zagreb: Galerija Klovičevi dvori, 2020., str. 220.

⁷⁹ Usporedi: Lovas, Krisztina M., Pásztor, Katalin, »Plemićke obitelji hrvatskoga podrijetla«, u: *Ars et Virtus. Hrvatska – Mađarska...*, str. 226. – 229.

⁸⁰ Usporedi: Lovas, Krisztina M., Pásztor, Katalin, »Plemićke obitelji hrvatskoga podrijetla«, u: *Ars et Virtus. Hrvatska – Mađarska...*, str. 221. – 233.

5. UTJECAJ PLEMIČKIH OBITELJI NA RAZVOJ VINIČKOG KRAJA

U viničkom se kraju do danas sačuvalo nekoliko dvoraca i kurija te srednjovjekovna utvrda. Stari grad, odnosno lat. *castrum Viniche*, u pisanim se dokumentima po prvi puta spominje 1353. godine.⁸¹ Smješten je na jednom od mnogobrojnih viničkih brjegov a s kojih se pruža pogled na dravsku nizinu. Vlasnici utvrde Stari grad Vinica više su se puta mijenjali. Kralj Žigmund je 1397. godine utvrd u zajedno s ostalim posjedima darovao Hermanu II. Celjskom.⁸² Viničko je vlastelinstvo bilo u posjedu mnogih uglednih obitelji i vlasnika: Celjskih, Vitovaca, Ivaniša Korvina, Ivana Gyulaya, Turoczyja i Nikole Istvánffyja. U 17. stoljeću je vlastelinstvo podijeljeno na veći broj posjeda te se u konačnici raspalo.⁸³ Budući da je utvrda s vremenom izgubila stratešku važnost i bila napuštena, javila se sve veća potreba za izgradnjom dvoraca i kurija.⁸⁴

Dugi niz stoljeća u je viničkom kraju vladalo više plemićkih obitelji. Dobri odnosi vlastelina i trgovišta pridonijeli su očuvanju viničkog vlastelinstva u razdoblju osmanskih napada.⁸⁵ O trgovačkom i sudbenom karakteru mjesta Vinica svjedoči nam i *Pranger*. Riječ je o spomeniku koji je imao dvojaku ulogu – služio je kao zakonska mjera te kao stup srama za ljude i stvari kojima bi se varalo pri mjerenju i vaganju.⁸⁶ Pretpostavlja se da je prvotno bio smješten u Starom gradu Vinica. Kasnije je bio preseljen u perivoj Opeka gdje je ostao do 1903. godine. Nakon toga je *Pranger* bio premješten u dvorište dvorca Patačić u Gornjoj Vinici te je tamo ostao do današnjeg dana.⁸⁷

Već krajem 17. i početkom 18. stoljeća je sagrađen niz kurija i nekoliko dvoraca: kurija Mattachich-Dolansky, kurija Patačić, kurija Nyczky, kurija obitelji Rajner te dvorci Köröskény-Rupčić, Bajnski dvori i Opeka koja je u 17. stoljeću postala središnja rezidencija obitelji Keglević.⁸⁸

⁸¹ Peškan, Ivana, Pascuttini Juraga, Vesna, »Baština viničkog kraja kroz stoljeća«, u: Peristil 54/2011., str. 111.

⁸² Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, Enciklopedija Hrvatskoga zagorja, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017., str. 902.

⁸³ Obad-Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, str. 301.

⁸⁴ Isto, str. 301. – 302.

⁸⁵ Budak, Neven, Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku : (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća), Zagreb – Koprivnica : Nakladna kuća "Dr. Feletar", 1994., str. 54.

⁸⁶ Obad-Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, str. 302.

⁸⁷ Isto, str. 302.

⁸⁸ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 901.-902.

5.1. Obitelj Keglević

Godine 1567., nakon smrti Ivana mlađeg Gyulaya, viničko se vlastelinstvo podijelilo njegovim nećacima – Nikoli Istvánffyju, Bernardu i Gabrijelu Turoczyju. Nakon smrti Nikole Istvánffyja, viničke posjede su naslijedile njegove kćeri – Eva, supruga Ivana Draškovića, Katarina, supruga Jurja Keglevića i Ursula, supruga Ivana Lipceja.⁸⁹ Ženidbenim vezama vlastelinstvo je pripalo različitim plemićkim obiteljima – Keglevićima, Draškovićima, Erdődyjevima, a kasnije Malakoczima, Patačićima i dr.⁹⁰ U toj podjeli posjeda Katarina Keglević je postala vlasnica viničke utvrde koju je 1622. naslijedio njezin sin Nikola. Potreba za utvrdom kao obrambenim mjestom od Osmanlija bila je sve manja pa se Stari grad Vinica s vremenom napušten i postao ruševan. Slijedom tih događanja nasljednici Nikole III. Keglevića odlučili su središnju rezidenciju prebaciti u Marčan gdje su 1674. godine dali izgraditi kaštel Opeku.⁹¹ Kronogram i latinski natpis nad ulaznim portalom sjevernog krila svjedoče o vlasnicima dvorca Opeka – Nikola III. Keglević i supruga Eva Czobor – i o 1674. godini.⁹²

16 COMES SVPREMVVS COMITATVS THORNENSIE EQVES AVTRATVS 74

NICOLAVS KEGLEVICH DE BVSIN EVA CZOBOR CHARI

CON IVOES HASAE DES EXTRVXERVUNT SIBI SVAEVE POSTERITATI

5.2. Obitelj Drašković

U početku 18. stoljeća kaštel Opeka kratko je pripadao obitelji Nádasdy. Već u drugoj polovici 18. stoljeća Opeka je ženidbenom vezom Marije Magdalene Nádasdy i Ivana IV. Draškovića postala vlasništvom plemićke obitelji Drašković.⁹³ Draškovići su sve do sredine

⁸⁹ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 902.

⁹⁰ Obad-Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, str. 301.

⁹¹ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 902.

⁹² Pogledaj: Slika 31. na str. 52. ovoga rada

⁹³ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 627.

19. stoljeća posjedovali najveći dio viničkog vlastelinstva, uključujući dvorac Opeku i Zelendvor.⁹⁴

Slika 1. Dvorac Opeka i Zelendvor na prvoj vojnoj izmjeri (1764. - 1784.)

Obitelj Drašković je, prije nego što se doselila u kaštel Opeku, stanovala u prizemnom dvoru na imanju u Zelendvoru. Draškovići su istovremeno proširivali imanje Zelendvor te dograđivali dvorac Opeku.⁹⁵ Nakon nekog vremena Draškovići su se odlučili doseliti u Opeku zbog većeg i udobnijeg smještaja, dok su Zelendvor prenamijenili u gospodarske svrhe.⁹⁶

5.3. Obitelj Bombelles

Do sredine 19. stoljeća su pripadnici plemićke obitelji Drašković bili vlasnici dvorca Opeka. Godine 1857. umire grof Franjo Drašković, posljednji muški potomak opečkih Draškovića. Njegova kći Ferdinanda Drašković udala se 1852. godine za grofa Marka Bombellesa. Tom ženidbenom vezom je obitelj Bombelles stekla vlasništvo nad Draškovićevim posjedima, među kojima je bio i dvorac Opeka s perivojem.⁹⁷

Plemićka obitelj Bombelles je podrijetlom iz Orléansa u Francuskoj. Brojni članovi ove obitelji obnašali su vrlo važne dužnosti. Jedan od njih je Henry Bombelles koji je bio

⁹⁴ Obad-Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, str. 301.

⁹⁵ Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*, str. 52.

⁹⁶ Belošević, Stjepan, *Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb: vlastita naknada, 1926., str. 109.

⁹⁷ Belošević, Stjepan, *Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, str.108.

časnik austrijske vojske, diplomat i učitelj nadvojvoda Franje Josipa i Maksimilijana.⁹⁸ Njegov sin Marko, suprug Ferdinande Drašković, je dogradio i preuredio dvorac Opeku u historicističkom stilu, a prostor oko dvorca oblikovao u perivoj. Do 1880. godine upravlja posjedima Opeka i Zelendvor te utvrdom Vinica. Te je godine stekao grofovsku titulu. Nakon bratove smrti je naslijedio njegov imetak pa se trajno preselio u Beč.⁹⁹ Nasljeđuje ga sin Marko Bombelles ml. Godine 1882. oženio se s Marijom Salm-Reifferscheidt s kojom je dobio sina Josipa. Godine 1899. stupa u drugi brak s Marijom Mitrovsky s kojom je dobio kćer Ferdinandinu.¹⁰⁰

Slika 2. Grof Marko Bombelles ml. i kći Ferdinandina, 1905. (Gradski muzej Varaždin)

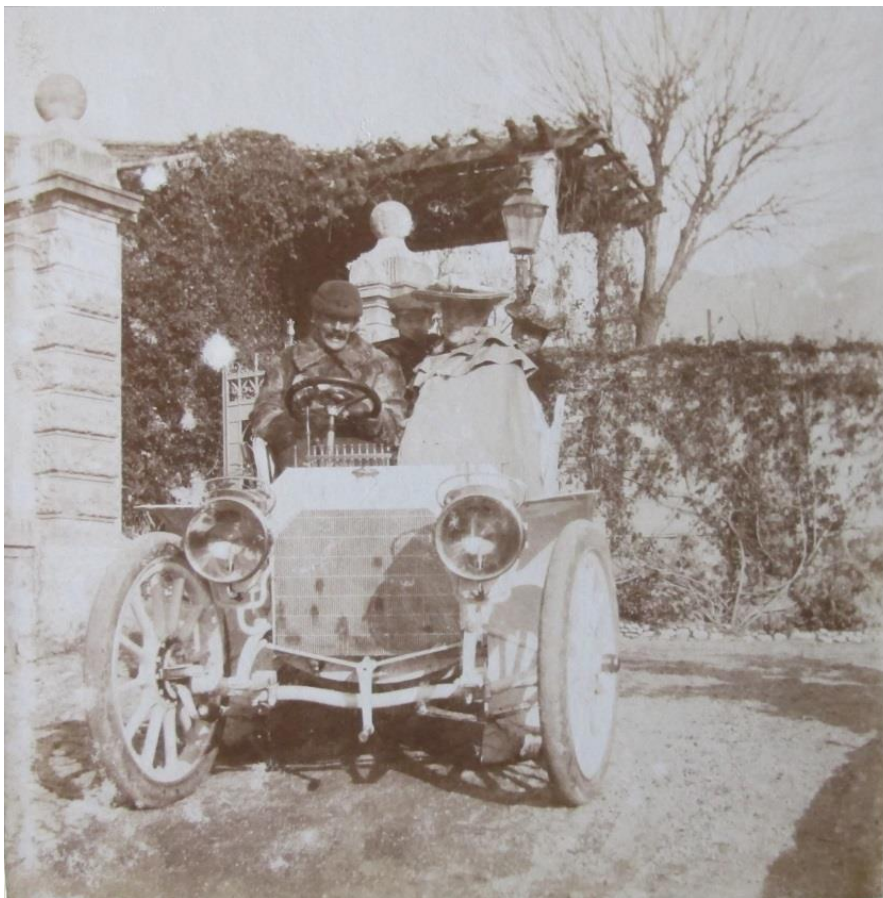
Na sačuvanim fotografijama obitelji Bombelles u Gradskom muzeju Varaždin vidljivo je da se grof Bombelles ml. bavio različitim aktivnostima. Poznavao je širi krug ljudi te je bio uvelike socijalno angažiran. Bio je predsjednik Hrvatske čitaonice i knjižnice u Vinici, vlasnik prvog automobila u Hrvatskoj, član Povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvatskoj, osnivač Viničke štedionice i Dobrovoljnog vatrogasnog društva Vinica, predsjednik Hrvatsko-slavonskoga društva te utemeljitelj Hrvatskog društva za

⁹⁸ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 92.

⁹⁹ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 92.

¹⁰⁰ Missoni, Dina, »Obitelj Bombelles uprizorena na fotografijama iz albuma Gradskog muzeja Varaždin«, IM 49, Varaždin, 2018., str. 36.

gojenje lova i ribarstva te pukovnik u 10. ugarsko-hrvatskoj domobranskoj pukovnici u Varaždinu.¹⁰¹

Slika 3. Obitelj Bombelles u automobilu, 1904. (Gradski muzej Varaždin)

Grof Marko Bombelles ml. bio je poznat po svom poduzetničkom duhu koji je primijenio i u upravljanju viničkim vlastelinstvom. S vremenom je cijelo vlastelinstvo unaprijedio u kulturnom, prosvjetnom, gospodarskom, bankarskom i političkom smislu. Grof Marko Bombelles ml. odlučio je u tom razdoblju radikalno preurediti dvorac Opeku u historicističkom duhu i proširiti perivoj engleskog tipa s romantičarskim karakteristikama.¹⁰² Nakon svakog putovanja obitelj Bombelles bi u perivoju zasadila različita egzotična drveća i grmlje iz različitih dijelova svijeta. Perivoj je s vremenom sve više prerastao u botanički vrt, a danas je priznat kao arboretum.¹⁰³

¹⁰¹ Missoni, Dina, *Obitelj Bombelles uprizorena na fotografijama...*, str. 36.

¹⁰² Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 627.

¹⁰³ Isto, str. 93.

Lov se posebno cijenio u društvu grofa Marka Bombellesa mlađeg. Zbog toga se posebna pažnja posvećivala unapređenju streljačke i lovačke aktivnosti u Zelendvoru gdje su se nalazili dvorac, gospodarske zgrade te kapelica u kojoj su bili sahranjeni članovi obitelji Drašković, a kasnije i obitelji Bombelles.¹⁰⁴ Na povijesnoj fotografiji (Slika 4.) vidljivi su rogovi divljih životinja u hodniku dvorca kao dokaz moći i prestiža obitelji Bombelles, ali i kao potvrda znanstva o lovu i streljaštvu.

Slika 4. Hodnik dvorca Opeka (Gradski muzej Varaždin)

Važno je spomenuti i knjižnicu koja nosi naslov grofova Bombelles od 1852. godine. Riječ je o velikom i raznovrsnom knjižničnom fondu – brojnim časopisima, knjigama, katalozima o biljkama i vrtovima te rukopisnim knjigama iz posjeda obitelji Drašković. Danas

¹⁰⁴ Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, str. 52.-53.

je fond knjižnice obitelji Bombelles pohranjen u Gradskom muzeju Varaždin. U sačuvanom fondu knjižnice Bombelles pronađeni su mnogi dokumenti i podaci o pojedinostima obitelji te njihovom značaju. Osim pojedinosti o obitelji Bombelles, u nekoliko rukopisnih zapisa saznaje se o različitim vrstama biljaka i drveća koja su se sadila u perivoju Opeka krajem 19. i početkom 20. stoljeća.¹⁰⁵ Opus Bombellesove knjižnice pokazuje nam koji su bili glavni interesi obitelji. Knjige o biljkama, lovu, streljaštvu govore da je obitelj Bombelles gotovo studiozno pristupala svakom od interesa te ih pretvarala u aktivnosti koje su okupljale obiteljska poznanstva. Najstariji primjerci knjižnice su zapravo nasljeđe obitelji Drašković, većim dijelom iz posjeda Franje Draškovića iz druge polovice 18. te s početka 19. stoljeća.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Perči, Ljerka, *Knjižnica plemićke obitelji Bombelles...*, str. 42.

¹⁰⁶ Isto, str. 43.

6. ANALIZA KOMPLEKSA DVORCA I ARBORETUMA OPEKA

Arboretum se zajedno s dvorcem i ostalim arhitektonskim objektima prostire površinom većom od 52 ha.¹⁰⁷ Arboretum Opeka je ograđen žičanom ogradom s pet portala sa strane glavne prometnice koja prolazi mjestom Marčan te vodi prema mjestu Vinica. Dva ulazna portala su stalno otvorena što smanjuje nadzor nad dvorcem i arboretumom, dok su preostala tri portala zaključana.

Cjelovitost arboretuma Opeka ostala je sačuvana. Arboretum nije podijeljen na manje parcele niti pretvoren u obradive površine. I dalje je očuvana podjela arboretuma na ravničarski dio u kojem je smješten dvorac oko kojeg je vidljiv parkovno oblikovani dio perivoja te na brežuljkasti dio sa šumskom vegetacijom oblikovanom kao park-šuma.

Na glavnom ulazu u arboretum stoji karta na kojoj su jasno označene biljne vrsta, od kojih se neke posebno ističu po visokim estetskim svojstvima (dimenzija ili rijetkost), sačuvani spomenici parkovne arhitekture (kamene klupice, spomenik konju i psu, bazen), vrtlareva kuća te dvorac Opeka. Uz fotografije stoje kratki opisi navedenih posebnosti ovog Arboretuma.

6.1. Dvorac Opeka

Dvorac je smješten na granici ravničarskog i brežuljkastog dijela arboretuma. Zbog padajućeg terena sva tri krila su različite visine. Tako je sjeverno krilo podignuto na kat, istočno krilo čini podrum i prizemlje, a južno je krilo sagrađeno samo u prizemlju. Južno krilo i aneks se zajedno s krajnje zapadnim dijelom krila uzdižu do razine drugog kata.

Dvorac je građen viničkim kamenom lomljencem, vidljivim zbog oštećenja dvorca, ali sve pregradnje i naknadne intervencije na pročeljima bile su izvedene u opeci. Zidovi u unutrašnjosti su većim dijelom izgrađeni od kamena, a manjim dijelom od opeke.

¹⁰⁷ Bojić, Mirna, Kopjar, Sanja, »Upravljanje zaštićenim spomenicima parkovne arhitekture na području Varaždinske županije«, u: Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 274.

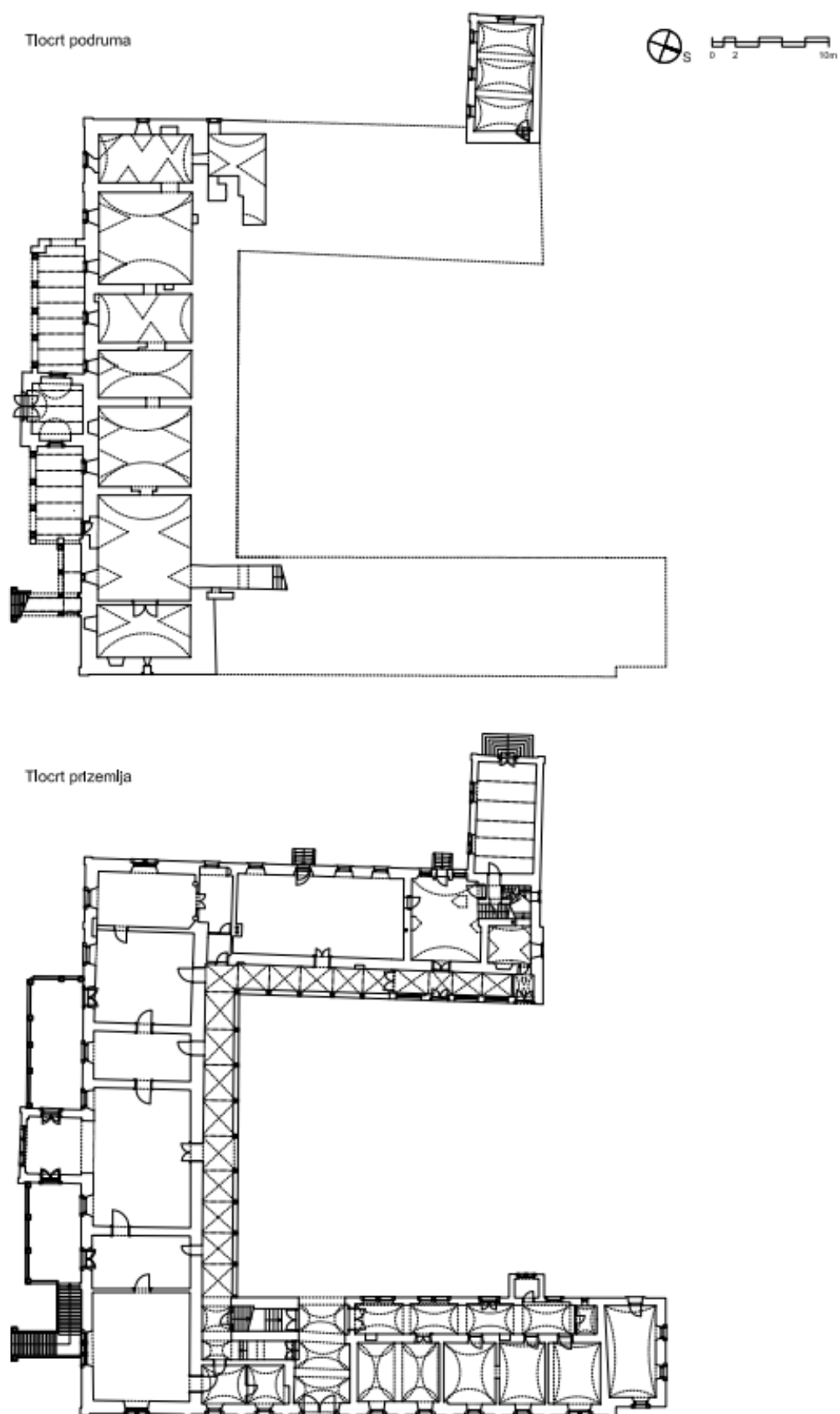
Slika 5. Pogled s livadnog dijela arboretuma na dvorac Opeku (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

Konstrukcije sačuvanih dijelova krovništva na sjevernom krilu i aneksu izrađene su od drveta, a pokrivene su crijepom. U međuvremenu su vremenske neprilike te loše održavanje dvorca utjecali na urušavanje krajnje istočnog dijela krovništva na sjevernom krilu pa se na tom dijelu postavio limeni krov. Cijeli dvorac obrastao je samoniklim biljkama zbog čega su danas neki arhitektonski dijelovi slabo vidljivi.

6.1.1. Prostorna organizacija

Dvorac je kroz stoljeća bio dograđivan, pregrađivan i renoviran što je rezultiralo konačnim izgledom dvorca kakvog poznajemo danas. Dvorac Opeka je trokrilnog tlocrta čija krila su postavljena u obliku uglatog slova U, a svojim položajem zatvaraju unutrašnje dvorište koje je sa zapadne strane nepristupačno zbog strme padine. Unutrašnje dvorište je dodatno nepristupačno sa zapadne strane zbog kamenog zida sa željeznom ogradom.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Obad-Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, str. 32. – 33.

Slika 6. Tlocrt podruma i prizemlja dvorca Opeke (dokumentacija HRZ-a, izradili P. Puhmajer, M. Bogadi)

Sjeverno je krilo glavno ulazno krilo u čijem središnjem dijelu prolazi veža kojom se povezuje arboretum i unutrašnje dvorište dvorca. Hodnici s unutrašnje strane dvorišta su nekada bili arkadno rastvoreni, a kasnije zazidani opečnom građom u kojoj su izvedeni prozorski otvori.

Slika 7. Hodnik s unutrašnje strane sjevernoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

Sve su prostorije u prizemlju bile nadstvođene češkim kapama, dok su sve prostorije na katu bile nadstropljene. Glavno stubište u sjevernom krilu smješteno je u istočnom dijelu, a do njega se pristupa iz veže kroz kratak hodnik ili iz hodnika istočnog krila. Stubište je danas u većem dijelu urušeno zbog čega se teže pristupa prvome katu.

Istočno je krilo izgrađeno na padini. Zbog toga je podrumaska zona istočnog krila izgrađena u razini prizemlja, a prizemlje u razini kata.¹⁰⁹ S vanjske strane istočnog krila smješteni su središnji toranj te dva trijema. Sjeverni trijem čini vanjsko stubište koje je danas nedostupno. Čitavo je krilo urušeno u razini prizemlja, a sjeverni dio krila sve do podruma. Međutim, raspoznaje se izvorna tlocrtna organizacija za koju je karakteristično nizanje

¹⁰⁹ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja*, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2011., str. 63.

prostorija uzduž dvorišnog hodnika.¹¹⁰ Od velike središnje prostorije u prizemlju, koja je nekad služila kao glavni salon, danas su ostali samo goli zidovi.¹¹¹

Južno je krilo danas većinom urušeno, osim zapadnog dijela s aneksom koji je u cijelosti sačuvan do razine drugoga kata. Prostorije prizemlja i podruma bile su nadsvođene, dok su prostorije na katu nadstropljene. Zavojitim stubištem se dolazi u prostorije aneksa i u još dvije prostorije iz kojih se pruža izlaz na betonsku terasu s pogledom na unutrašnje dvorište te cijeli perivoj. Prostorije aneksa su nadstropljene drvenim gredama i trstikom koji su zbog vremenskih utjecaja propali.

Slika 8. Pogled s terase aneksa južnog pročelja na južno pročelje sjevernoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

6.1.2. Pročelja

Dvorac Opeka je danas gotovo cijeli obrastao biljkama penjačicama te grmlju samoniklih biljaka. No vidljive su osnovne karakteristike pročelja dvorca.

Sva vanjska pročelja dvorca su ožbukana grubom zrnatom žbukom svijetlosmeđe boje. Veći dio žbuke sačuvan je na sjevernom pročelju sjevernog krila i na aneksu, dok je na

¹¹⁰ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja*, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2011., str. 63.

¹¹¹ Isto

ostalim pročeljima znatno otpala. Prozori i vrata imaju klesane kamene okvire. Vanjska stolarija je u potpunosti uništena pri čemu su staklene površine te metalni dijelovi najvjerojatnije ukradeni ili uništeni. Sva vanjska pročelja jednostavnog su oblikovanja bez pretjeranih ukrasa, osim sjevernog pročelja na kojem su se prozorske osi dodatno istaknule rustificiranim lezenama. Uglovi pročelja istaknuti su stiliziranim rustikalnim pločama te se u dijelu ispod krovnog vijenca nižu konzole.

Sjeverno pročelje sjevernog krila je horizontalno raščlanjeno na dvije zone. Karakterizira ga izdužena ploha podijeljena na devet prozorskih osi s asimetrično postavljenim portalom. Svi prozorski otvori su jednakih formata i pravokutnih oblika, a njihovi su okviri jednostavno izvedeni u žbuci. Razlikuju se prozorski otvori na krajnjim širim prozorskim osima sjevernoga pročelja koji su izvedeni kao kamene bife u prizemlju i na katu. Glavni ulazni portal smješten je u gotovo središnjoj prozorskoj osi sjevernog pročelja. Ukrašen rustificiranim kamenim dovratnicima nad kojima stoji nadvratnik u koji je uklesan latinski natpis i kronogram s 1674. godinom. Nad nadvratnikom se čuva terakotni grb obitelji Drašković s grifonima koji pridržavaju štit ukrašen krunom. Gornja zona sjevernog pročelja završava kamenim vijencem s malim konzolama.

Slika 9. Grb obitelji Drašković (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

Južno pročelje sjevernog krila je također dvoetažno te raščlanjeno pravokutnim kamenim biforama. Vidljivo je da su bifore naknadno izvedene u zazidanim arkadama. Ritmizirane prozorske osi prekinute su lučnim otvorom veže u prizemlju i kružnim prozorom na stubištu. Uz južno pročelje nalazi se dvoetažni zahodski blok zaključen trokutastim zabatom koji je dekoriran kamenom rustikom.

Slika 10. Sjeverno pročelje sjevernog krila s portalom (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

U središtu vanjskog pročelja istočnog krila smješten je toranj s jednostavnom pravokutnom triforom na katu. Jednostavnog je oblikovanja, bez pretjeranih dekorativnih elemenata, osim rustikalnih uglova tornja te konzola koje pridržavaju vijenac nad kojim se izdiže krovni dio tornja. Toranj je omeđen s dva arkadno raščlanjena trijema nadsvođena pruskim svodom. Trijemovi su nekada služili kao terase. Stupovi arkada prepoznatljivi su po neoromaničkim stiliziranim košarastim kapitelima, dok profilacije lukova omeđuju ukrasne ambleme. Uz desnu stranu tornja prislanja se kameno pravokutno stubište od željezne konstrukcije koje je danas djelomično urušeno. U donjoj zoni tornja su ulazna vrata nad kojima je smješten grb obitelji Bombelles s natpisom i godinom 1910. Danas nije dostupan zbog zaštitne ograde te nije vidljiv zbog biljaka obraslih po cijelom istočnom pročelju krila. Gornja zona je rastvorena pravokutnom prozorskom triforom te bočnim izlazima na terase trijemova, a zaključena je kamenim profiliranim vijencem s manjim konzolama. Na krovu su sačuvana dva željezna vjetrokaza s godinom 1884. na sebi.

Slika 11. Vjetrokaz na tornju istočnog krila (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

Specifičnost istočnog pročelja je troetažni raspored kao rezultat spajanja sa sjevernim krilom koji je na povišenijem terenu. Taj se dio pruža od podruma, preko prizemlja do prvog kata. Prizemlje je rastvoreno lučno zaključenom triforom, a prvi kat kvadriforom. Tijekom terenskog obilaska dokumentirano je i podupiranje spoja sjevernog i istočnog krila gredama radi sprečavanja urušavanja.

Slika 12. Istočno krilo s tornjem i arkadama (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

Južno pročelje južnog krila većim je dijelom jednoetažno. Sačuvano je prizemlje te podrum u krajnje istočnom dijelu. Krovšte je urušeno, osim zapadnog dijela južnog krila s aneksom koje je još uvijek pod cijelim krovom. Žbuka s pročelja je većim dijelom otpala. Stoga su danas jasno vidljive zidne strukture od kamena lomljenca te opeke. Pročelje je nekoć bilo podijeljeno na šest prozorskih osi. Na krajnjem je dijelu pročelja sačuvana jedna kamena bifora. Mjestimice su se sačuvale kamene profilacije vijenca i konzole. Krajnji lijevi dio južnog pročelja jest sačuvan do razine prvog kata zajedno s polukružno zaključenim vratima, dvama bočno postavljenim prozorima te velikom triforom na prvom katu.

Slika 13. Ostaci južnog pročelja južnoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

Aneks čini dvokatni kubični blok koji je prislonjen uz dvokatno južno krilo. Danas su ostali sačuvani istočni i zapadni dio pročelja te usko jednoosno južno pročelje. Vratima u prizemlju južnog dijela aneksa pristupa se kamenim stubama. Na prvom su katu vidljive kamene konzole i vrata balkona. Istočni je dio raščlanjen u prizemlju i na drugom katu biforama pravokutnih otvora, a na prvom katu polukružno zaključenim biforama. Na zapadnom dijelu izostaje prizemlje, dok se na svakoj etaži nalaze po dvije bife. Sve plohe aneksa su zaključene istaknutim vijencem s konzolama. Na krovu su sačuvane četiri krovne kućice s prozorskim otvorima te nekoliko dimnjaka, od kojih je jedan označen godinom 1892. Na svim plohama aneksa sačuvala se gruba zrnata žbuka svijetlosmeđe boje karakterističnu za sva pročelja dvorca.¹¹² Dvoslivno krovište nad aneksom prekriveno je crjepovima od kojih su neki zbog utjecaja atmosferilija propali kroz drvene grede krovne konstrukcije.

¹¹² Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka...*, str. 65.- 66.

Slika 14. Južno pročelje aneksa (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

Zapadno pročelje južnog krila razlikuje dvokatna nadogradnja te aneks. Zbog padajućeg terena vidljivi su samo prvi i drugi kat krila. Aneks se od ostatka južnog krila razlikuje po visini krova, ali i po prozorskim otvorima na pročelju. Obje zone aneksa rastvorene su kamenim biforama, a njegovo stubište ima polukružno zaključeni prozor na prvom katu. Za razliku od aneksa, zapadno je pročelje rastvoreno pravokutnim prozorima s okvirima u žbuci.¹¹³

6.1.3. Unutrašnjost

Unutrašnjost dvorca Opeka karakterizira nizanje prostorija. Među prostorijama u dvorcu posebno se ističu saloni u istočnom krilu – bogatije dekorirani zidnim oplatama, tapetama i dekorativnim tabulatima. Nekoliko tabulata iz prostorija dvorca Opeka premješteni su u odjel Hrvatskog restauratorskog zavoda u Ludbregu kako bi ih se sačuvalo od daljnjeg propadanja.¹¹⁴

¹¹³ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka...*, str. 66.

¹¹⁴ Isto, str. 361.

Smještaj važnih prostorija vidljiv je i na samome pročelju, tako je glavni salon istočnog krila rizalitno istaknut.

Zbog dugogodišnje napuštenosti dvorac je bio izložen devastacijama te je u potpunosti uništen interijer dvorca. Loše stanje pogoršava i uništeni krov te stropne konstrukcije zbog čega su prostorije dodatno izložene utjecaju atmosferilija.

Slika 15. Vandalističko uništavanje inventara u dvorcu Opeka (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

6.1.4. Oprema

Oskudno su sačuvani uporabni predmeti i dekorativni elementi (drvena lamperija, stolarije prozora i vrata, dijelovi kamina, parket, štukature i porculanske kade), koji su se nalazili u interijeru. Prilikom istraživanja Hrvatskog restauratorskog zavoda 2011. godine svi pronađeni predmeti i arhitektonski elementi pohranjeni su u prostorije sjevernog krila pod ključem.¹¹⁵ U prizemlju istočnog dijela sjevernoga krila sačuvan je grb obitelji Bombelles skinut s kamina u prostoriji, ali je on s vremenom uništen i danas razlomljen u nekoliko dijelova.

¹¹⁵ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 27.

Slika 16. Grb obitelji Bombelles u prizemlju sjevernoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

6.2. Arboretum

Prema arhivskim podacima iz 18. stoljeća prostor oko dvorca Opeka koristio se u gospodarske svrhe. U opisu iz 1823. godine, u razdoblju je kada vlasnik Opeke postao Franjo I. Drašković, navode se isključivo gospodarski objekti. Međutim, ne isključuje se mogućnost postojanja perivoja.¹¹⁶ U tom je razdoblju dvorac Opeka bio obnovljen, a u ljetnim je razdobljima Franjo I. Drašković obitavao na dvoru Zelendvor.¹¹⁷ Na katastarskoj karti iz 1860. godine vidljiv je dvorac te uređeni perivoj.¹¹⁸ Perivoj je već tada činila šuma sa zapadne strane dvorca te livada s istočne strane koja je stazama bila podijeljena u manje dijelove. U

¹¹⁶ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka – Katalog perivojne opreme*, Zagreb, 2015., str. 7.

¹¹⁷ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 7.

¹¹⁸ Usporedi: Slika 33. ovog rada, str. 55.

jugoistočnom dijelu perivoja nastalo je umjetno jezero kao posljedica iskopavanja zemlje za potrebe izrade opeke.¹¹⁹

U vrijeme obitelji Bombelles dvorac je zajedno s perivojem bio preuređen u historicističkom duhu 19. stoljeća.¹²⁰ Poštivalo se postojeći izgled perivoja, zasadilo nove biljke, dodalo staze te parkovnu arhitekturu. S agrarnom reformom (1919.) posjed Opeke se smanjio jer su dijelovi šuma i vinograda obitelji Bombelles bili predani u zakup seljacima.¹²¹ Nacionalizacijom nakon Drugog svjetskog rata dvorac i perivoj pripali su državnom vlasništvu. Dvorac je tada bio prenamijenjen za rezidenciju Josipa Broza Tita, dok je perivoj ostao nepromijenjen.¹²² Krajem 80-ih godina 20. stoljeća perivoj je zapušten te od tada propada.

Perivoj Opeka je od 1947. godine zaštićen kao spomenik parkovne arhitekture, a od 1961. godine kao hortikulturalni spomenik – arboretum.¹²³ Perivoj je u tri navrata – 1884., 1902. i 1910. godine – doživljavao promjene u duhu historicizma.¹²⁴ Od 2003. godine vlasnik arboretuma zajedno s dvorcem postala je Republika Hrvatska, a perivoj je pod nadležnošću Javne ustanove za zaštićene prirodne vrijednosti Varaždinske županije.¹²⁵ Perivoj se ističe bogatom dendrološkom zbirkom, ali i parkovnom arhitekturom. Većina sačuvanog perivojnog inventara je iz doba obitelji Bombelles. Kao posljedica slabog nadzora nad parkovnim inventarom, vidljivi su znakovi dugogodišnjeg vandalizma.

¹¹⁹ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 9.

¹²⁰ Isto, str. 9.

¹²¹ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 9.

¹²² Isto, str. 11.

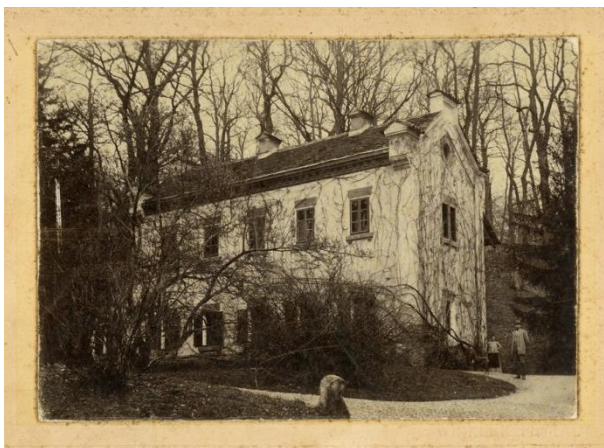
¹²³ Isto

¹²⁴ Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, str. 23.

¹²⁵ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 11.

6.2.1. Vrtlareva kuća

Vrtlareva kuća smještena je u sjevernom dijelu perivoja, uz stazicu koja kroz arboretum vodi do dvorca Opeka. Danas je napuštena i opustošena, a nekad je služila za smještaj vrtlara te sluga plemićkih obitelji. Vrtlareva kuća vidljiva je na katastarskoj karti iz sredine 19. stoljeća, ali njezina datacija nije točno određena.¹²⁶ Građena je kao jednokatnica od opeke i kamena lomljenca, a pročelja su bila dekorirana nizom konzola i rubnih lezena. Od 2003. godine je zapuštena zbog čega je danas u lošem stanju. Godine 2013./2014. Hrvatski restauratorski zavod proveo je radove preventivne zaštite te restauratorsko – konzervatorska istraživanja nakon čega je izrađen projekt obnove.¹²⁷

Slika 17. Vrtlareva kuća u Opeki, oko 1900. (Gradski muzej Varaždin)

Slika 18. Vrtlareva kuća u Opeki (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

¹²⁶ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 40.

¹²⁷ Isto, str. 40.

6.2.2. Ledenica

U sjeverozapadnom dijelu perivoja sačuvana je ledenica korištena u svrhu čuvanja leda te kvarljivih namirnica. Izgrađena je na padajućem terenu zbog čega je u cijelosti ukopana u tlo. Kružne je osnove kamene građe na koju se nastavlja plitki kupolasti svod od opeke. Pretpostavlja se da je izgrađena u vrijeme obitelji Bombelles u 2. polovici 19. stoljeća.¹²⁸ Danas je u potpunosti obrasla u korovu koje je prouzročilo pukotine u građu, a korištena je kao divlje odlagalište otpada.

Slika 19. Ledenica u perivoju dvorca Opeka (dokumentacija HRZ-a, fotografirao J. Kliska)

¹²⁸ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 43.

6.2.3. Bazen

U središnjem livadnom dijelu perivoja izgrađen je bazen od betona s kamenim pristupnim stubama. Datira ga se u prvu polovicu 19. stoljeća.¹²⁹ Bazen, koji je nekad služio za razonodu i odmaranje, danas služi kao mjesto okupljanja povremenih posjetitelja. Posljedica nekontroliranih okupljanja su ostaci smeća i razbijenog stakla.

Slika 20. Bazen u perivoju dvorca Opeka, početak 20. stoljeća (Gradski muzej Varaždin)

Slika 21. Bazen istočno od dvorca Opeka (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

6.2.4. Jezero i most

Sjeveroistočno od dvorca u ravničarskom dijelu prema glavnoj prometnici nalazi se jezero s drvenim mostom i otokom. Nastali su na mjestu vađenja zemlje koja se koristila za proizvodnju opeke zbog čega je i cijelo ovo mjesto nazvano Opeka.¹³⁰ Most je činilo šest piona kvadratnog presjeka na koje su bile položene drvene letve i ograda, a sve je bilo obojano crvenom bojom.¹³¹ Jezero i otok danas su zapušteni te obrasli močvarnim biljkama. Most je vandalistički potrgan, a njegovi su dijelovi razbacani po jezeru.

¹²⁹ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 46.

¹³⁰ Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*, str. 42.

¹³¹ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 52.

Slika 22. Potrgan most na neuređenom jezeru (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

6.2.5. Klupe i žardinjere

Kroz cijeli perivoj staze prate klupe i žardinjere. Pobrojano je preko četrdeset klupa, a mogu se podijeliti u tri skupine. Prva je skupina najstarija, poznata samo s arhivskih fotografija s kraja 19. stoljeća.¹³² Bile su izrađene od željeznih nosača te drvenih sjedala i naslona.

Druga je skupina kamenih klupa iz prve polovine 20. stoljeća.¹³³ Čine ih horizontalne kamene ploče ukrašene na bočnoj strani nizom denta. Ploču drže kameni nosači sa zaključnim volutama. Sačuvano ih je tek nekoliko, a sve imaju mehanička oštećenja te oštećenja od vlage.

Treća skupina su betonske klupe sa žardinjerama iz druge polovice 20. stoljeća¹³⁴. Izgledom imitiraju kamene ploče s početka 20. stoljeća. Također imaju mehanička oštećenja te oštećenja od vlage. Međutim, još veći problem stvara vandalizam lokalnih stanovnika koji su svojim djelovanjem pridonijeli brzom propadanju perivojnog inventara.

¹³² Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 73.

¹³³ Isto, str. 75. – 81.

¹³⁴ Isto, str. 81. – 83.

Slika 23. Betonska klupa i žardinjera (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

6.2.6. Spomenik konju i psu

Južno od dvorca Opeka uz stazu sačuvani su ostaci spomenika konju i spomenika kuji Spitz. Spomenik konju činio je kameni stup visine od 2 m klasičnog oblikovanja s kvadratnom bazom i profiliranim kapitelom. Stup je danas prevrnut i prelomljen na nekoliko dijelova, a propadanju doprinosi djelovanje korova, mahovine i lišaja.

Slika 24. Spomenik konju (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

Neposredno uz spomenik konju smješten je i spomenik kuji Spitz s uklesanim natpisom:

Spitz

1867. -1879.

Sie war glücklich.

Spomenik kuji čini kameni stupić trokutnog presjeka i visine oko 45 cm. Na njemu su također vidljiva mehanička oštećenja i oštećenja od vlage.

Prema godinama i natpisu uklesanima na spomeniku kuji Spitz, može se pretpostaviti da je oba spomenika svojim ljubimcima dao izraditi i podići grof Marko Bombelles st..

Slika 25. Spomenik kuji Spitz (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

6.2.7. Sušara hmelja

Sušara hmelja¹³⁵ nalazi se s druge strane glavne ceste, u blizini sjevernog ulaza u perivoj. Bila je dio vlastelinstva imanja Opeka i Zelendvor. Datira se u drugu polovinu 19. stoljeća kada je služila za uzgoj i preradu hmelja od kojeg se kasnije proizvodila žesta na imanju Zelendvora. Nakon agrarne reforme izgubila je svoju funkciju, a danas se koristi u stambenu svrhu. Na pročeljima sušare vidljiva su oštećenja te recentne intervencije cementnom žbukom.

Slika 26. Nekadašnja sušara hmelja, stražnja strana (dokumentacija HRZ-a, fotografirao P. Puhmajer)

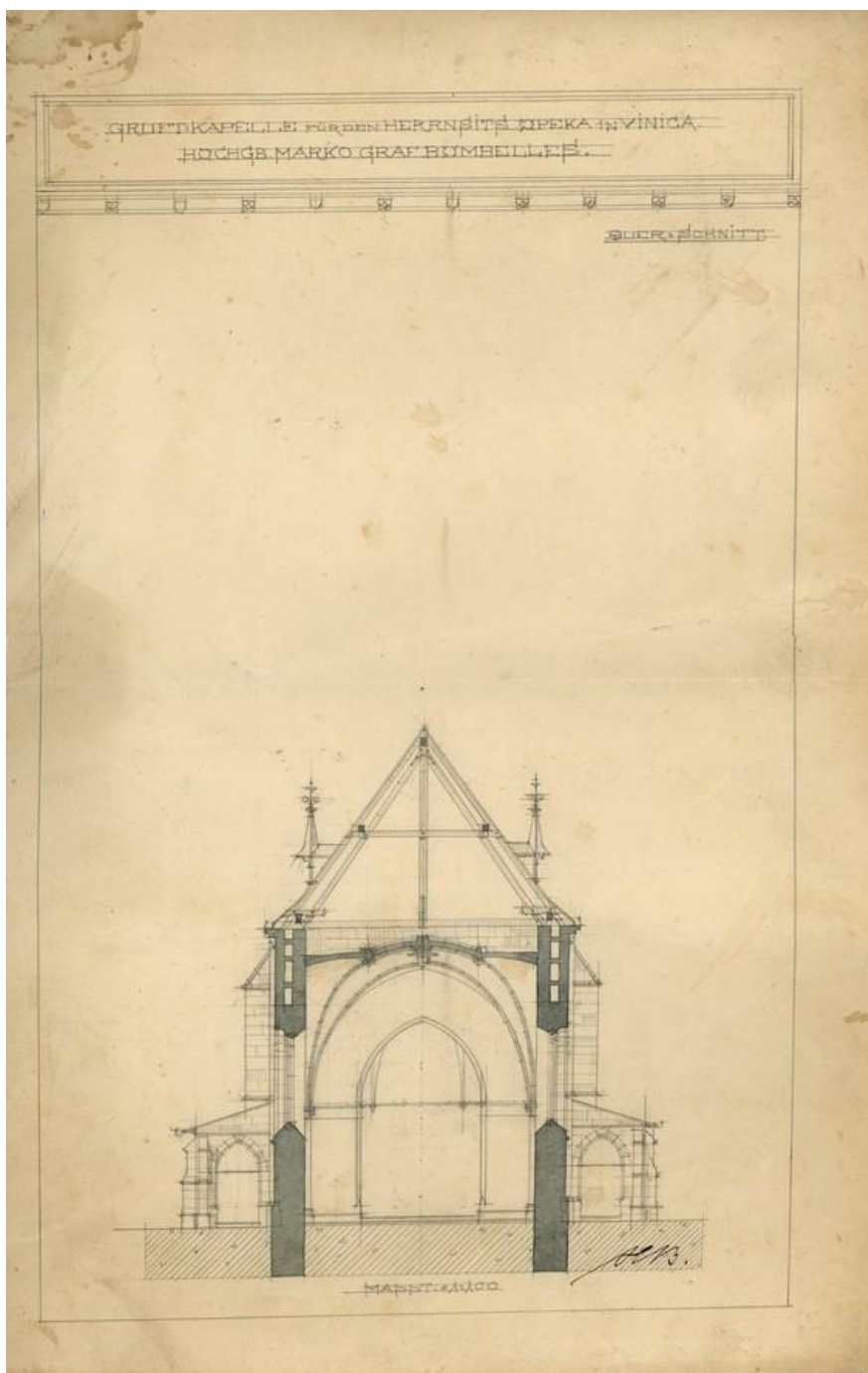
6.2.8. Kapelica

U Državnom arhivu u Varaždinu i u Gradskom muzeju Varaždin čuvaju se nacrti za izradu dva objekta čije mjesto realizacije nije potvrđeno. Riječ je o nacrtima kapelice i staklenika.

Nacrt poprečnog presjeka kapelice, čuvan u Gradskom muzeju Varaždin, pokazuje da je ona bila zamišljena u neogotičkom stilu. Činili bi ju jedan brod i svetište svodeni mrežastim svodom s profiliranim rebrima. Glavni ulaz bio bi smješten nasuprot svetišta, a činili bi ga dva portika sa šiljastolučnim bočnim otvorima. Na nacrtu iznad presjeka kapelice sačuvan je

¹³⁵ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 54.

natpis : **GRUFT KAPELLE FÜR DEN HERRNSITS OPEKA IN VINICA. HOCHGB. MARKO GRAF BOMBELLES.** Na temelju tog natpisa pretpostavlja se da je naručitelj bio grof Marko Bombelles ml.¹³⁶

Slika 27. Nacrt grobne kapele u Opeki za Marka Bombellesa (Gradski muzej Varaždin)

¹³⁶ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 66.

6.2.9. Staklenik

Drugi važan nacrt čuva se u Državnom arhivu u Varaždinu, a on pokazuje nacrt za staklenik. Prema povijesnoj fotografiji (Slika 28.) staklenik je bio realiziran, ali se ne može točno odrediti gdje se nalazio u perivoju. Prema arhivskim dokumentima staklenik je bio izveden u produžetku već postojeće zgrade, na blagoj padini kojom se omogućila visinska ujednačenost¹³⁷ zbog koje su uspijevale egzotične biljke i voće. Staklenik je činila metalna konstrukcija sa staklenim ploham i vratima s nekoliko stuba. Velika pažnja pridala se oblikovanju podne plohe koje je bilo izvedeno u različitim bojama, dok su krajevi konstrukcija te ograde bili dekorativno oblikovani.¹³⁸

Slika 28. Fotografija lončanica u stakleniku, 1917. (Gradski muzej Varaždin)

¹³⁷ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 68.

¹³⁸ Isto, str. 68.

6.2.10. Preostali perivojni inventar i dendroflora

U Državnom arhivu u Varaždinu sačuvane su povijesne fotografije na kojima je vidljiv trenutak dovršavanja pruge u perivoju kraj dvorca. Pruga zvana „Bombellesova pruga” prema uglednoj plemićkoj obitelji Bombelles,¹³⁹ spajala je imanje Opeka sa Zelendvorom gdje je grof Marko Bombelles poticao unapređenje gospodarstva na svom imanju. Tamo su bili izgrađeni prvi tvornički kapaciteti – proizvodnja i rafinerija žeste. Imanje u Zelendvoru bilo je povezano sa željezničkom prugom koja je vodila do imanja u Komaru pa sve do Varaždina¹⁴⁰, čime se postigla lakša razmjena gotovog proizvoda. Bombellesova je pruga bila korištena samo u privatnu svrhu.¹⁴¹ Ostaci pruge u perivoju nisu pronađeni.

U preostalom perivojnom inventaru zabilježeni su bunari, temelji trafostanice te kameni ulomci s pročelja dvorca Opeka.

Osim perivojnog inventara ljepoti arboretuma Opeka doprinosi bogata dendroflora. Prilikom obilaska Arboretuma jasno je vidljiva zapuštenost te dugogodišnje neadekvatno održavanje biljaka. Sve veći problem stvara starost dendroflora. Upravo zbog neredovitog održavanja, stabla fiziološki slabe te brže propadaju. Propadanju pridonose i različiti štetnici te bolesti zbog čega stabla postaju neotporna na vremenske uvjete poput jačeg vjetrova ili snijega. Osim toga, izvorna kompozicija perivoja je narušena neplanskom sadnjom¹⁴², ali i vandalizmom pojedinaca koji ciljano uništavaju posebne biljne primjerke.

Inventar biljaka ravničarskog dijela Arboretuma posljednji je put ažuriran tijekom 2006. godine. Tada je utvrđeno ukupno 2816 biljnih jedinki¹⁴³, od kojih su do danas zasigurno neke uništene ili posušene. Zbog neadekvatnog održavanja Arboretuma inventarizacija biljnog materijala nužan je korak prije bilo kakvih zahvata u perivoju.

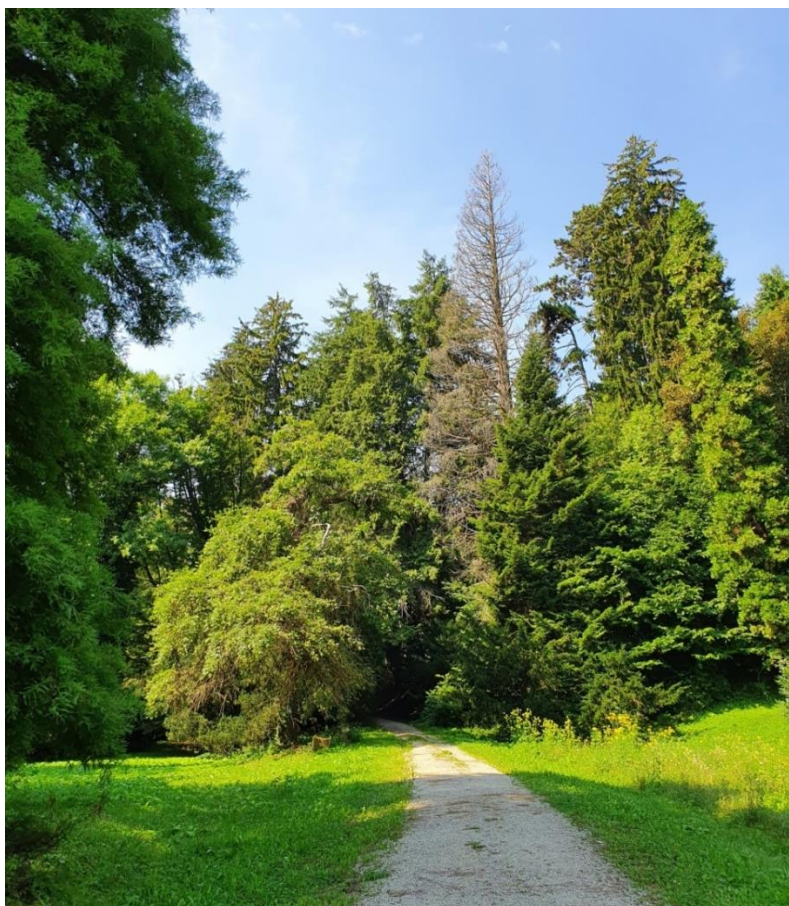
¹³⁹ Đurić, Tomislav, Prilozi za povijest Vinice, u: Muzejski vjesnik – Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske, (Čakovec, Koprivnica, Križevci, Kutina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice), ur. Stjepan Hajduk, Dragutin Feletar, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, br. 2, 1979, str. 27.

¹⁴⁰ Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, str. 52.

¹⁴¹ Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka...*, str. 64.

¹⁴² Bojić, Mirna, Kopjar, Sanja, »Upravljanje zaštićenim spomenicima parkovne arhitekture na području Varaždinske županije«, u: Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 275.

¹⁴³ Kopjar, Sanja, Car, Alenka, »Arboretum Opeka – najstariji zaštićeni objekt parkovne arhitekture u Hrvatskoj«, u: Botanički vrtovi i arboretumi Hrvatske, Zagreb: Sekcija botaničkih vrtova i arboretuma Hrvatskog botaničkog društva, 2011., str. 21.

Slika 29. Vidljiva starost golemog mamutovca (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

Slika 30. Jezero obraslo močvarnim biljkama (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)

7. POVIJEST GRADNJE DVORCA OPEKA

Godine 2011. je Hrvatski restauratorski zavod pod vodstvom višeg konzervatora Petra Puhmajera proveo detaljna konzervatorsko – restauratorska, povijesna i arhivska istraživanja na dvorcu Opeka. Istraživanje se temeljilo na metodi sondiranja zidnih površina u unutrašnjosti i na pročeljima ruševnog dvorca te metodi dokumentiranja nalaza utvrđenih na građi zida. Ciljevi su bili utvrditi koji arhitektonski dijelovi pripadaju kojem razdoblju i vlasniku dvorca, valorizirati arhitekturu te stvoriti uvjete za izradu smjernica za zahvate u budućnosti. Rezultati konzervatorsko – restauratorskog istraživanja pomogli su u odluci o konačnim konzervatorskim metodama koje će se primijeniti u svrhu prezentiranja ovog kulturnog dobra.¹⁴⁴ Na temelju provedenog istraživanja objavljen je Elaborat o dvorcu Opeka u Marčanu¹⁴⁵ 2011. godine. Provedeno je i detaljno arhivsko istraživanje knjižnice te arhiva obitelji Bombelles prilikom čega Petar Puhmajer nije pronašao detaljne tlocrtne prikaze projekta obnove iz 19. stoljeća, što bi moglo upućivati na brzinu građenja, pregradnji i dogradnji dvorca.¹⁴⁶

7.1. Izgradnja u doba Nikole III. Keglevića

Istraživanjem građevnog razvoja dvorca Opeka došlo se do novih saznanja o dataciji izgradnje Opeke. Bilo je uvriježeno mišljenje da su Opeku sagradili grofovi Drašković potkraj 18. stoljeća. Istraživanjem u 2011. godini utvrđeno je da je prva faza gradnje dvorca započeta u 17. stoljeću, u doba obitelji Keglević.¹⁴⁷ Točnu dataciju u 1674. godinu potvrđuje već spomenuti natpis nad glavnim portalom. Posveta i oblikovanje glavnog portala svjedoče o najstarijim strukturama dvorca iz razdoblja Nikole III. Keglevića, prvog vlasnika dvorca Vinice.¹⁴⁸ S kamenim se natpisom podudara latinski zapis pisca povijesti obitelji Keglević iz druge polovice 18. stoljeća. U prijevodu na hrvatski jezik pisac navodi: „*u maloj varošici pored starog grada Vinice Nikola Keglević sa suprugom Evom Czobor sagradio kaštel.*”¹⁴⁹

¹⁴⁴ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 24.

¹⁴⁵ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja*, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2011.

¹⁴⁶ Isto, str. 9.

¹⁴⁷ Isto, str.12.

¹⁴⁸ Pogledaj: Poglavlje 5.1. ovog rada., str. 20.

¹⁴⁹ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 13.

Slika 31. Latinski natpis i kronogram nad ulaznim portalom sjevernog krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)

Osim kamenog natpisa nad portalom, oblikovanje portalnog otvora s lučnim zaključkom upisanim u pravokutni okvir te rustificirani dovratnici i nadvratnici također upućuju na kasnorenesansnu arhitektonsku estetiku karakterističnu za kontinentalnu Hrvatsku tijekom 17. stoljeća.¹⁵⁰

Godine 1989., prije urušavanja dvorca, otkrivene su zazidane arkade s kamenim stupovima trijema na dvorišnom pročelju istočnog krila. Fragmenti stupova – tijela, baze, toskanski kapiteli – zajedno s izrazito zaobljenim arkadama, obrub od crno slikanih traka na bijeloj zidnoj površini te kameni dovratnik s motivom okomito položenih diskova isto tako svjedoče o karakterističnim graditeljskim i dekorativnim obilježjima 17. stoljeća.¹⁵¹

Do danas je iz prve faze gradnje sačuvana glavnina zidane strukture dvorca zajedno s kasnorenesansnim oblikovanim kamenim dovratnicima i nadvratnicima s dekorativnim elementima.¹⁵² Sačuvane su i bačvasto svođene prostorije podruma s trokutnim susvodnicama te križno svođeni hodnici istočnoga i južnoga krila.¹⁵³

¹⁵⁰ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 13.

¹⁵¹ Isto, str. 13.

¹⁵² Isto, str. 13.

¹⁵³ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 627.

7.2. Popravci i dogradnje u doba Franje I. Draškovića

Tijekom 18. stoljeća posjed u Marčanu je zajedno sa Zelendvorom pripao plemićkoj obitelji Drašković. U razdoblju 1716.-1765. vlasnik tih posjeda navodi se Josip Kazimir I. Drašković. U arhivima je pronađen opis dvorca iz 1766. godine. U njemu piše da je dvorac zidan te pokriven crijepom na nižem donjem dijelu, odnosno istočnom krilu i šindrom na većem gornjem dijelu, odnosno na sjevernom krilu. Na gornjem katu sjevernog krila nalazila se kapela, a uz nju dvorana s četiri prozora od obojenog stakla. U toj dvorani se nalazila zelena peć. Hodnikom su se nastavljale ostale prostorije među kojima je bila i soba s četiri prozora u kojoj je bio drveni pod nazvan „stakatura”. U istočnom krilu ispred stuba bila smještena kuhinja s kaminom i ložištem uz koju su se još nalazile jedna služinska soba, dvije prostorije, a na južnoj strani podrum za čuvanje kupusa i repe.¹⁵⁴

U drugu polovicu 18. stoljeća datira se druga faza gradnje dvorca. U tu se fazu datiraju svodovi u obliku čeških kapa u veži, u hodniku i u nekoliko prostorija prizemlja sjevernog krila. S vremenom je građevni materijal, u ovom slučaju kamen lomljenac oslabio, zbog čega je bilo potrebno saniranje i prezidavanje nekih svodova.¹⁵⁵

Slika 32. Dvorac Opeka na karti iz prve vojne izmjere Habsburške Monarhije (1764. - 1784.)

¹⁵⁴ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 13. – 14.

¹⁵⁵ Isto, str. 13. – 14.

Na karti iz jozefinskog katastra iz 80-ih godina 18. stoljeća dvorac je označen kao *Schloss Opika*. U arhivskim se podacima navodi da je čvrsto građen te da se s njega pruža dobar pogled na ravnicu prema jugu i istoku.¹⁵⁶

U tom je razdoblju kaštel Opeka postao jednokatni dvorac u obliku slova U.¹⁵⁷ Na dvorcu su bili izvedeni veći zahvati – izgradnja novih svodova u obliku čeških kapa, aneksa uz južno krilo i rizalita na istočnome pročelju.¹⁵⁸

7.3. Dvorac u doba Franje III. Draškovića

Nakon smrti Franje I. Draškovića dvorac je pripao njegovom unuku Franji III. Draškoviću. U tom razdoblju popisana su sva Draškovićeva obiteljska dobra u Varaždinskoj županiji. Izgled dvorca Opeka moguće je rekonstruirati prema opisu iz 1819. godine koji navodi da je dvorac kao zidana i stara kuća koja ima četiri ložnice (sobe) i salon (*pallatio*), kuhinju, arhiv, ostave i bogato namještene spavaonice. Opisan je i vrtlarov stan te biljne vrste zasađene u perivoju.¹⁵⁹ Opeka je potom bila ponovno opisana u popisu iz 1823. U prijevodu opisa dvorca pisanog na latinskom jeziku precizira se prostorna organizacija:

*„Opeka stari zidani dvor podijeljen u tri krila, na sjevernoj strani podignut na jedan kat, pod starim i lošim slamnatim krovom; samo je na južnom dijelu sredina krova koja se pruža prema dvorištu prekrivena novim crjepovima. U dvoru se na istočnom dijelu nalaze četiri sobe i dvorana, a od soba su samo dvije manje nastanjive. Na južnoj su strani kuhinja, arhiv i ostava, na zapadnoj visoki zid koji zatvara dvorište; na sjevernoj kolni ulaz i iznad njega španova kuća. Na donjem su pak katu dvije prostorije za kupus i repu, kao i štala staja – sve u vrlo zapuštenom stanju, osim velikoga nadsvođenoga podruma koji se proteže pod istočnim i južnim krilom dvora i koji je u dobrom stanju”.*¹⁶⁰

Opis potvrđuje da je riječ o trokrilnom dvorcu. Posebno se ističe sjeverno krilo koje je jedino podignuto na kat, dok su ostala krila ostala prizemna. Prema položaju i dimenzijama

¹⁵⁶ Isto, str. 13. – 14.

¹⁵⁷ Pascuttini Juraga, Vesna, »Kulturna baština općine Vinica – sudjelovanje u projektu Ruralna detoksikacija kulturne baštine DETOX SLO-HR 98 u okviru prekogranične suradnje INTERREG V-A Slovenija – Hrvatska«, u: *Kaj*, LI, Zagreb 5-6 (2018), str. 87.

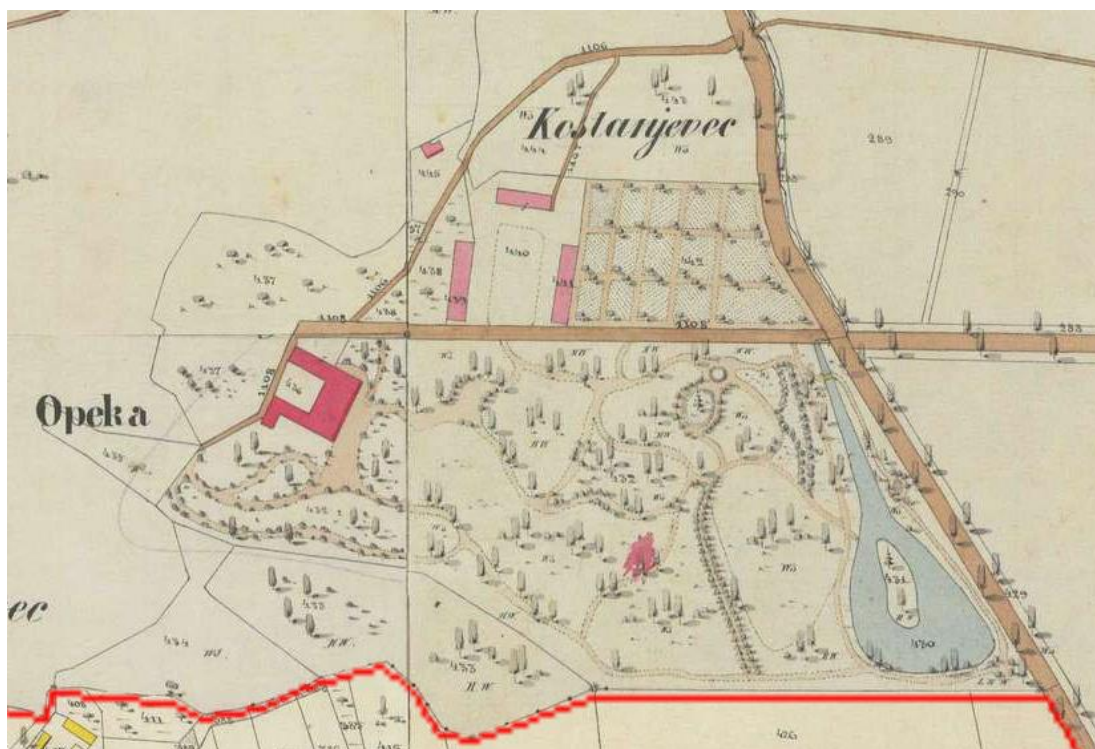
¹⁵⁸ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 627.

¹⁵⁹ Perči, Ljerka, »Knjižnica plemićke obitelji Bombelles kao vrelo za istraživanje vrtnje umjetnosti u okolici, Varaždina«, IM 35 (3-4), Varaždin, 2004., str. 47.

¹⁶⁰ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 13. – 14., 26.

soba te salona u istočnom krilu zaključuje se da je simetrična tlocrtna organizacija vjerojatno rezultat pregradnje u 18. stoljeću.¹⁶¹

Tijekom prve polovice 19. stoljeća nema podataka o radovima na dvorcu. Na katastarskoj karti iz 60-ih godina 19. stoljeća vidljivo je da je Opeka trokrilni dvorac sa širokim središnjim istočnim krilom te dvama bočnim užim krilima i s manjom prigradnjom uz južno krilo tzv. aneks. Perivoj oko dvorca je bogato uređen.

Slika 33. Dvorac Opeka na katastarskoj karti iz 1860. godine

U prvoj fazi gradnje aneks je imao samo podrum i prizemlje, a njegov izgled je bio usklađen s ostatkom dvorca.¹⁶² Prilikom konzervatorskog – restauratorsko istraživanja pronađeni su tragovi asimetrično postavljenog rizalita na istočnom pročelju. Njime se nastojalo istaknuti središnji položaj glavnog salona. Datacija rizalita nije točno određena.

Oslikavanje zidova datira se u isto razdoblje kao i izgradnja rizalita na dvorcu. Oslici na zidovima dali su prve naznake uređenja interijera u dvorcu Opeka.¹⁶³ Godine 1989. pronađeni su fragmenti jednostavnih stiliziranih oslika koji prikazuju arhitektonsku dekoraciju i ponavljaju motiv arabeski. Zidovi u sobama na prvom katu istočnog krila podijeljeni su jednostavnim trakama uz rubove poda, stropa i otvora te time tvore obojena polja. U

¹⁶¹ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 14.

¹⁶² Isto, str. 15.

¹⁶³ Isto, str. 15.

prizemlju sjevernog krila u krajnje istočnoj sobi oslikana su dva prozora u obliku traka florealnih motiva. U sljedećoj je fazi preuređenja dvorca ugradila velika bifora pa su dokinuta oba prozora i oslici oko njih.¹⁶⁴

7.4. Historicističko preuređenje dvorca obitelji Bombelles

Obnova je započeta 60-ih godina 19. stoljeća. Na kamenom bloku ugrađenom u kamenu upornjak istočnog pročelja uklesana je 1869. godina. Cijeli projekt preuređenja obuhvaćao je dogradnju dvorca i preoblikovanje pročelja u stilu historicizma. Nepoznati arhitekt kojem je zadatak preuređenja bio povjeren, pazio je na oblikovanje novih otvora u različitim neostilovima temeljenim na srednjovjekovnim formama, monoforama, biforama i triforama.¹⁶⁵ Arkade na dvorišnom pročelju sjevernog krila bile su zazidane, a na njihovom su mjestu bile ugrađene kamene bifore. Čitava gornja etaža se ponovno izgradila u opeki, dok su dvije prostorije u prizemlju nanovo presvođene svodovima u obliku čeških kapa s pojasnicama. Karakteristična pojava u 19. stoljeću jest da pojasnice ne prate rub travejne plohe.¹⁶⁶ Radovi su djelomično završeni 1884. godine kada su se sagradile altane i toranj uz istočno pročelje na kojima su vjetrokazi obilježeni tom godinom. Pročelja su tada bila obojena u blijedožutu boju.¹⁶⁷

Slika 34. Istočno pročelje istočnog krila dvorca krajem 19. stoljeća (Gradski muzej Varaždin)

¹⁶⁴ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 15.

¹⁶⁵ Isto, str. 16.

¹⁶⁶ Isto, str. 17.

¹⁶⁷ Isto, str. 17.

U Bombellesovim zahvatima je grb obitelji Drašković postavljen je iznad portala na vanjskom pročelju sjevernog krila. Ornamentika i izgled figura lavova koji omeđuju štit s četiri polja pripadaju drugoj polovici 19. stoljeća. Postavljanjem grba nad ulaznim portalom odana je počast obitelji Drašković, precima Ferdinandu Drašković udate za Marka Bombellesa st.¹⁶⁸

Grb obitelji Drašković identičnog je izgleda kao i grbovi na pročeljima Draškovićevih dvoraca u Klenovniku i u Trakošćanu. Oba dvorca su bila preoblikovana u tom razdoblju. Na pročelju dvorca u Klenovniku navedena je 1880. godina, odnosno godina preuređenja, što možda upućuje na vrijeme nastanka svih triju grbova.¹⁶⁹

Unutrašnjost dvorca Opeka je bila potpuno preoblikovana. Podovi su bili prekriveni parketom, a neke sobe istočnog i sjevernog krila natkrivene tabulatima ukrašenima polikromijom i dekoracijama. U prizemlju tornja prostorija je bila oslikana tako da naizmjeničnim trakama oponaša tapete.¹⁷⁰

Potkraj 1880-ih Marko Bombelles st. seli se u Beč gdje je naslijedio bratov imetak. Imanje u Marčanu preuzima njegov sin Marko Bombelles ml. te nastavlja s radovima na dvorcu. Prizemni aneks je tada bio povišen za dva kata zajedno sa stubišnim blokom. Sjeverno je krilo dobilo po jednu prostoriju u prizemlju i na katu te se izradio konzolni vijenac na vanjskom pročelju ispod strehe. Dvorišna strana pročelja istog krila dobila je vijence formirane u opeci i žbuci te bifore.¹⁷¹ Radovi su najvjerojatnije bili dovršeni do 1892., godine koja je upisana na jednom od dimnjaka na aneksu.

Unutrašnjost dvorca je bila kontinuirano adaptirana. Zidovi se više nisu oslikavali, već su se postavile drvene oplata u donjim dijelovima zidova, a iznad njih papirnate tapete. Puhmajer ističe pronalazak novinskog papira iz 1885. godine ispod tapeta u jednoj sobi, što bi moglo približno odrediti adaptaciju interijera.¹⁷²

Već početkom 20. stoljeća nadograđuje se južno krilo uz postojeći aneks i time se stvara velika terasa s pogledom na perivoj. Sve nadogradnje odrađene su u opeci, osim okvira prozora koji su izrađeni većinom od žbuke ili kamena. Radovi se dovršavaju 1910. godine, na

¹⁶⁸ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 17.

¹⁶⁹ Isto, str. 17.

¹⁷⁰ Isto, str. 17.

¹⁷¹ Usporedi: Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 18. – 19.

¹⁷² Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 17.

što upućuje grb obitelji Bombelles na tornju istočnog pročelja. Tada su pročelja bila ožbukana grubom zrnatom žbukom koja je vidljiva i danas.¹⁷³

Grof Marko Bombelles ml. odlazio je često na putovanja s kojih bi donio rijetke egzotične biljke.¹⁷⁴ Bogatstvu dendroflora perivoja pridonijeli su i vrtlari grofa Bombellesa koji su nabavljali skupocjene biljke iz dalekih zemalja. Među njima valja istaknuti golemi mamutovac (lat. *Sequoia gigantea*), poznat kao najviše drvo na svijetu. Ističu se zlatna tuja i močvarni pačempresi iz Japana te četinar s područja centralne Kine.¹⁷⁵ Posebnost ovog arboretuma čine pršljenasta jela i močvarni hrast koji su jedini primjerci u Hrvatskoj te aleja rododendrona.¹⁷⁶ Zbog povoljne klime u Arboretumu je do danas sačuvano više od 11 000 primjeraka različitih biljnih vrsta od koje su neke porijeklom iz Japana, Kine, Tibeta, Kavkaza, Sjeverne Amerike i Europe.¹⁷⁷

Uz obitelj Bombelles, još je jedna plemićka obitelj dijelila posvećenost uređenju perivoja oko dvoraca. Krajem 19. stoljeća obitelj Vranyczany kupila je barokne dvorce u Bedekovčini, Svetom Križu Začretju, Mirkovcu i Oroslavju. Veliku su pažnju posvetili preuređenju interijera dvoraca prema tadašnjim načelima u Austro-ugarskoj Monarhiji. Poput obitelji Bombelles, posebnu su pažnju pridali parkovima oko dvoraca koje su preuredili u perivoje engleskog tipa s baroknim i historicističkim arhitektonskim elementima.¹⁷⁸ Posebno se ističe perivoj oko dvorca u Gornjem Oroslavju koji je u 19. stoljeću poslužio kao mjesto okupljanja intelektualne i umjetničke elite.¹⁷⁹ Perivoj je oblikovan u nekoliko partera s bazenom i fontanom te ukrašen vitičasto oblikovanim grmljem. Osim biljaka, perivoj je ispunjen parkovnom arhitekturom kao što su klupe s nosačima u obliku glava sfinga, egzotična mogila, terakotni putti te barokni kipovi Flore i Satira koji su preneseni iz perivoja dvorca u Donjem Oroslavju.¹⁸⁰ Posebnost perivoja je u *grotti* i *ruini* kojima se spuštalo do jezera s mostićem, kružnog hrama božice Flore te švicarske kuće. Svi arhitektonski i biljni elementi pridonijeli su romantičarskom ugođaju perivoja prema francuskim baroknim uzorima i načelima uređenja perivoja Bečkoga dvora.¹⁸¹ Tako i u arboretumu Opeka danas

¹⁷³ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 18.

¹⁷⁴ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 93.

¹⁷⁵ Usporedi: Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, str. 44.

¹⁷⁶ Usporedi: Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, str. 44.

¹⁷⁷ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, str. 628.

¹⁷⁸ Botica, Dubravka, »Dvorci Vranyczanyjevih – plemstvo modernog doba u ambijentima baroka«, u: *Veličanstveni Vranyczanyjevi. Umjetnički, povijesni i politički okvir života jedne plemićke obitelji*, Bagarić, Marina (ur.), Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt; Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 144.

¹⁷⁹ Botica, Dubravka, *Dvorci Vranyczanyjevih – plemstvo modernog doba...*, str. 136.

¹⁸⁰ Isto, str. 136.

¹⁸¹ Isto, str. 141.

možemo pronaći elemente parkovne arhitekture koji svjedoče o stilu života i vremenu kada je u dvorcu Opeka živjela obitelj Bombelles.

7.5. Dvorac kroz 20. stoljeće

Marko Bombelles ml. umro je 1912. godine te Opeku nasljeđuje sin Josip Bombelles. Godine 1919. pokrenuta je agrarna reforma koja je ostavila trag na plemićkim posjedima, tako i na Bombellesovom posjedu u Marčanu. Posjedi su se postupno počeli smanjivati, a šume i vinogradi davali su se u zakup.¹⁸² Još veći trag ostavilo je nacionaliziranje privatnih posjeda nakon Drugog svjetskog rata kada dvorac Opeka prelazi u državno vlasništvo.

Slika 35. Dvorac Opeka, početak 20. stoljeća (Gradski muzej Varaždin)

U 50-im je godinama 20. stoljeća dvorac Opeka prenamijenjen u rezidenciju Josipa Broza Tita tijekom posjeta lovištu u Zelendvoru. Na dvorcu je tada provedeno nekoliko manjih adaptacija u svrhu boravka. Nakon nekoliko zabilježenih dolazaka Josipa Broza Tita u Marčan, dvorac Opeka se prenamijenio u školu.¹⁸³ Parkom je nastavio upravljati Vrtlarski

¹⁸² Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 19.

¹⁸³ Isto, str. 19.

školski centar u Vinici, a nadzirao ga je Republički zavod za zaštitu prirode SR Hrvatske iz Zagreba.¹⁸⁴

Republički zavod za zaštitu spomenika proveo je evidenciju i valorizaciju dvoraca 1970-ih godina. Dvorac je tada opisan kao zapuštena građevina sa stabilnom konstrukcijom, ali s oštećenim krovom, manjkom crijepa i dotrajalosti šindre.¹⁸⁵ U opisu se spominje urušenje stropne konstrukcije zbog čega su propadali parketni podovi i drvene oplata na zidovima, sačuvani drveni grednjaci u južnom i istočnom krilu, kao i poneki namještaj te peći iz 19. stoljeća.¹⁸⁶

1960-ih postojala je ideja smještaja građe Historijskog arhiva Varaždin u dvorac Opeka.¹⁸⁷ Restauratorski zavod Hrvatske bio je nadležan za izradu idejne skice obnove, ali do nje na kraju nije došlo.

1980-ih je planirano novo uređenje dvorca za potrebe ustanove *Arboretum Opeka*.¹⁸⁸ Financijska sredstva su bila osigurana 1987. godine, a radove je provela tvrtka GK Zagorje, dok je Restauratorski zavod Hrvatske bio zadužen za demontažu stolarije. Nakon završenih radova na demontaži krovišta iznad istočnog i južnog krila daljnje financiranje radova nije bilo osigurano pa je dvorac ostao napušten. Osim inicijative za obnovom i prenamjenom dvorca, krajem 1980-ih postojala je i ideja jednog anonimnog francuskog investitora da se prostor arboretuma Opeka prenamijeni u golf teren.¹⁸⁹ Tražio je koncesiju nad arboretumom, ali je Republički zavod za zaštitu prirode SR Hrvatske nije odobrio.

Od 1990-ih godina se nastojalo pronaći najbolji način pokretanja obnove i samoodržive prenamjene, no niz istraživanja u svrhu sprečavanja propadanja, rekonstrukcije i revitalizacije bilo je potrebno čekati sve do 2011. godine.

U međuvremenu je propadanju dvorca dodatno pridonijelo devastiranje i česte provale, razbijanja i paleži od strane lokalnih stanovnika što je ostalo aktualno do današnjih dana.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*, str. 42.

¹⁸⁵ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 19.

¹⁸⁶ Isto, str. 19.

¹⁸⁷ Isto, str. 19.

¹⁸⁸ Isto, str. 19., 24.

¹⁸⁹ mr.sc. Rajka Tršinski, autorizacija: 19. veljače 2021.

¹⁹⁰ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 24.

8. VALORIZACIJA I PREZENTACIJA DVORACA U HRVATSKOJ

Uz konzerviranje i restauriranje dvoraca u Hrvatskoj vežu se brojni problemi dugi niz godina. Mnogi vlasnički odnosi nisu riješeni do današnjih dana što otežava pokretanje bilo kakvih projekata vezanih uz konzerviranje, restauriranje i prenamjenu istih ili sličnih objekata. Problematiku vlasništva prate i otežana financijska ulaganja što je usko vezano s investitorima. Oni su potencijalna karika koja bi pokrenula slijed događaja koji bi vodili k obnovi i prenamjeni.

Obnovi derutnih i zapuštenih kulturnih objekata, pa tako i dvoraca, prethode detaljna konzervatorsko – restauratorska istraživanja kojima se utvrđuju sve vrijednosti koje objekt pruža. Nakon temeljitih istraživanja promišlja se o prenamjeni i svim koracima adaptacije kojima bi se definirane vrijednosti sačuvala i prezentirale javnosti.¹⁹¹ U procesu revitalizacije ili vraćanja života degradiranim objektima¹⁹² potrebno je pripaziti na ograničenja koja određuju buduću namjenu – vrijednost objekta, specifičnost sadržaja, složenost radova i metoda te financijski troškovi.

Dvorci, kao i svaki kulturni objekt, imaju ograničenu namjenu i sadržaj. Prilikom promišljanja o mogućim ulaganjima u obnovu i prenamjenu potrebno je osvijestiti potencijalne ulagače o toj ograničenosti te jasno definirati građevinske zahvate, revitalizacijske ciljeve, ideju konačne prezentacije te okvirne financijske zahvate¹⁹³ kako ne bi nepotrebno došlo do prestanka radova, što bi moglo rezultirati revitalizacijskom devastacijom.¹⁹⁴

Obnove i prenamjene kulturnih dobara nose i određene opasnosti¹⁹⁵ kao neopravdane promjene spomeničke vrijednosti objekta, nesklada unutrašnjosti i vanjšine objekta, privida autentičnosti, neusklađenosti novih zahvata s autentičnim vrijednostima ili nove namjene neadekvatne spomeničkom prostoru. Kako bi se one izbjegle, potrebno je osigurati kompetentan tim¹⁹⁶ koji će izraditi kvalitetan projekt, vješte radnike koji će na terenu dobro izvesti planirane zahtjeve i institucije koje će adekvatno nadzirati te radove.

¹⁹¹ Usporedi: Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, Zagreb : Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske : Društvo konzervatora Hrvatske : Sveučilište u Zagrebu, 1986., str. 140. – 141.

¹⁹² Usporedi: Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, str. 143.

¹⁹³ Isto, str. 146.

¹⁹⁴ Isto, str. 143.

¹⁹⁵ Isto, str. 149. – 154.

¹⁹⁶ Isto, str. 154.

Sličnim razmišljanjem je Ministarstvo kulture i medija odlučilo promicati harmonični ili održivi razvoj kulturne baštine što bi značilo da će se posebna pažnja usmjeriti na očuvanje i afirmaciju kulturnog dobra uz odgovarajuće prilagodbe.¹⁹⁷ Drugim riječima, u procesu revitalizacije kulturnog objekta potrebno je naći namjenu koja će trajati i biti potrebna kroz duže razdoblje, kako bi se u budućnosti izbjegla ponovna adaptacija u drugu svrhu.¹⁹⁸

Problematika zapuštenih kulturnih objekata, pa tako i dvoraca, nije novonastala situacija. Ona je prisutna u društvu od trenutka zapuštanja dvoraca, palača i kurija te neadekvatnog prenamjenjivanja nakon Drugog svjetskog rata, kad je većina plemstva odlučila napustiti Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju.

Godine 1999. Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara¹⁹⁹ prihvaćeno je uvođenje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Registar²⁰⁰ se sastoji od tri liste: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značenja i Liste preventivno zaštićenih dobara.

Na međunarodnom znanstveno-stručnom skupu *Villas: stately homes and castles* se 2005. i 2006. godine razmatralo se pitanje održivih projekata očuvanja i prenamjena objekata poput dvoraca, palača i ljetnikovaca.²⁰¹ Temeljit pristup i propitkivanje što je potrebno učiniti kako bi se ti objekti zaštitili od daljnjeg propadanja potaknuli su stvaranje internetske stranice na kojoj bi se bilježili sve nove informacije o istraženim dvorcima, palačama i kurijama (povijest objekta, građevinski planovi, vlasnici objekta, fotogalerija, informacije za posjetitelje i sl.).²⁰²

Od 2002. godine pokrenut je Projekt izgradnje jedinstvenog informacijskog sustava kulturne baštine, nakon čega je stvorena jedinstvena baza podataka pod nazivom Informacijski sustav kulturne baštine „Teuta”.²⁰³ No zbog ograničenosti korištenja sustava od

¹⁹⁷ Usporedi: Jakaša Borić, Viki, Papić, Iva, Peškan, Ivana et al., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci* (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

¹⁹⁸ Usporedi: Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, str. 145..

¹⁹⁹ Vidi: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/1999

²⁰⁰ Usporedi: *Registar kulturnih dobara*. Mrežna stranica Ministarstva kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/registar-kulturnih-dobara-16371/16371> (pregledano: 26. kolovoza 2020.)

²⁰¹ Božić, Nikša, Krajnik, Damir, »Promotion of Croatian castles through the framework of the Villas project«, u: *Villas, Stately Homes and Castles: Compatible Use, Valorisation and Creative Management*, vol. 1, *Experiences, Tools and Methods*, (ur.) Raffaella Lioce, Venecija: Edizioni Lunargento, 2006., str. 205. – 209.

²⁰² Božić, Nikša, Krajnik, Damir, »Promotion of Croatian castles through the framework of the Villas project«, u: *Villas...*, str. 208.

²⁰³ Deranja Crnokić, Anuška, Nastanak Registra kulturnih dobara – povijest i sadašnjost inventariziranja kulturne baštine u Hrvatskoj, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, (37/38), 25. – 38., str. 32.

2010. godine pokrenut je projekt izrade novog sustava Registra kulturnih dobara.²⁰⁴ Već 2012. godine se na mrežnoj stranici Ministarstva kulture službeno objavljuje *Web registar*.²⁰⁵ Tijekom 2019. godine je Ministarstvo kulture provelo sustavni terenski pregled svih dvoraca koji su do tada bili upisani u *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*.²⁰⁶ Cilj je bila izrada konkretnijih konzervatorskih smjernica te preporuka o mogućnostima i stupnju intervencija.²⁰⁷ Osim terenskih istraživanja, prilikom izrada konzervatorskih smjernica korišteni su i kartografski izvori, povijesne fotografije, literatura, konzervatorska dokumentacija te podaci o vlasništvu, namjeni, stanju dokumentiranosti i izvorima financiranja.²⁰⁸

8.1. Konzervatorske smjernice za očuvanje i prenamjenu dvoraca u Hrvatskoj

Na temelju sustavnog pregleda i valorizacije svakog dvorca prema tipološkim i stilskim obilježjima objavljen je službeni dokument Ministarstva kulture i medija pod nazivom *Konzervatorske smjernice za obnovu i namjenu dvoraca*.²⁰⁹ Među smjernicama navedeno je da su obilježja dvoraca bila iščitana iz arhitektonskog i prostornog koncepta u što uključujemo odnose mase, artikulacije, oblikovanje pročelja te uređenje interijera. Arhitektonska vrijednost veže se uz kvalitetu i složenost arhitektonskog koncepta zajedno s afirmiranim obilježjima stila ili više stilova. Posebnu pozornost obraća se očuvanim interijerima dvoraca u kojima su očuvani zidni oslici, dekorativni elementi (štuko dekoracije, ornamentalni oslici, drvene zidne oplata, vratna i prozorska stolarija, različite vrste drvenih podova, kaljeve peći, kamini itd.). U interijerima je važno istaknuti čestu pojavu karakterističnih materijala obrađenih na način starih tehnika (teraco, inkrustacija, fladranje, fresco slikanje). Svaki dvorac obilježen je posebnom ambijentalnom vrijednošću zbog prostora kojemu pripada. Stoga se dvorci smatraju svjedočanstvom o načinu života plemićkih obitelji onoga doba što pridonosi

²⁰⁴ Deranja Crnokić, Anuška, Nastanak Registra kulturnih dobara ..., str. 35.

²⁰⁵ Deranja Crnokić, Anuška, Nastanak Registra kulturnih dobara ..., str. 37.

²⁰⁶ *Dvorci – reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/dvorci-representativna-arhitektura-kontinentalne-hrvatske/19669> (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²⁰⁷ Isto

²⁰⁸ Isto

²⁰⁹ Jakaša Borić, Viki, Papić, Iva, Peškan, Ivana et al., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci* (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

dokumentarnoj vrijednosti. Povijesna vrijednost vezana je uz događaje te ličnosti koje su obitavale i djelovale unutar određenog dvorca.²¹⁰

Navedene vrijednosti usko su povezane sa stupnjem očuvanosti građevnih povijesnih slojeva i izvornog oblikovanja, prema čemu se definiraju konačne metode interveniranja i razina mogućih zahvata.²¹¹

Ukupno je pet stupnjeva zaštite povijesnih građevina²¹², uključujući i dvorce. Prvi stupanj zaštite, ujedno i najviši, primjenjuje se na primjerima cjelovito sačuvanih dvoraca visoke arhitektonske vrijednosti.²¹³ Dvorce pod ovom zaštitom karakterizira visoka kvaliteta s obilježjima određenog stila. Vrlo često se kod takvih primjera pronalaze rijetka arhitektonska rješenja zbog čega slojevitost stilova postaje bitna karakteristika. Prvi stupanj zaštite dozvoljava primjenu konzervatorskih metoda (održavanje, saniranje, konzerviranje, restauriranje, restituiranje). Uključuje i cjelovitu očuvanost povijesnog uređenja interijera zbog čega je omogućen minimalan broj suvremenih zahvata s ciljem prilagodbe novoj funkciji dvorca.

U drugi stupanj zaštite svrstan je najveći dio dvoraca. Dozvoljena je primjena jednakih konzervatorskih metoda kao i u prvom stupnju zaštite. Razlika je u tome što ovaj stupanj dozvoljava još dvije metode. Metoda rekonstrukcije primjenjuje se kada nedostaju dijelovi za koje postoje materijalni ostaci ili dokumentacija o izvornom oblikovanju, dok se metoda reinterpretacije primjenjuje na izgubljenim dijelovima ili na elementima koji nisu pripadali izvornom oblikovanju.²¹⁴ U interijeru se pruža mogućnost prilagodbe novoj namjeni dijelova kojima se neće degradirati povijesna i spomenička vrijednost te ambijentalnost objekta.

Treći stupanj zaštite omogućuje slobodnu prilagodbu prostora novoj funkciji. Dozvoljene su konzervatorske metode (održavanje, saniranje, konzerviranje, restauriranje, restituiranje, rekonstruiranje) kojima se nastoji očuvati volumen te artikulacija i oblikovanje pročelja.²¹⁵ Riječ je o maloj skupini zaštićenih dvoraca čiji prostorni koncept je u potpunosti

²¹⁰ *Dvorci – reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/dvorci-reprezentativna-arhitektura-kontinentalne-hrvatske/19669> (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²¹¹ Isto (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²¹² Isto (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²¹³ Isto (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²¹⁴ Isto (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²¹⁵ *Dvorci – reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/dvorci-reprezentativna-arhitektura-kontinentalne-hrvatske/19669> (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

izmijenjen ili je nestao. Pritom je vanjski dio očuvan te stvara posebnu ambijentalnost objekta.

Četvrtom stupnju zaštite pripadaju dvorci sa srušenim dijelovima. Ovaj stupanj omogućuje ponovnu izgradnju srušenih dijelova u smislu faksimila volumena i pročelnog oblikovanja dvorca ili suvremenog oblikovanja dvorca koji se nalazio na tom mjestu.²¹⁶ Na koji način će se pristupati određuje se prema stanju i vrijednostima postojećih, odnosno nepostojećih dijelova te o dokumentaciji potrebnoj za faksimilsku rekonstrukciju. Postoji mogućnost kombiniranja konzervatorskih metoda na postojećim dijelovima i suvremene interpretacije nepostojećih dijelova unutar povijesnih gabarita. U tom slučaju dozvoljena je slobodna prilagodba prostora novoj funkciji.

Peti stupanj zaštite dozvoljen je samo na primjerima dvoraca gdje dogradnja potpuno novih aneksa ne bi imala utjecaja na identitet građevine, ali bi se time lakše realizirala prenamjena prostora.²¹⁷

Nakon pregleda postojećeg stanja za svaki se dvorac daju preporuke te detaljne konzervatorske smjernice za projekt interveniranja i prenamjene. Smjernice se izrađuju tek nakon provedenih povijesnih i konzervatorsko – restauratorskih istraživanja te idejnog projekta kojim će se izraziti potrebe prenamjene.²¹⁸

8.2. Hrvatski primjeri prenamjena dvoraca i intervencija na njima

U razdoblju nakon nacionalizacije privatnih posjeda mnogi su dvorci ostali napušteni i zapušteni nakon protjerivanja plemićkih obitelji. S vremenom su na takvim objektima počele propadati arhitektonske konstrukcije, ali i inventar u unutrašnjosti. Neki od dvoraca su stoga bili srušeni poput dvorca u Ivancu²¹⁹, a neki su ostavljeni u ruševnom obliku poput dvorca Zajezda²²⁰. Tek se 1960-ih godina javila inicijativa za prenamjenom dvoraca pri čemu su samo neki dobili trajnu ili privremenu javnu namjenu. Vrlo česti slučaj bila je prenamjena

²¹⁶ Isto (29. kolovoza 2020.)

²¹⁷ Isto (29. kolovoza 2020.)

²¹⁸ *Dvorci – reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/dvorci-representativna-arhitektura-kontinentalne-hrvatske/19669> (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²¹⁹ Kušen, Eduard, »Lokacija i temelji Staroga grada Ivanca kao gospodarsko dobro«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 381.

²²⁰ *Zajezda – Reprezentativna stambena arhitektura kontinentalne Hrvatske - Dvorci*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/Krapinsko-zagorska/24_Zajezda.pdf, (pregledano: 9. veljače 2021.)

dvoraca u škole, ali ova ideja se nije dugo zadržala u praksi, već su neki dvorci dobili novu funkciju – bolnica – kao dvorac u Klenovniku²²¹ i Novom Marofu²²² ili – socijalna ustanova – kao dvorac u Gornjoj Bedekovčini²²³. Samo neki dvorci dobili su trajnu muzejsku namjenu poput Starog Grada u Varaždinu²²⁴, Trakošćana²²⁵ ili Velikog Tabora²²⁶. Ideja prenamjene dvorca u arhive provedena je na dvorcima u Januševcu²²⁷ i Popovcu. Jedinstven primjer prenamjene dvorca u vjerske svrhe je dvorac Lužnica u kojem i danas boravi te djeluje Družba sestara milosrdnica Sv. Vinka Paulskoga.²²⁸

Mnoštvo dvoraca bilo je tijekom 20. stoljeća zapušteno ili u nekim slučajevima neprikladno prenamijenjeno. Jedan od njih je i dvorac Poznanovec koji pripada tipu trokrilnih dvoraca. Izgrađen je u prijelazu s 18. na 19. stoljeće, a posjed je bio u vlasništvu obitelji Sermage. Nakon Drugoga svjetskoga rata vlasnici dvorca, obitelj Ritter, bili su ubijeni, a dvorac Poznanovec bio je nacionaliziran.²²⁹ Izgubio je stambenu funkciju, a s vremenom je bio prenamijenjen u gospodarsku svrhu pri čemu je poslužio kao farma za uzgoj pilića. Od tada dvorac je sustavno uništavan, a njegov vrlo vrijedan inventar je izgubljen i uništen. Dvorac Poznanovec je danas ostao prazan i ruševan.

Dvorac Erdődy u Novim dvorima klanječkim izgrađen je početkom 17. stoljeća nakon što je utvrda Cesargrad iznad Klanjca bila oštećena te više nije mogla biti korištena za stanovanje. Dvorac pripada tipu četverokrilnih dvoraca s unutrašnjim dvorištem koji je arkadno zatvoren. Koristio se za stanovanje sve do početka 20. stoljeća kada je napušten i ostao bez vlasnika. U tom razdoblju strukture dvorca bile su korištene kao građevni materijal za druge objekte.²³⁰ Njegovom propadanju dodatno doprinose vremenske neprilike i nepogode.

²²¹ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, Enciklopedija Hrvatskoga zagorja, str. 416.

²²² Isto, str. 765. – 766.

²²³ *Gornja Bedekovčina – Reprezentativna stambena arhitektura kontinentalne Hrvatske - Dvorci*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/Krapinsko-zagorska/4-12-2020/02_Gornja%20Bedekov%C4%8Dina_final.pdf, (pregledano: 9. veljače 2021.)

²²⁴ Usporedi: Mrežna stranica Gradskog muzeja Varaždin, <http://www.gmv.hr/> (pregledano: 9. veljače 2021.)

²²⁵ Usporedi: Mrežna stranica muzejske ustanove dvora Trakošćan, <https://trakoscan.hr/> (pregledano: 15. veljače 2021.)

²²⁶ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, Enciklopedija Hrvatskoga zagorja, str. 595.

²²⁷ Isto, str. 352.

²²⁸ Isto, str. 185.

²²⁹ Breber, Božica, Konzervatorska studija – dvorac Poznanovec, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 16.

²³⁰ *Novi dvori*. Mrežna stranica *Grad Klanjec*, <https://www.klanjec.hr/kultura/spomenici-kulture/novi-dvori/> (pregledano: 28. kolovoza 2020.)

U posljednjem se desetljeću sve češće potiču zahvatima na dvorcima i njihove prenamjene sredstvima europskih fondova ili sredstvima Ministarstva kulture i medija iz Programa javnih potreba u kulturi. Nepokretna kulturna baština prepoznata je kao pokretač lokalnog razvoja od koje su dvorci posebno pogodni za različite sadržaje. U idealnom slučaju bi se kroz povijesnu priču o dvorcu uklopljenu u novu funkciju i popratne sadržaje kreirala kvalitetna prezentacija kojom bi se privukla pažnja posjetitelja, čime bi se osigurala ekonomska dobit i time samoodrživost kroz pridodanu gospodarsku vrijednost. No potrebno je voditi računa da dvorci i dalje budu prezentirani kao kulturna baština kako ne bi postali talac razvoja gospodarstva, posebice turizma.

Ideja o zahvatima na dvorcima i njihovih prenamjena u posljednje je vrijeme pokrenula povećanje interesa potencijalnih investitora, privatnih vlasnika i lokalnih uprava. Time se pokrenula inicijativa za utvrđivanjem stanja dvoraca te objavu općih konzervatorskih smjernica o mogućnostima zahvata i stavljanja u funkciju.

Primjeri recentnih zahvata na dvorcima su malobrojni, ali važno je istaknuti neke od njih. Jedan od primjera recentnijih prenamjena je i dvorac Pejačević u Virovitici. Dvorac Pejačević pripada tzv. spomenicima kulture prve kategorije, tj. spomenicima koji su u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji bili važni na državnom ili republičkom nivou.²³¹ Godinama je propadao dok 2016. godine grad Virovitica nije prijavio razvojni program pod nazivom „5 do 12 za Dvorac”.²³² Projekt tvrtke HEDOM d.o.o. je obuhvaćao revitalizaciju dvorca koji je bio prijavljen na natječaj za obnovu kulturne baštine u funkciji turizma, dok su tvrtke Radnik i Flora bile zadužene za uređenje Gradskog parka.²³³ Radovi u sklopu tog projekta dovršeni su 2019. godine, a Gradski park je ponovno zadobio izgled perivoja s novim rasterom staza te novim stablima, grmljem i ukrasnim biljkama. Prostor dvorca je prenamijenjen u muzejsku svrhu gdje se sada nalazi stalni postav muzeja *Drveno doba*. Stalni postav prezentiran je kroz materijalnu i nematerijalnu građu. Kroz izložbu muzeja postoji nekoliko interaktivnih sadržaja kojima se posjetiteljima поближе dočarava priča o drvetu kao prirodnom materijalu, ali i drvetu kao materijalu karakterističnom za podneblje u kojem je važnost drvne industrije velika. Pritom se prezentacija dvorca nije izostavila, ali ona

²³¹ Marasović, Tomislav, *Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu*, Split: Sveučilište u Splitu : Društvo konzervatora Hrvatske : Arhitektonski fakultet Sveučilišta, 1985., str. 66.

²³² Usporedi: Turistička zajednica Grada Virovitice, *Dvorac Pejačević*, <http://www.tz-virovitica.hr/dvorac-pejacevic/> (pregledano : 7. siječnja 2021.)

²³³ Usporedi: Mrežna stranica 5 do 12 za Dvorac, *Uskoro će krenuti marketinške aktivnosti vezano uz projekt „5 do 12 za Dvorac”*, <https://5do12.eu/uskoro-ce-krenuti-marketinske-aktivnosti-vezano-uz-projekt-5-do-12-za-dvorac/> (pregledano: 23. veljače 2021.)

je i dalje ostala na muzejskoj razini s naglaskom na prikaz života grofovske obitelji Pejačević.²³⁴

Drugi recentni primjer revitalizacije dvorca je dvorac Janković u Suhopolju. Virovitičko-podravska županija kao vlasnik dvorca prijavila je 2016. godine projekt obnove dvorca na integrirani razvojni program temeljen na obnovi kulturne baštine.²³⁵ Projekt je bio planiran u četiri faze rekonstrukcije. Projektom je obuhvaćeno rušenje i ponovno podizanje dvorca²³⁶ te prenamjena u *Centar za posjetitelje – Dvorac Janković* – Turističke zajednice Virovitičko-podravske županije s opremom multimedijalnog izložbenog prostora s kreativnim radionicama, suvenirnicom te smještajnim i ugostiteljskim kapacitetima. Također je planirana izrada studije valorizacije obitelji Janković. Kao i u primjeru dvorca Pejačević, uz obnovu dvorca Janković istovremeno će se obnavljati i povijesni perivoj koji čine nedjeljivu pejzažno-graditeljsku cjelinu²³⁷ kao i većina baroknih dvoraca u Hrvatskoj, uključujući i dvorac Opeku.

²³⁴ Usporedi: Jutarnji.hr, *Najveći i najznačajniji projekt grada Virovitice: završena obnova Dvorca Pejačević i Gradskog parka*. Mrežna stranica *Jutarnji list*, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/najveci-i-najznacajniji-projekt-grada-virovitice-završena-obnova-dvorca-pejacevic-i-gradskog-parka/9283739/> (pregledano 21. svibnja 2020.); Nepoznati autor, „5 do 12 za dvorac” *Završen projekt koji drugim gradovima u Hrvatskoj može poslužiti kao primjer i poticaj*. Mrežna stranica *Informativni centar Virovitica*, <https://www.icv.hr/2019/08/5-do-12-za-dvorac-završeni-projekt-koji-drugim-gradovima-u-hrvatskoj-moze-posluziti-kao-primjer-i-poticaj/> (pregledano 7. siječnja 2021.)

²³⁵ Turistička zajednica Virovitičko-podravske županije, *Centar za posjetitelje – Dvorac Janković*, <http://www.tzvpz.hr/centar-za-posjetitelje-dvorac-jankovic/> (pregledan: 7. siječnja 2021.)

²³⁶ Usporedi: Virovitica.info, *Pogledajte kako napreduju radovi na obnovi suhopoljskog dvorca Janković*, <https://virovitica.info/pogledajte-kako-napreduju-radovi-na-obnovi-suhopoljskog-dvorca-jankovic/>, (pregledano 9. veljače 2021.)

²³⁷ Usporedi: *Dvorac Janković*. Mrežna stranica *3LHD – studio za urbanizam i arhitekturu*, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/dvorac-jankovic> (pregledano 7. siječnja 2021.); Nepoznati autor, *Završeni radovi: pogledajte kako izgleda prekrasan Dvorac Janković u Suhopolju, budući Centar za posjetitelje*. Mrežna stranica *Informativni centar Virovitica*, <https://www.icv.hr/2019/05/završeni-radovi-pogledajte-kako-izgleda-prekrasan-dvorac-jankovic-u-suhopolju-buduci-centar-za-posjetitelje/> (pregledano 7. siječnja 2021.)

9. VALORIZACIJA DVORCA I ARBORETUMA OPEKA

U *Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske* kompleks dvorca Opeka i arboretuma u Marčanu²³⁸ svrstan je na Listu zaštićenih kulturnih dobara. Definiran je kao zaštićeno nepokretno kulturno dobro. Klasificira se kao profana graditeljska baština koja nije pod UNESCO-vom zaštitom. U opisu kompleksa dvorca i arboretuma na *Web Registru* navodi se da je u arhitektonskom smislu, usprkos svim historicističkim izmjenama, dvorac Opeka očuvao povezanost i kontakt s krajolikom te perivojem. Park oko dvorca čini integralni dio arhitekture.²³⁹

Godine 2006. je u sklopu međunarodnog projekta *Villas, stately homes and castles* provedeno vrednovanje dvorca Opeka.²⁴⁰ U radu *Kriteriji vrednovanja dvoraca – odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca* Mladena Obada Šćitarocija i Bojane Bojanić Obad Šćitaroci navode se i objašnjavaju kriteriji za vrednovanje dvoraca i dvorskih kompleksa. Ukupno 16 kriterija podijeljeno je u 4 kategorije – konzervatorski kriteriji (A), kulturno-povijesni kriteriji (B), arhitektonsko-graditeljski kriteriji (C) i prostorno-ambijentalni kriteriji (D). Dvorac Opeka je bio bodovan prema 16 kriterija korištenih i za preostalih stotinu dvoraca. Kriteriji su bili: 1. izvornost dvorca, 2. izvornost gospodarskih zgrada, 3. izvornost perivoja, 4. očuvanost i vrijednost različitih građevnih razvojnih faza, 5. rijetkost, 6. postojanje povijesnih izvora važnih za istraživanje i obnovu, 7. vrijednost starosti, 8. kulturno-povijesna vrijednost, 9. estetsko-umjetnička vrijednost, 10. postojeće građevno stanje, 11. građevni materijali, 12. očuvanost arhitektonskog interijera, 13. očuvanost pokretnog interijera, 14. očuvanost okolnog ambijenta, 15. očuvanost perivoja, 16. urbanističke osobitosti.²⁴¹

²³⁸ Usporedi: *Kompleks dvorca Opeka i arboretuma*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, file:///C:/Users/user/Downloads/Kulturno%20dobro%20-%20detalji%20(1).pdf (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²³⁹ Usporedi: *Kompleks dvorca Opeka i arboretuma*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, file:///C:/Users/user/Downloads/Kulturno%20dobro%20-%20detalji%20(1).pdf (pregledano: 29. kolovoza 2020.)

²⁴⁰ Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, »Kriteriji vrjednovanja dvoraca: odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str.152.

²⁴¹ Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, *Kriteriji vrjednovanja dvoraca: odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca*, str. 146.-156.

Tablica 1. Ocjena dvorca Opeka prema kriterijima vrednovanja u projektu *Villas, stately homes and castles*

Opeka	2	1	5	4	5	4	21	4	5	4	13	2	4	1	0	7	5	5	5	15	56
-------	---	---	---	---	---	---	----	---	---	---	----	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----

Od ukupno 20 ocijenjenih dvoraca Varaždinske županije dvorac Opeka je bodovan među najvrjednijim dvorcima te županije zajedno s Trakošćanom (76), Starim Gradom u Varaždinu (71), dvorcem u Velikom Bukovcu (65), u Klenovniku (64), u Maruševcu (64) i u Ludbregu (57).²⁴² Prema vrijednosnoj listi dvoraca sjeverne Hrvatske dvorac Opeka je zauzeo 31. mjesto od ukupno stotinu dvoraca.²⁴³

Stanje dvorca Opeka pogoršalo se od 2006. godine. Oblikovni elementi iz ranijih faza gradnje 17. i 18. stoljeća nisu sačuvani, osim građevinskih struktura pa je cjelovito prezentiranje nekih od tih faza neizvedivo.²⁴⁴ Arhitektonska dokumentacija iz 50-ih i 80-ih godina 20. stoljeća je sačuvana zbog čega će se temeljito rekonstruirati dijelovi koji nedostaju.²⁴⁵

9.1. Konzervatorske smjernice za zahvate na dvorca i arboretumu Opeka

Prema dokumentu *Konzervatorske smjernice za obnovu i namjenu dvoraca* Ministarstva kulture i medija dvorac Opeka pripadao bi ranije navedenom četvrtom stupnju zaštite. Time se podrazumijeva ponovna izgradnja srušenih dijelova pri čemu je dozvoljeno kombiniranje različitih konzervatorskih metoda te prilagođavanje prostora novoj funkciji. Koje će se konzervatorske metode primijeniti, odredit će se prema dostupnoj dokumentaciji ako postoji te prema aktualnom stanju objekta. Pritom će se voditi računa o vrijednostima postojećih i nepostojećih dijelova koje bi se prilikom konačne prezentacije željele istaknuti.

U slučaju dvorca Opeke razmatralo se i promišljalo o primjeni različitih konzervatorskih metoda. Analizom konstrukcije utvrđeno je da je nemoguće konzervirati urušeno istočno krilo i dio južnog krila. U općim napomenama *Elaborata o dvorcu Opeka* predlaže se metoda izgradnje faksimila, odnosno primjena metode poštivanja izvornika.²⁴⁶ S obzirom na zatečeno stanje tih dvaju krila, nastojat će se isključiti upotreba vidljivih novih

²⁴² Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, Kriteriji vrjednovanja dvoraca: odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca, str. 152.

²⁴³ Isto, str. 156.

²⁴⁴ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 24.

²⁴⁵ Isto, str. 24.

²⁴⁶ Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, Zagreb : Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske : Društvo konzervatora Hrvatske : Sveučilište u Zagrebu, 1986., str. 86.

materijala ili oblika kako bi spomenik postignuo dojam cjelovitosti i autentičnosti.²⁴⁷ Iako je to vrlo rijetka kombinacija, u slučaju dvorca Opeka metoda poštivanja izvornika kombinirat će se s metodom rekonstrukcije. Prema Maroeviću obje metode teže ka cjelovitosti.²⁴⁸ Faksimilnom metodom bi se trebao postići dojam autentičnosti, dok bi se metodom rekonstrukcije dozvolile brojne zahvate potrebne zbog devastiranih dijelova građevinske strukture.²⁴⁹

U Elaboratu se također navodi da će se sačuvati svi postojeći zidovi i otvori u sjevernom krilu, zapadnom dijelu južnog krila i aneksu. U smjernicama nisu definirani neophodni postupci zazidavanja soni, oštećenja dimnih, ventilacijskih i drugih otvora. Definirani su samo građevinski zahvati i postupci koji su u funkciji obnove povijesne strukture zgrade u arhitektonskom pogledu. Stoji jedino napomena da se prilikom prilagođavanja otvora novim namjenama sve mora dogovoriti s nadležnim Konzervatorskim odjelom u Varaždinu.²⁵⁰ Osnovna smjernica obnove jest prezentiranje posljednjeg „živog” sloja na građevini, točnije historicističkog sloja.²⁵¹ Rekonstruirat će se svi stropovi, izraditi nove zidne oplata, tapete, parketno popločenje i drugi elementi iz unutrašnjosti dvorca.²⁵² U Elaboratu se navodi da je svu dotrajalu i nedostajuću stolariju potrebno zamijeniti novom po uzoru na sačuvanu povijesnu stolariju.²⁵³

Prema Maroeviću temeljni princip prezentiranja posljednje cjelovite faze građevine je princip čitkosti ideje. Posljednji sloj nije vrijednosna granica na kojoj bi se trebalo zadržati, već potraga za kvalitetom cjelovitosti kao ključnog faktora. Takvi slučajevi nisu česti jer bi se traganjem za cjelovitošću moglo ugroziti niz drugih vrijednosti građevine.²⁵⁴

S obzirom na mnogostruke povijesne zahvate na dvorcu Opeka, postojala je mogućnost prezentiranja slojevitosti građevine. Pritom postoji velika opasnost kod takve prezentacije, a to je upravo gubitak cjelovitosti kulturnog dobra te dijeljenje prezentacije građevine na niz detalja.²⁵⁵

²⁴⁷ Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, str. 86.

²⁴⁸ Isto

²⁴⁹ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja*, str. 397. – 402.

²⁵⁰ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat...*, str. 397. – 402.

²⁵¹ Puhmajer, Petar, *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*, str. 25.

²⁵² Isto

²⁵³ Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat...*, str. 397.

²⁵⁴ Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, str. 79.

²⁵⁵ Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, str. 84.- 85.

U Opisu planiranog zahvata u *Idejnom rješenju rekonstrukcije dvorca Opeka*²⁵⁶ iz 2020. godine predviđeno je rekonstruiranje sjevernog krila, djelomična rekonstrukcija s izgradnjom faksimila istočnog krila s tornjem i s izgradnjom faksimila južnog krila, rekonstrukcija aneksa, potkrovlja s organizacijom smještajnih jedinica za učenike, predavače i pedagoško osoblje, horizontalno povezivanje prostora (otvaranje novih vrata u poprečnim zidovima i zatvaranje nekih postojećih vrata), vertikalno povezivanje (dizalo u južnom krilu za osobe s invaliditetom i sa smanjenom pokretljivošću), izvođenje pregradnih zidova u skladu s novom namjenom prostora, opremanje prostora instalacijama (vodovod i kanalizacija, grijanje, hlađenje i ventilacija, plinska instalacija, instalacija jake i slabe struje, video nadzor i kontrola prolaza). Važno je napomenuti da se „predmetnom rekonstrukcijom uvažava specifičnost nove namjene i planiranih sadržaja, ali i istovremeno maksimalno respektira sve oblikovne, konstruktivne, volumenske i prostorno organizacijske karakteristike postojeće građevine”.²⁵⁷

²⁵⁶ Peković, Željko, *Idejno rješenje – rekonstrukcija dvorca Opeka*, Dubrovnik, 2020., str. 21. – 22.

²⁵⁷ Isto, str. 21.

10. REVITALIZACIJA DVORCA I ARBORETUMA OPEKA

U *Strategiji razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025.*²⁵⁸ prepoznat je turistički potencijal dvorca i arboretuma Opeka. U programu 10 navode se koraci koje je potrebno provesti da bi se dvorac i arboretum Opeka postupno turistificiralo. Autori smatraju da je nužno uspostaviti ekspertne grupe za realizaciju programa i organizaciju radionica s dionicama, izraditi koncept najbolje uporabe, a pritom uključiti vlasničko-upravljački i poslovni model uređenja dvorca s arboretumom te drugih zaštićenih spomenika parkovne arhitekture Varaždinske županije. Potrebno je razraditi model kadrovskog, znanstvenog i organizacijskog kapaciteta Srednje škole Arboretum Opeka kako bi se aktivno uključila u realizaciju zaštite i obnove zaštićene parkovne arhitekture Varaždinske županije. Važno je analizirati troškove i koristi projekata, izraditi projektni zadatak, pokrenuti javnu raspravu te raspisati te provesti natječaj za idejni projekt. Nužno je riješiti vlasničke odnose nad objektom i zemljištem, pripremiti dokumentaciju za apliciranje na EU strukturne fondove te osigurati financijska sredstva za realizaciju projekta iz županijskog i državnog proračuna. Svi radovi su predviđeni u razdoblju 2017.-2020.²⁵⁹

U *Strategiji razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025.* objašnjavaju se i ostali programi unapređenja turističke infrastrukture. Uređenje dvorca Opeka s arboretumom jedan je od planiranih programa. Planirano je i ambijentalno uređenje gradskih središta, turistifikacija desne obale Drave, Open air muzej na Dravi, turističko aktiviranje špilja te arheoloških nalazišta (špilja Vindija i Mačkova špilja), postavljanje mreže centara za posjetitelje i infopunktova.²⁶⁰ Sve bi se dodatno nadopunilo uređenjem biciklističkih, konjičkih i pješačkih staza te bi se stvorile županijske etnogastro i kulturne rute. Svi bi programi ujedinili turističku infrastrukturu čime bi se pridonijelo tržišnoj prepoznatljivosti i konkurentnosti.²⁶¹

²⁵⁸ Ivandić, Neven, Kunst, Ivo, Telišman-Košuta, Neda et al., *Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025.* Mrežna stranica *Službeni portal Varaždinske županije*, <http://www.varazdinska-zupanija.hr/zupanijska-tijela/upravna-tijela/upravni-odjel-za-gospodarstvo,-regionalni-razvoj-i-europske-integracije/dokumenti/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)

²⁵⁹ Isto, str. 100.-101.

²⁶⁰ Isto, str. 66.

²⁶¹ Isto, str. 97.

10.1. Projekt prenamjene dvorca u Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi

Ravnateljica Srednje škole Arboretum Opeka mr.sc. Rajka Tršinski opisala je tijekom razvijanja ideje prenamjene dvorca u *Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi*.²⁶² Godine 2018. je Ministarstvo znanosti i obrazovanja raspisalo natječaj za razvoj centara kompetentnosti u pet sektora – turizam i ugostiteljstvo, strojarstvo, elektrotehnika i računalstvo, poljoprivreda i zdravstvo.²⁶³ Svi prijavljeni na ovaj natječaj ispunili su upitnik. U njemu se tražilo obrazloženje pojedinih aktivnosti kojima se bave, strukturu ljudi te navesti postignute uspjehe. Samo tri škole iz sektora poljoprivrede u cijeloj su Republici Hrvatskoj dobile pravo na razvoj centra kompetentnosti – Poljoprivredno–prehrambena škola u Požegi, Poljoprivredno šumarska škola u Vinkovcima te Srednja škola *Arboretum Opeka* u Marčanu. Iste te godine je projektantica Mladena Ahmetović Štemberger iz *Laboratorija arhitekture j.d.o.o.* u dogovoru s Varaždinskom županijom ponudila idejno rješenje rekonstrukcije dvorca Opeka pri čemu se razmatrala ideja smještaja centra kompetentnosti u prostor dvorca.²⁶⁴

U 7plus Regionalnom tjedniku Varaždinske županije je u ožujku 2020. objavljen članak o potpisivanju ugovora za izradu glavnog i izvedbenog projekta, za usluge projektantskog nadzora za projekt obnove spomenika parkovne arhitekture Arboretum Opeka te za rekonstrukciju i prilagodbu građevine dvorca Opeka za potrebe Regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi.²⁶⁵ Ugovor su potpisali župan Radimir Čačić kao predstavnik Varaždinske županije te Kristina Babić i Mija Erak, direktorice tvrtki Core d.o.o. te Studio Landa d.o.o. Rok za završetak izrade projekata određen je na devet mjeseci od potpisivanja ugovora.²⁶⁶

Godine 2020. idejno rješenje projektanta Ahmetovića Štembergera dopunio je projektant Željko Peković iz projektantskog ureda *Core d.o.o.*²⁶⁷ Predviđenim idejnim projektom u prostorijama dvorca planirani su genetska baza sjemena, laboratoriji, učionice, vinski praktikum te smještajni kapaciteti za učenike, pedagoško osoblje i goste za potrebe

²⁶² mr. sc. Rajka Tršinski, autorizacija: 19. veljače 2021.

²⁶³ mr. sc. Rajka Tršinski, autorizacija: 19. veljače 2021.

²⁶⁴ mr. sc. Rajka Tršinski, autorizacija: 19. veljače 2021.

²⁶⁵ IT/Regionalni, *Kreće izrada projekata za obnovu i rekonstrukciju jedinstvenog Arboretuma Opeka*. Mrežna stranica 7plus Regionalni tjednik, <https://regionalni.com/krece-izrada-projekata-za-obnovu-i-rekonstrukciju-jedinstvenog-arboretuma-opeka/> (pregledano 13. kolovoza 2020.)

²⁶⁶ Isto (pregledano 13. kolovoza 2020.)

²⁶⁷ Peković, Željko, *Idejno rješenje – rekonstrukcija dvorca Opeka*, Dubrovnik, 2020., str. 21.

*Regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi.*²⁶⁸ U Idejnom rješenju je također planirano potpuno rekonstruiranje prizemlja²⁶⁹ kao najreprezentativnijeg dijela dvorca gdje će biti smješteni kongresna dvorana, učionice i praktikumi. Istovremeno će prizemlje biti i muzejski dio dvorca zbog čega bi ove prostorije bile dostupne za razgledavanje posjetiteljima uz prethodnu najavu i stručno vodstvo.

U poglavlju *Opis planiranog zahvata Idejnog rješenja* navodi se da će se radovi prilagoditi zatečenom stanju sa svrhom očuvanja spomeničke vrijednosti građevine. Pritom su novi sadržaji i funkcije planirani tako da se kapacitet prostora dvorca ne prekorači te da se minimalnim prostornim korekcijama prostor prilagodi novim potrebama. Osim građevinskih zahvata na zidnoj strukturi dvorca, projektom su se obuhvatili različiti sustavi instalacija.²⁷⁰

Na mrežnoj stranici srednje škole *Arboretum Opeka* ukratko je opisan plan rekonstrukcije i prenamjene dvorca Opeka u *Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi*. Cilj ovog projekta je unaprijediti infrastrukturu Centra kompetentnosti u skladu s potrebama tržišta rada na regionalnoj razini te intenzivirati suradnju s ostalima centrima na razini cijele države, ali i na razini Europske unije. Cilj je polaznicima odgojno-obrazovnih programa budućeg *Regionalnog centra kompetentnosti za poljoprivredu* osigurati kompetencije za bavljenje održivom poljoprivrednom djelatnošću. Time bi se mogao potaknuti interes mladih za hortikulturalnom i veterinarskom strukom što bi doprinijelo rastu broja zaposlenih, a time i regionalnom razvoju.²⁷¹

Ova vrsta prenamjene dvorca u obrazovne svrhe nije nepoznanica u svijetu zaštite arhitekture. Već u blizini naših granica, točnije u Pivoli kraj Maribora se 2008. godine u dvorac Hompoš smjestila *Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede*.²⁷²

U prilogu Odluke o financiranju projekata *Uspostava regionalnih centara kompetentnosti u strukovnom obrazovanju u (pod)sektorima: strojarstvo, elektrotehnika i*

²⁶⁸ *Rekonstrukcija dvorca Opeka za potrebe regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi*, Mrežna stranica *Srednja škola "Arboretum Opeka" Marčan*, http://ss-arboretumopeka-marcan.skole.hr/eu_projekti?news_hk=5570&news_id=706&mshow=1311#mod_news (pregledano: 31. srpnja 2020.)

²⁶⁹ Peković, Željko, *Idejno rješenje – rekonstrukcija dvorca Opeka*, Dubrovnik, 2020., str. 24.

²⁷⁰ Peković, Željko, *Idejno rješenje – rekonstrukcija dvorca Opeka*, Dubrovnik, 2020., str. 21.

²⁷¹ *Rekonstrukcija dvorca Opeka za potrebe regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi*, Mrežna stranica *Srednja škola "Arboretum Opeka" Marčan*, http://ss-arboretumopeka-marcan.skole.hr/eu_projekti?news_hk=5570&news_id=706&mshow=1311#mod_news (pregledano: 31. srpnja 2020.)

²⁷² Berčić, Stane, *Novi prostori FKBV v gradu HOMPOŠ*. Mrežna stranica *Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede*, <http://www.fkbv.um.si/index.php/o-fakulteti/zgodovina/novi-prostori-fkbv-v-gradu-hompos> (pregledano: 31. srpnja 2020.)

računalstvo, poljoprivreda i zdravstvo navodi se da će se Uspostavom programskih i kadrovskih uvjeta u Regionalnom centru kompetentnosti "Arboretum Opeka" unaprijediti mogućnosti za učenje temeljeno na radu učenicima i odraslim polaznicima strukovnog obrazovanja u (pod)sektoru poljoprivrede. Provedbom projekta stvorit će se uvjeti za pružanje teorijskih i praktičnih vještina učenicima i odraslim polaznicima u strukovnom obrazovanju te će se povećati njihova mogućnost ulaska na tržište rada. Osim Srednje škole Arboretum Opeka iz Marčana, u ovom projektu sudjeluju Parkovi d.d., Srednja škola Bedekovčina, Srednja škola Ludbreg, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu te Varaždinska županija.²⁷³

Kako bi projekt bio sufinanciran iz fonda za razvoj iz Europske unije, dvorac i arboretum Opeka činili su se kao prigodno mjesto za smještaj navedenog centra kompetentnosti. Kroz obrazovno-turistički sadržaj ovaj projekt bio bi ekonomski održiv te ujedno isplativ. Osigurat će se ukupno troškovi od 49 363 724,91 HRK, dok je iz Europskog fonda za regionalni razvoj određeno sufinanciranje od 29 999 999,98 HRK.²⁷⁴

Početkom srpnja 2020. godine su u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu službeno potpisani ugovori o dodjeli bespovratnih sredstava za provedbu projekata iz poziva „Uspostava regionalnih centara kompetentnosti u strukovnom obrazovanju”²⁷⁵, među kojima je i ugovor Srednje škole Arboretum Opeka.

²⁷³ *Održana svečanost dodjele ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava za provedbu projekata iz poziva „Uspostava regionalnih centara kompetentnosti u strukovnom obrazovanju u (pod)sektorima: strojarstvo, elektrotehnika i računalstvo, poljoprivreda i zdravstvo”*. Mrežna stranica Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, <http://www.esf.hr/odrzana-svecanost-dodjele-ugovora-o-dodjeli-bespovratnih-sredstava-za-provedbu-projekata-iz-poziva-ustpostava-regionalnih-centara-kompetentnosti-u-strukovnom-obrazovanju-u-podsektorima-stro/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)

²⁷⁴ mr.sc. Rajka Tršinski, autorizacija: 19. veljače 2021.

²⁷⁵ *Održana svečanost dodjele ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava za provedbu projekata iz poziva „Uspostava regionalnih centara kompetentnosti u strukovnom obrazovanju u (pod)sektorima: strojarstvo, elektrotehnika i računalstvo, poljoprivreda i zdravstvo”*. Mrežna stranica Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, <http://www.esf.hr/odrzana-svecanost-dodjele-ugovora-o-dodjeli-bespovratnih-sredstava-za-provedbu-projekata-iz-poziva-ustpostava-regionalnih-centara-kompetentnosti-u-strukovnom-obrazovanju-u-podsektorima-stro/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)

Slika 36. 3D vizualizacija dvorca Opeka, 2015. (dokumentacija HRZ-a, izradili V. Klemens, M. Bogadi)

Projekt zahvata na Arboretumu još nije objavljen. Planirana je jedino inventariziranje svih biljaka te saniranje bazena i ledane te rekonstrukcija mosta na jezeru.²⁷⁶ Bojić i Kopjar navode u svom članku²⁷⁷ prijedloge aktivnosti koje prethode provedbi zahvata na arboretumu Opeka. Potrebno je izraditi projektnu dokumentaciju koja će se temeljiti na povelji o zaštiti i obnovi povijesnih perivoja, na povijesnoj analizi, a da se pritom afirmiraju temeljne vrijednosti arboretuma. Potrebno je osmisliti nove oblike korištenja prostora koji će zadovoljavati smjernice zaštićenog područja, javnog prostora te odrediti ciljanu skupinu ljudi kojoj bi arboretum bio dan na korištenje. Neizostavno je osigurati financijska sredstva za trajno održavanje Arboretuma te nadzor nad cijelim područjem. Važno je jasno definirati moguće izvore financiranja, prezentirati lokalitet Arboretuma kroz informativne ploče, brošure i sl. te raditi neprekidno na njegovoj popularizaciji i čuvanju.

²⁷⁶ IT/Regionalni, *Kreće izrada projekata za obnovu i rekonstrukciju jedinstvenog Arboretuma Opeka*. Mrežna stranica *7plus Regionalni tjednik*, <https://regionalni.com/krece-izrada-projekata-za-obnovu-i-rekonstrukciju-jedinstvenog-arboretuma-opeka/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)

²⁷⁷ Bojić, Mirna, Kopjar, Sanja, *Upravljanje zaštićenim spomenicima parkovne arhitekture na području Varaždinske županije*, str. 275.-277.

Još u ožujku 2020. godine je za novine *Info bilten Varaždinske županije* župan Radimir Čačić dao izjavu da je ovaj centar važna investicija za cijelu regiju, ali i državu. Istaknuo je da se ovim projektom s mnoštvom novih sadržaja koji se odnose na proizvodnju cvijeća te vina, potiče razvoj cijele regije.²⁷⁸ Ovaj projekt ne nosi samo ekonomsku važnost, već i kulturnu, dendrološku te florističku jer se uz njega veže i kompletna rekonstrukcija i revitalizacija arboretuma Opeka.²⁷⁹

Projekt rekonstrukcije i revitalizacije dvorca i arboretuma Opeka uvelike bi doprinio rastu lokalnog kraja, ne samo u gospodarskom i obrazovnom smislu, već i u kulturnom. Projekt je trenutno u fazi kada su postavljene osnovne smjernice, a glavni i izvedbeni projekti se dovršavaju. Kako bi ovaj projekt zaista bio uspješan, dvorac i arboretum Opeka je potrebno kontinuirano koristiti te njime aktivno upravljati. U proces revitalizacije dvorca i arboretuma Opeka potrebno je uključiti i lokalnu zajednicu kako bi taj prostor doživljavala svojim.²⁸⁰ Prenamjenom dvorca u *Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi* može se popularizirati strukovna zanimanja u sklopu Srednje škole Arboretum Opeka. Na taj bi se način moglo riješiti pitanje stvaranja novih radnih mjesta te zapošljavanja u strukovnim područjima. Zbog blizine granice sa Slovenijom bila bi olakšana suradnja sa stranim centrima kompetentnosti, dok bi na regionalnoj razini dvorac i arboretum Opeka činili cjelinu turističke ponude Varaždinske županije.

²⁷⁸ Nepoznati autor, »Za rekonstrukciju dvorca već ugovoreno 30 milijuna kuna«, u: *Info bilten Varaždinske, Varaždin*, 2020., str. 5.

²⁷⁹ IT/Regionalni, *Dvorac Opeka u Vinici uskoro će zasjati u novome ruhu*. Mrežna stranica *7plus Regionalni tjednik*, <https://regionalni.com/dvorac-opeka-u-vinici-uskoro-ce-zasjati-u-novome-ruhu/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)

²⁸⁰ Koje god modele primijenili, moramo biti svjesni da se obnovljen ladanjski sklop održava samo kontinuiranim korištenjem i kreativnim upravljanjem te aktivnim sudjelovanjem lokalne zajednice.; Usporedi: Dundović, Boris, »Arhitektonsko-konzervatorski modeli za revitaliziranje dvoraca i ladanjskih sklopova«, u: *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 47.

11. ZAKLJUČAK

Na malom području sjeverozapadne Hrvatske na Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske upisano je više od 200 baroknih dvoraca, palača i kurija. Međutim, kad se situacija realno sagleda, pojam zaštite u tom slučaju je vrlo upitan. Većina tih objekata je zapuštena i/ili devastirana. Propadanje znamenitosti i nemar oko zaštićenih kulturnih dobara postao je ustaljena fraza i (ne)namjerna praksa u cijeloj Republici Hrvatskoj. Tek mali postotak tih znamenitosti možemo obilježiti kao kvalitetno i adekvatno konzerviranim te prenamijenjenima.

Velik dio tih znamenitosti se s vremenom nastojao prenamijeniti u druge funkcije. Nekima je to pošlo za rukom poput dvorca Oršić u Gornjoj Stubici koji i danas djeluje kao Muzej seljačkih buna ili pak dvorac Drašković u Klenovniku u kojem je do današnjih dana smještena Bolnica za plućne bolesti i TBC²⁸¹. Međutim, postavlja se pitanje prihvatljivosti tih namjena te gubitak vrijednosti i svojstava zaštićenih kulturnih objekata. Brojni su primjerci očito neadekvatno prenamijenjeni kao što su dvorac Poznanovec koji je u jednom periodu korišten kao farma pilića zbog čega je njegov izvorni izgled bio znatno narušen. Slučaj dvorca Brezovice je pak primjer potpune zapuštenosti gdje vlasnik, u ovom slučaju Zagrebačka nadbiskupija, već godinama ne poduzima adekvatne mjere zaštite od daljnjeg propadanja. Dvorac je u posljednjim potresima u 2020. godini posebno stradao upravo iz razloga nemara i pasivnosti prema zaštiti.

Radom *Dvorac i arboretum Opeka u Vinici – razdoblja gradnje i obnove* nastojalo se ukazati te upozoriti na nepravilnosti u ophođenju prema baroknim dvorcima, palačama i kurijama. Glavni cilj ovog rada bio je predstaviti primjer potencijalno kvalitetnog zahvata te prenamjene jednog od takvih objekata. U tu svrhu je potrebno proći kroz faze istraživanja i diskutiranja o mogućim budućim namjenama.

Očuvanje i revitalizacija zaštićenog kulturnog dobra je kompleksan proces kojeg čini nekoliko faza. Prvotno se nastoji prikupiti sva poznata i dostupna arhivska te povijesna građa. Prikupljenom povijesnom dokumentacijom temelje se saznanja o vlasnicima dvorca, promjene na objektu te njihovi razlozi. Provode se konzervatorsko – restauratorska

²⁸¹ Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, Enciklopedija Hrvatskoga zagorja, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017., str. 416.

istraživanja dvorca i popratne perivojne opreme kojima se potvrđuju saznanja o prikupljenim podacima ili se pak dolazi do novih saznanja. Konačno, potrebno je promisliti o mogućnostima prenamjene i zahvata u takvu znamenitost te ju uključiti u svakodnevni život zajednice kako bi takav pothvat u konačnici bio uspješan.

Ujedno je važno napomenuti važnost odabira nove namjene. Često se napominje da je bilo kakva funkcija bolja od nikakve jer građevine bez funkcije brže propadaju, ali prilikom odlučivanja važno je voditi računa o korištenju nove funkcije bliže izvornoj. Novi sadržaj, pogotovo mnoštvo novih instalacija koje su neophodne za suvremeno funkcioniranje, implementira se u starije strukture građevine. Stoga je potrebno implementirati nove instalacije u izvorne strukture tako da se što manje potiru vrijednosti i svojstva kulturnog dobra.

Dvorac i arboretum Opeka godinama nisu bili zaštićeni niti nadgledani na pravilan način. Gotovo da ih možemo smatrati primjerom baštine s kojom se ne zna što bi se trebalo učiniti pa se prepustilo vremenu da učini svoje. Lokalno stanovništvo ponosi se dvorcem Opeka i posebno ga se ističe u preglednoj literaturi te raznim turističkim brošurama. Međutim, stvarnost pokazuje drugačije. Dvorac je gotovo u potpunosti devastiran zbog vandalizma posjetitelja koji traje već dugi niz godina. Svemu je dodatno pridonio utjecaj vremenskih uvjeta te rast invazivnih biljaka koji su naštetili zidnoj strukturi koja danas može predstavljati ozbiljnu opasnost za povremene posjetitelje.

Godine 2011. provedeno je arhivsko te konzervatorsko – restauratorsko istraživanje pod vodstvom višeg konzervatora Petra Puhmajera iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Tim istraživanjem objedinilo se povijesne činjenice o dvorcu, opisalo aktualno stanje dvorca u 2011. godini te se na temelju tih saznanja dao prijedlog rekonstrukcije dvorca. Godine 2015. provedeno je istraživanje i popisivanje perivojne opreme u arboretumu Opeka.

U *Strategiji razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025.* dvorac i arboretum Opeka prepoznati su kao kulturna baština koju je potrebno turistificirati i odrediti joj novu održivu funkciju. Prenamjena dvorca Opeka u centar kompetentnosti u sklopu Srednje škole Arboretum Opeka zasigurno bi pridonijela stvaranju većeg interesa za strukovna zanimanja, time i povećanju broja novih radnih mjesta za različite struke – profesori, vrtlari, dendrolozi, povjesničari umjetnosti i slična zanimanja koja bi bila potrebna za održavanje prenamijenjenog objekta. Rekonstrukcija i revitalizacija arboretuma Opeka omogućila bi polaznicima srednje škole te posjetiteljima kompleksa Opeka jedinstven doživljaj bogatstva

sačuvanih domaćih i egzotičnih biljaka iz cijeloga svijeta. Revitalizacijom dvorca i arboretuma Opeka nužno je osigurati nadzor nad cijelim kompleksom. Time bi se zasigurno utjecalo na smanjenje vandalističkih ispada povremenih posjetitelja.

U 2018. godini pokrenut je projekt konzerviranja, rekonstruiranja i prenamjene dvorca Opeka u *Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi* koji je trenutno u tijeku. Projektantski ured *Core d.o.o.* izrađuje glavni projekt koji je trebao biti gotov do kraja 2020. godine, ali je zbog epidemiološke situacije projektiranje produženo. Nakon ishoda građevinske dozvole i odobrenja temeljnih zahtjeva od strane hrvatskih Ministarstava, definirat će se nacrti izvedbenog projekta prema kojem će se izvoditi radovi na terenu. Nakon toga planiran je početak radova na dvorcu i inventariziranju biljaka u cijelome arboretumu.

Prema Opisu planiranog zahvata u Idejnom rješenju rekonstrukcije dvorca Opeka iz 2020. godine vidljivo je pridržavanje temeljnih zahtjeva za osiguranje postojećih građevnih struktura te preciziranje konkretnih planiranih zahvata u prostoru prilagođenog za novu namjenu. Kako bi se izbjegle opasnosti prilikom planirane adaptacije dvorca, jasno se ističe da je projekt prilagođen zatečenom stanju te će biti proveden sa svrhom očuvanja spomeničke vrijednosti. Novi sadržaji neće prekoračiti kapacitet izvornog prostora, a u prostoru dvorca ostvarit će se minimalni zahvati u svrhu prilagođavanja novoj namjeni. Nakon obnove i prenamjene u planu je prezentirati prizemlje dvorca Opeka kao najreprezentativniji dio, ujedno muzejski dio čime će se osigurati dostupnost posjetiteljima uz prethodnu najavu i stručno vodstvo.

Prema idejnom projektu poštuju se spomeničke vrijednosti i svojstva dvorca, prenamjeni se pristupa na kreativan i oprezan način vodeći računa o isplativosti i održivosti projekta. Ako će se i nadalje osigurati kompetentan tim izvođača radova te adekvatan nadzor konzervatorske službe, očuvanje i prenamjena dvorca i arboretuma Opeka bi mogle uspješno zaživjeti.

Konkretnim primjerom projekta konzerviranja, rekonstruiranja i revitaliziranja dvorca i arboretuma Opeka može se ukazati na postojeće probleme te istaknuti moguća rješenja kako pokrenuti projekt (samo)održive prenamjene. Važno je poticati ljude da razmisle o korištenju potencijala te o posljedicama obnove i prenamjene jednog takvog važnog kulturnog objekta koji se nalazi u arboretumu. Vrlo je važno prepoznati sve vrijednosti koje zapušteni kulturni objekt nudi te promišljati o prenamjeni koja bi imala smisao u zajednici u datom vremenu i prostoru.

Konačno, potrebno je potaknuti zajednicu na promišljanje o dobrobiti takvih projekata i ulaganja jer u konačnici ona mogu doprinijeti zapošljavanju te, u slučaju Opeke, osigurati kvalitetnije uvjete za učenje i praksu učenika Srednje škole Arboretum Opeka. Ovakvim pomno promišljenim projektom koji obuhvaća obrazovno-kulturno-gospodarsku namjenu, osigurala bi se suradnja s preostalim Regionalnim centrima u Hrvatskoj, ali i u inozemstvu, što bi dodatno omogućilo razmjenu novih ideja i saznanja iz područja hortikulture te veterine. Osim obrazovne funkcije, obnovljeni dvorac i arboretum Opeka bili bi i novo turističko mjesto javno dostupno za razgledavanje i proučavanje bogate prošlosti plemićkih obitelji koje su tamo boravile. Budući da je projekt predviđen u *Strategiji razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025.*, zaokružila bi se turistička priča okolice Varaždina i osiguralo razvijanje okolnih mjesta. Ako se sve predviđene ideje i zadani uvjeti budu ispoštovali, a projekt priveo kraju, dvorac Opeka zajedno s arboretumom mogao bi postati primjer kvalitetno prenamijenjenog kulturnog dobra u Republici Hrvatskoj.

IZVORI

a) ISPITANICI

1. mr. sc. Rajka Tršinski dr. vet. med. (intervju: 25. lipnja 2020.; autorizacija: 19. veljače 2021.)

b) ARHIVSKI

1. Konzervatorski odjel u Varaždinu
 - Puhmajer, Petar, *Marčan – dvorac Opeka. Elaborat konzervatorsko – restauratorskih istraživanja*, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2011.
2. Gradski muzej Varaždin, Varaždin
 - Zbirka slika, skulptura i crteža
 - Zbirka fotografija i negativa
3. Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb
 - Puhmajer, Petar, »Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)«, u: *Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 3 (2012.), str. 9-28.
 - Bernarda Ratančić, Petar Puhmajer, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka – Katalog perivojne opreme*, Zagreb, 2015.

c) INTERNETSKI

1. Brkić, Dragan, Uspostava regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi „Arboretum Opeka“, http://ss-arboretumopeka-marcan.skole.hr/eu_projekti?news_hk=5570&news_id=735&mshow=1311#mod_news (pregledano 3. veljače 2021.)
2. *Provinz Kroatien (1783–1784) - Josephinische Landesaufnahme*, Österreichisches Staatsarchiv, <https://mapire.eu/de/map/firstsurvey-croatia/?bbox=1757678.6527647248%2C5743654.2892614165%2C1764123.2497120185%2C5745565.214968546&map-list=1&layers=145> (pregledano 9. srpnja 2020.)

3. *Habsburgermonarchie - Franziszeischer Kataster*, Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen, Magyar Nemzeti Levéltár, Hrvatski Državni Arhiv, Budapest Főváros Kormányhivatala Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály, Österreichisches Staatsarchiv, State Archives of Transcarpathian Oblast, <https://mapire.eu/de/map/cadastral/?bbox=1760365.4430010917%2C5744162.452905066%2C1761171.0176195034%2C5744401.318618458&map-list=1&layers=3%2C4> (pregledano 9. srpnja 2020.)
4. *Registar kulturnih dobara*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/registar-kulturnih-dobara-16371/16371> (pregledano: 26. kolovoza 2020.)
5. *Dvorci – reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/dvorci-representativna-arhitektura-kontinentalne-hrvatske/19669> (pregledano 29. kolovoza 2020.)
6. Jakaša Borić, Viki, Papić, Iva, Peškan, Ivana et al., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/UVOD%20reprezentativna%20arhitektura%20kontinentalne%20Hrvatske%20-%20dvorci_02.pdf (pregledano: 29. kolovoza 2020.)
7. Mrežna stranica Gradskog muzeja Varaždin, <http://www.gmv.hr/> (pregledano: 9. veljače 2021.)
8. Mrežna stranica muzejske ustanove dvora Trakošćan, <https://trakoscan.hr/> (pregledano: 15. veljače 2021.)
9. *Novi dvori*. Mrežna stranica *Grad Klanjec*, <https://www.klanjec.hr/kultura/spomenici-kulture/novi-dvori/> (pregledano 28. kolovoza 2020.)
10. *Zajezda – Reprezentativna stamblena arhitektura kontinentalne Hrvatske - Dvorci*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/Krapinsko-zagorska/24_Zajezda.pdf, (pregledano: 9. veljače 2021.)
11. *Gornja Bedekovčina – Reprezentativna stamblena arhitektura kontinentalne Hrvatske - Dvorci*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/Krapinsko-zagorska/4-12-2020/02_Gornja%20Bedekov%C4%8Dina_final.pdf, (pregledano: 9. veljače 2021.)

12. Turistička zajednica Grada Virovitice, *Dvorac Pejačević*, <http://www.tz-virovitica.hr/dvorac-pejacevic/> (pregledano : 7. siječnja 2021.)
13. Mrežna stranica 5 do 12 za Dvorac, *Uskoro će krenuti marketinške aktivnosti vezano uz projekt „5 do 12 za Dvorac”*, <https://5do12.eu/uskoro-ce-krenuti-marketinske-aktivnosti-vezano-uz-projekt-5-do-12-za-dvorac/> (pregledano: 23. veljače 2021.)
14. Jutarnji.hr, *Najveći i najznačajniji projekt grada Virovitice: završena obnova Dvorca Pejačević i Gradskog parka*. Mrežna stranica Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/najveci-i-najznacajniji-projekt-grada-virovitice-završena-obnova-dvorca-pejacevic-i-gradskog-parka/9283739/> (pregledano 21. svibnja 2020.); Nepoznati autor, *„5 do 12 za dvorac” Završen projekt koji drugim gradovima u Hrvatskoj može poslužiti kao primjer i poticaj*. Mrežna stranica Informativni centar Virovitica, <https://www.icv.hr/2019/08/5-do-12-za-dvorac-završen-projekt-koji-drugim-gradovima-u-hrvatskoj-moze-posluziti-kao-primjer-i-poticaj/> (pregledano 7. siječnja 2021.)
15. Turistička zajednica Virovitičko-podravske županije, *Centar za posjetitelje – Dvorac Janković*, <http://www.tzvpz.hr/centar-za-posjetitelje-dvorac-jankovic/> (pregledan: 7. siječnja 2021.)
16. *Dvorac Janković*. Mrežna stranica 3LHD – studio za urbanizam i arhitekturu, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/dvorac-jankovic> (pregledano 7. siječnja 2021.)
17. Nepoznati autor, *Završeni radovi: pogledajte kako izgleda prekrasan Dvorac Janković u Suhopolju, budući Centar za posjetitelje*. Mrežna stranica Informativni centar Virovitica, <https://www.icv.hr/2019/05/završeni-radovi-pogledajte-kako-izgleda-prekrasan-dvorac-jankovic-u-suhopolju-buduci-centar-za-posjetitelje/> (pregledano 7. siječnja 2021.)
18. Virovitica.info, *Pogledajte kako napreduju radovi na obnovi suhopoljskog dvorca Janković*, <https://virovitica.info/pogledajte-kako-napreduju-radovi-na-obnovi-suhopoljskog-dvorca-jankovic/>, (pregledano 9. veljače 2021.)
19. *Kompleks dvorca Opeka i arboretuma*. Mrežna stranica Ministarstvo kulture i medija, [file:///C:/Users/user/Downloads/Kulturno%20dobro%20-%20detalji%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Kulturno%20dobro%20-%20detalji%20(1).pdf) (pregledano: 29. kolovoza 2020.)
20. *Rekonstrukcija dvorca Opeka za potrebe regionalnog centra kompetentnosti u poljoprivredi*, Mrežna stranica Srednja škola "Arboretum Opeka" Marčan, <http://ss-arboretumopeka->

marcan.skole.hr/eu_projekti?news_hk=5570&news_id=706&mshow=1311#mod_news
(pregledano: 31. srpnja 2020.)

21. *Održana svečanost dodjele ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava za provedbu projekata iz poziva „ Uspostava regionalnih centara kompetentnosti u strukovnom obrazovanju u (pod)sektorima: strojarstvo, elektrotehnika i računalstvo, poljoprivreda i zdravstvo ”.* Mrežna stranica Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, <http://www.esf.hr/odrzana-svecanost-dodjele-ugovora-o-dodjeli-bespovratnih-sredstava-za-provedbu-projekata-iz-poziva-uspostava-regionalnih-centara-kompetentnosti-u-strukovnom-obrazovanju-u-podsektorima-stro/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)
22. Berčić, Stane, *Novi prostori FKBP v gradu HOMPOŠ.* Mrežna stranica Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, <http://www.fkbv.um.si/index.php/o-fakulteti/zgodovina/novi-prostori-fkbv-v-gradu-hompos> (pregledano: 31. srpnja 2020.)
23. Ivandić, Neven, Kunst, Ivo, Telišman-Košuta, Neda et al., *Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025.* Mrežna stranica Službeni portal Varaždinske županije, <http://www.varazdinska-zupanija.hr/zupanijska-tijela/upravna-tijela/upravni-odjel-za-gospodarstvo,-regionalni-razvoj-i-europske-integracije/dokumenti/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)
24. IT/Regionalni, *Dvorac Opeka u Vinici uskoro će zasjati u novome ruhu.* Mrežna stranica 7plus Regionalni tjednik, <https://regionalni.com/dvorac-opeka-u-vinici-uskoro-ce-zasjati-u-novome-ruhu/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)
25. IT/Regionalni, *Kreće izrada projekata za obnovu i rekonstrukciju jedinstvenog Arboretuma Opeka.* Mrežna stranica 7plus Regionalni tjednik, <https://regionalni.com/krece-izrada-projekata-za-obnovu-i-rekonstrukciju-jedinstvenog-arboretuma-opeka/> (pregledano: 13. kolovoza 2020.)

d) NOVINE

1. Nepoznati autor, »Za rekonstrukciju dvorca već ugovoreno 30 milijuna kuna«, u: *Info bilten Varaždinske županije*, Varaždin, ožujak 2020.
2. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.* (69/1999), Narodne novine, 1999.

POPIS LITERATURE

1. Adamček, Josip, »Ekonomsko-društveni razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću«, u: Društveni razvoj u Hrvatskoj : od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća, uredila Mirjana Gross (1981), 15. – 40.
2. Bagarić, Marina, Botica, Dubravka, Dundović, Boris »*Likovna baština ugarskoga plemstva u Hrvatskoj*«, u: *Ars et Virtus. Hrvatska - Mađarska. 800 godina zajedničke kulturne baštine*, Bagarić, Marina, Damjanović, Dragan, Andreis, Iva Sudec, Vugrinec, Petra (ur.) Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2020.
3. Belošević, Stjepan, *Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb: vlastita naknada, 1926.
4. Bojić, Mirna, Kopjar, Sanja, »Upravljanje zaštićenim spomenicima parkovne arhitekture na području Varaždinske županije«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 271.-279.
5. Botica, Dubravka, *Arhitektura baroka : udžbenik kolegija Arhitektura renesanse i baroka na preddiplomskom studiju povijesti umjetnosti*, Zagreb: FF Press, 2019.
6. Botica, Dubravka, »Dvorci Vranyczanyjevih – plemstvo modernog doba u ambijentima baroka«, u: *Veličanstveni Vranyczanyjevi. Umjetnički, povijesni i politički okvir života jedne plemićke obitelji*, Bagarić, Marina (ur.), Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt; Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 124.-145.
7. Božić, Nikša, Krajnik, Damir, »Promotion of Croatian castles through the framework of the Villas project«, u: *Villas, Stately Homes and Castles: Compatible Use, Valorisation and Creative Management*, vol. 1, *Experiences, Tools and Methods*, (ur.) Raffaella Lioce, Venecija: Edizioni Lunargento, 2006., str. 205-209.
8. Božić, Nikša »Proslov«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006.
9. Breber, Božica, *Konzervatorska studija – dvorac Poznanovec*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
10. Brezinščak Bagola, Božidar, Cesarec, Ivan, Klemenčić, Mladen, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017.

11. Budak, Neven, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku : (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća)*, Zagreb – Koprivnica : Nakladna kuća "Dr. Feletar", 1994.
12. Deranja Crnokić, Anuška, »Nastanak Registra kulturnih dobara – povijest i sadašnjost inventariziranja kulturne baštine u Hrvatskoj«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 37-2013 / 38-2014, Zagreb: Ministarstvo kulture RH, str. 25.-38.
13. Dundović, Boris, »Arhitektonsko-konzervatorski modeli za revitaliziranje dvoraca i ladanjskih sklopova«, u: *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 47.
14. Đurić, Tomislav, »Prilozi za povijest Vinice«, u: *Muzejski vjesnik – glasilo Muzeja sjeverozapadne Hrvatske (Čakovec, Koprivnica, Križevci, Kutina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice)*, ur. Stjepan Hajduk, Dragutin Feletar, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, br. 2, 1979.
15. Hellmut Lorenz (ur.) *Barock*, München: Prestel, 1999, str. 219. – 234.
16. Holjevac, Željko, Močanin, Nenad, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. - Zagreb : Leykam International, 2007.
17. Horvat-Levaj, Katarina, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.
18. Kopjar, Sanja, Car, Alenka, »Arboretum Opeka – najstariji zaštićeni objekt parkovne arhitekture u Hrvatskoj«, u: *Botanički vrtovi i arboreturni Hrvatske*, Zagreb: Sekcija botaničkih vrtova i arboreturna Hrvatskog botaničkog društva, 2011., str. 20.-21.
19. Kušen, Eduard, »Lokacija i temelji Staroga grada Ivanca kao gospodarsko dobro«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006.
20. Lovas, Krisztina M., Pásztor, Katalin, »Plemićke obitelji hrvatskoga podrijetla«, u: *Ars et Virtus. Hrvatska - Mađarska. 800 godina zajedničke kulturne baštine*, Bagarić, Marina, Damjanović, Dragan, Andreis, Iva Sudec, Vugrinec, Petra (ur.) Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2020.
21. Marasović, Tomislav, *Aktivni pristup graditeljskom naslijeđu*, Split: Sveučilište u Splitu : Društvo konzervatora Hrvatske : Arhitektonski fakultet Sveučilišta, 1985.
22. Marković, Mirko, *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo : njihova uloga u političkom, kulturnom i nacionalnom životu Hrvata*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003.

23. Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995. [prvo izdanje 1971.]
24. Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, Zagreb : Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske : Društvo konzervatora Hrvatske : Sveučilište u Zagrebu, 1986.
25. Missoni, Dina, »Obitelj Bombelles uprizorena na fotografijama iz albuma Gradskog muzeja Varaždin«, IM 49, Varaždin, 2018.
26. Müller, Werner, Vogel, Gunther, *Atlas arhitekture 2*, Zagreb: Golden marketing, 2000.
27. Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, [3. izdanje], Zagreb: Školska knjiga, 2005.
28. Obad Šćitaroci, Mladen, »Dvorci kao pokretači gospodarskog razvoja«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 10.-13.
29. Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, »Kriteriji vrjednovanja dvoraca: odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 144-158.
30. Pascuttini Juraga, Vesna, »Kulturna baština općine Vinica – sudjelovanje u projektu Ruralna detoksikacija kulturne baštine DETOX SLO-HR 98 u okviru prekogranične suradnje INTERREG V-A Slovenija – Hrvatska«, u: *Kaj*, LI, Zagreb 5-6 (2018)
31. Pelc, Milan, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o., 2012.
32. Peković, Željko, *Idejno rješenje – rekonstrukcija dvorca Opeka*, Dubrovnik, 2020.
33. Perči, Ljerka, »Knjižnica plemićke obitelji Bombelles kao vrelo za istraživanje vrtne umjetnosti u okolini Varaždina«, IM 35 (3-4), Varaždin, 2004.
34. Peškan, Ivana, Pascuttini Juraga, Vesna, »Baština viničkog kraja kroz stoljeća«, u: *Peristil* 54/2011., 111.-118.
35. Ratančić, Bernarda, Puhmajer, Petar, *Marčan – Vinica; Perivoj dvorca Opeka – Katalog perivojne opreme*, Zagreb, 2015.
36. Štefanec, Nataša, »Plemstvo«, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću* (uredila Lovorka Čoralić), Zagreb: Matica hrvatska, 2013.

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

a) SLIKE

Slika 1. Dvorac Opeka i Zelendvor na prvoj vojnoj izmjeri (1764. - 1784.), <i>Provinz Kroatien (1783–1784)</i> - <i>Josephinische Landesaufnahme</i> , Österreichisches Staatsarchiv, https://mapire.eu/de/map/firstsurvey-croatia/?bbox=1757678.6527647248%2C5743654.2892614165%2C1764123.2497120185%2C5745565.214968546&map-list=1&layers=145 (pregledano 9. srpnja 2020.).....	21
Slika 2. Grof Marko Bombelles ml. i kći Ferdinandina, 1905. (Gradski muzej Varaždin).....	22
Slika 3. Obitelj Bombelles u automobilu, 1904. (Gradski muzej Varaždin).....	23
Slika 4. Hodnik dvorca Opeka (Gradski muzej Varaždin).....	24
Slika 5. Pogled s livadnog dijela arboretuma na dvorac Opeku (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	27
Slika 6. Tlocrt podruma i prizemlja dvorca Opeke (dokumentacija HRZ-a, izradili P. Puhmajer, M. Bogadi)	28
Slika 7. Hodnik s unutrašnje strane sjevernoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.).....	29
Slika 8. Pogled s terase aneksa južnog pročelja na južno pročelje sjevernoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.).....	30
Slika 9. Grb obitelji Drašković (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.).....	31
Slika 10. Sjeverno pročelje sjevernog krila s portalom (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.).....	32
Slika 11. Vjetrokaz na tornju istočnog krila (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)	33
Slika 12. Istočno krilo s tornjem i arkadama (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)	34

Slika 13. Ostaci južnog pročelja južnoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	35
Slika 14. Južno pročelje aneksa (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	36
Slika 15. Vandalističko uništavanje inventara u dvorcu Opeka (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	37
Slika 16. Grb obitelji Bombelles u prizemlju sjevernoga krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	38
Slika 17. Vrtlareva kuća u Opeki, oko 1900. (Gradski muzej Varaždin)	40
Slika 18. Vrtlareva kuća u Opeki (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	40
Slika 19. Ledenica u perivoju dvorca Opeka (dokumentacija HRZ-a, fotografirao J. Kliska)	41
Slika 20. Bazen u perivoju dvorca Opeka, početak 20. stoljeća (Gradski muzej Varaždin)	42
Slika 21. Bazen istočno od dvorca Opeka (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	42
Slika 22. Potrgan most na neuređenom jezeru (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)	43
Slika 23. Betonska klupa i žardinjera (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	44
Slika 24. Spomenik konju (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.)	44
Slika 25. Spomenik kuji Spitz (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)	45
Slika 26. Nekadašnja sušara hmelja, stražnja strana (dokumentacija HRZ-a, fotografirao P. Puhmajer)	46
Slika 27. Nacrt grobne kapele u Opeki za Marka Bombellesa (Gradski muzej Varaždin)	47
Slika 28. Fotografija lončanica u stakleniku, 1917. (Gradski muzej Varaždin)	48
Slika 29. Vidljiva starost golemog mamutovca (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)	50
Slika 30. Jezero obraslo močvarnim biljkama (fotografirala Emilija Gregurec, 13. kolovoza 2020.)	50

Slika 31. Latinski natpis i kronogram nad ulaznim portalom sjevernog krila (fotografirala Emilija Gregurec, 2. studenoga 2020.).....	52
Slika 32. Dvorac Opeka na karti iz prve vojne izmjere Habsburške Monarhije (1764. - 1784.), <i>Provinz Kroatien (1783–1784) - Josephinische Landesaufnahme</i> , Österreichisches Staatsarchiv, https://mapire.eu/de/map/firstsurvey-croatia/?bbox=1757678.6527647248%2C5743654.2892614165%2C1764123.2497120185%2C5745565.214968546&map-list=1&layers=145 (pregledano 9. srpnja 2020.).....	53
Slika 33. Dvorac Opeka na katastarskoj karti iz 1860. godine, <i>Habsburgermonarchie - Franziszeischer Kataster</i> , Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen, Magyar Nemzeti Levéltár, Hrvatski Državni Arhiv, Budapest Főváros Kormányhivatala Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály, Österreichisches Staatsarchiv, State Archives of Transcarpathian Oblast, https://mapire.eu/de/map/cadastral/?bbox=1760365.4430010917%2C5744162.452905066%2C1761171.0176195034%2C5744401.318618458&map-list=1&layers=3%2C4 (pregledano 9. srpnja 2020.).....	55
Slika 34. Istočno pročelje istočnog krila dvorca krajem 19. stoljeća (Gradski muzej Varaždin) ..	56
Slika 35. Dvorac Opeka, početak 20. stoljeća (Gradski muzej Varaždin) ..	59
Slika 36. 3D vizualizacija dvorca Opeka, 2015. (dokumentacija HRZ-a, izradili V. Klemens, M. Bogadi) ..	77

b) TABLICE

Tablica 1. Ocjena dvorca Opeka prema kriterijima vrednovanja u projektu <i>Villas, stately homes and castles</i> ..	70
---	----

SUMMARY

Opeka Manor, located inside of a remarkable Garden in Marčan, a village of Vinica municipality, was built by the Keglević family in the 17th century and served as the home of two other noble families - Drašković and Bombelles - each of whom contributed to the final appearance of the manor as we know it today. With its layered style, the Opeka Manor has great architectural, historical and environmental value.

There were many attempts to conserve and to rebuild the devastated castle, but all of them ended up unsuccessful. Ever since 2011, when the team of Croatian Restoration Institute did a complete research of the Castle and other objects inside the Garden, the creation of a plan for the restoration has been underway. The researches have shown that the aim of the restoration should be to present the most preserved layers of the Castle. Meanwhile, the entire monument, including the Garden, would be reused as a place that would include educational, cultural and economic values. The renovation project of the Opeka Manor would certainly contribute to the economic growth of the local area. In 2018, the project for the renovation of the Castle, which included all of the above characteristics, was accepted.

In the following chapters, the Opeka Manor is presented in the context of the profane architecture of the 18th and 19th centuries in continental Croatia. At the end, the signed project for renovation and revitalisation of the Opeka Manor and Garden is elaborated. Through the analysis of the project, the advantages and disadvantages are highlighted with the aim of encouraging the reconstruction of the remaining abandoned castles and manors of Hrvatsko Zagorje.

Key words: *Opeka Manor and Garden in the village of Vinica, the noble family Bombelles, the noble family Drašković, the noble family Keglević, renovation, reuse, reconstruction*